

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง
กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2545

ISBN 974-04-2137-7

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

๒พ
ธ 118 ล
2545
ฉ. ๕

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีผ้าม้ง
กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

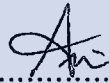
นาย ชงชัย ศรีเมือง

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ เรืองเดช ปิ่นเจื้อนจัตติย์ พธ.บ.,M.A.,Ph.D.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอี่ยม ทองดี

ศศ.บ.(เกียรตินิยมอันดับ 2), ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชยยุทธ บุราสสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม.

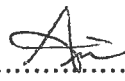
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ เลียงชัย ลิมลือมวงส์ Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอี่ยม ทองดี

ศศ.บ.(เกียรตินิยมอันดับ2), ศศ.ม.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มิ่ง
กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2545

นาย รงชัย ศรีเมือง

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ รุ่งชัย ศรีเมือง บัณฑิตศึกษาศาสตรบัณฑิต พว.บ., M.A., Ph.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอี่ยม ทองดี

ศศ.บ.(เกียรตินิยมอันดับ 2), ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ พิเชฐ กาลามเกษตร์

ร.บ.(เกียรตินิยม) ,อม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ เลียงชัย ลิมล่อมวงศ์ Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ อบ., Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาด้านภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สำเร็จลงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ เรืองเดช ปิ่นเชื่อนขัตติย์ ในฐานะที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาที่สามารถติดต่อปรึกษาได้ทุกเมื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอี่ยม ทองดี ที่คอยเกี่ยวเชิญกระตุ้นเตือน สามารถปรึกษาได้ทุกเวลาและสถานที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยงยุทธ บุราสิทธิ และรองศาสตราจารย์ พิเชษฐ์ กาลามเกษตร์ ที่กรุณาแนะนำปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ อาจารย์โสพล ศิริไสย์ ดร. ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ ดร.โกวิท พวงงาม คณาจารย์สาขาพัฒนาชนบทศึกษาทุกท่าน ตลอดจนครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ตั้งแต่วัยเยาว์จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท และขอบคุณเพื่อนๆ ทั้งเพื่อนเก่าแก่ที่ให้กำลังใจ ตลอดจนเพื่อนพัฒนาชนรุ่น 3 ที่กระตุ้นเตือน ให้กำลังใจ และช่วยเหลือด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักในระหว่างที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยเฉพาะหัวหน้าก่อเกียรติ ไพโรสิงห์และครอบครัว ที่คอยดูแลความเป็นอยู่ด้วยความห่วงใย ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่อนามัยทับเบิก และอาจารย์ที่โรงเรียนบ้านทับเบิกที่ให้ข้อมูลและการแนะนำในเรื่องต่างๆ ในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบพระคุณ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทับเบิกและน้องๆ เยาวชนทุกคน ที่ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ด้วยความเป็นมิตร ซึ่งบ่อยครั้งที่ต้องสละเวลาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อมาต้อนรับและสนทนากับผู้วิจัย ตลอดจนคุณลุงประหยัด ศักดิ์เจริญชัยกุล คุณลุงผู้ใจดีและพ่มนตรี ชาววิวัฒน์ (พี่เจี๊ยง แซ่หว่าง) ที่แนะนำในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความเป็นมิตรของชาวม้งบ้านทับเบิกเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ พี่ๆ และน้องสาว ตลอดจนคณาญาติที่เป็นกำลังใจ เอาใจใส่ด้วยดีตลอดมา และสนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้วิจัย จนกระทั่งงานศึกษานี้บรรลุผลสำเร็จ

ธงชัย ศรีเมือง

4037739 LCRU/M : สาขาวิชา : พัฒนาระบบการศึกษา ; ศศ.ม. (พัฒนาระบบการศึกษา)

คำสำคัญ : สถานภาพ / การแต่งงาน / สตรี / เฝ้ามิ่ง

ธงชัย ศรีเมือง : สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่ง กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (THE POST-MARITAL STATUSES OF HMONG WOMEN : A CASE STUDY OF BAN THAPBOEK, WANGBAN SUB-DISTRICT, LOMKAO DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE.) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : เรืองเดช ปิ่นเชื้อน ชาติย์ M.A., Ph.D., เอี่ยม ทองดี ศศ.บ., ศศ.ม., ขงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม., 119 หน้า. ISBN 974-04-2137-7

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่ง กรณีศึกษาบ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ศึกษาถึงลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่ง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่ง รวมถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่ง

ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้ามิ่งมีหลายสถานภาพ คือ ในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และในฐานะการเป็นมารดา สตรีที่อยู่ในฐานะดังกล่าวมีสถานภาพและบทบาทที่อยู่ในวงจำกัดและเป็นรองบุรุษ เป็นลักษณะผู้ตามที่ดี ได้รับสิทธิในการนับถือผีบรรพบุรุษของสามี และอยู่อาศัยร่วมกับญาติในครอบครัวฝ่ายสามี ส่วนสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมในครอบครัวพบว่า มีสิทธิและอำนาจที่จำกัดและมีความแตกต่างตามรูปแบบครอบครัว คือ ในครอบครัวชาย การตัดสินใจขึ้นอยู่กับบิดาและมารดาของสามี ส่วนหน้าที่ของสตรีพบว่า เป็นแรงงานที่สำคัญในครอบครัวและการปรนนิบัติรับใช้สามี ตลอดจนปรนนิบัติรับใช้บิดา มารดาของสามี ในรูปแบบครอบครัวเดี่ยวพบว่า สิทธิและอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัว สามีเป็นผู้ตัดสินใจที่มีอำนาจเด็ดขาด ส่วนหน้าที่ของสตรีพบว่า เป็นแรงงานในครอบครัวและปรนนิบัติรับใช้สามี ส่วนปัจจัยที่ทำให้สตรีสถานภาพของสตรีที่เป็นรองจากบุรุษ พบว่า ปัจจัยจากค่านิยมเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ ผนวกกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องเงินตรา งานของบุรุษจึงถูกให้คุณค่าและความสำคัญ ในขณะที่งานของสตรีมีคุณค่าลดลง

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยคือ เร่งรัดการพัฒนาสตรี โดยหน่วยงานของรัฐควรส่งเสริมในการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรีในชุมชนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

4037739 LCRU/M : MAJOR : RURAL DEVELOPMENT STUDIES; M.A.

(RURAL DEVELOPMENT STUDIES)

KEY WORDS : STATUS / MARITAL / WOMEN / HMONG

THONGCHAI SRIMUANG : THE POST-MARITAL STATUSES OF HMONG WOMEN : A CASE STUDY OF BAN THAPBOEK, WANGBAN SUB-DISTRICT, LOMKAO DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE. THESIS ADVISORS : RUENGDET PANKHUENKHAM, Ph.D., IAM THONGDEE, M.A., YONGYUTH BURASITH, M.A., 119 p. ISBN 974-04-2137-7

The objectives of this qualitative research were to study the post-marital statuses of Hmong women, changes of their statuses and factors or conditions influencing those changes. The data collection methods included interviews and participatory/non-participatory observations.

The study findings revealed that there were several post-marital statuses of Hmong women, including daughters-in-law, wives and mothers. Their statuses were restricted, secondary to those of men and wives who follow their husbands wishes. However, they were granted the right to pay homage to the ancestor spirits of their husbands and live with their husband's relatives. Regarding the power to make decisions and rights concerning family affairs, it was revealed that women's were restricted and different according to the family type. In an extended family, decisions were made by parents of the husband while the wife was a crucial laborer in the family and was required to provide services to the husband and his parents. In a nuclear family, decision-making by the husband was regarded as absolute while the duties of the wife included being a significant laborer and serving the husband. Factors making the statuses of women secondary to those of men were the male-dominated values and the capitalistic economic system, raising the values of men's work while degrading that of women.

From the research findings, it is recommended that state agencies improve and promote the statuses of these women by establishing women development organizations in communities with a mission to empower them from the suppression of men.

สารบัญ

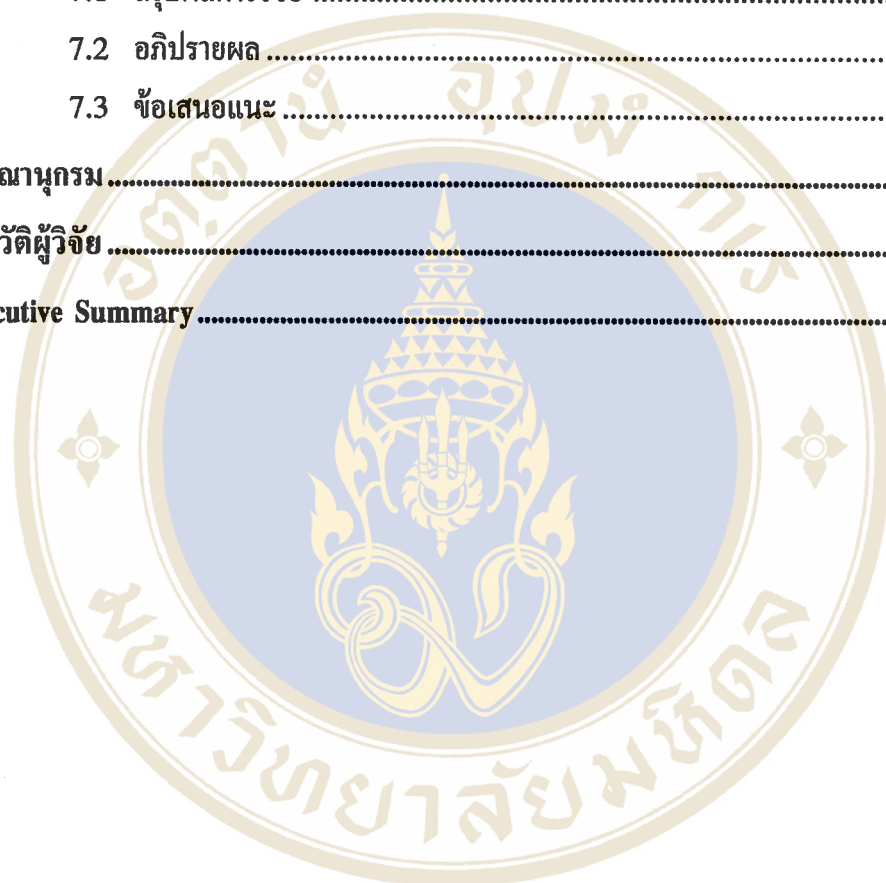
	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	4
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.4 ขอบเขตการศึกษา	5
1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย	5
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์	9
2.1.1 ทฤษฎีบทบาท	9
2.1.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม	11
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของสตรี	12
2.1.4 แนวคิดหน้าที่ของสตรีในหลักปฏิบัติพุทธศาสนา	13
2.1.5 แนวคิดสตรีนิยม	14
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	17
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	27
3.1 พื้นที่ศึกษา	27
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	28
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	29
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29
3.5 ขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูล	30
3.6 วิเคราะห์ข้อมูล	31
3.7 ระยะเวลาในการศึกษา	31

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 พื้นที่ศึกษา	32
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ศึกษา	32
4.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์	34
4.3 ลักษณะทางสังคม	40
4.4 ลักษณะการปกครองและประชากร	41
4.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	43
4.6 ลักษณะทางวัฒนธรรมและความเชื่อ	44
4.6.1 ภาษาถิ่น	44
4.6.2 การแต่งกาย	48
4.6.3 ลักษณะบ้านเรือน	48
4.6.4 ประเพณีปีใหม่และการเล่นลูกช่วง	50
4.6.5 ประเพณีการแต่งงาน	52
4.6.6 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด	55
4.6.7 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย	56
4.6.8 การนับถือผี	62
4.6.9 ความเชื่อเรื่องขวัญ	64
4.6.10 การนับถือศาสนาพุทธ	65
4.6.11 การนับถือศาสนาคริสต์	66
4.7 ลักษณะการศึกษา	68
4.8 การอนามัยและการวางแผนครอบครัว	69
บทที่ 5 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง	72
5.1 สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีในฐานะลูกสะใภ้	72
5.2 สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีในฐานะเป็นภรรยา	73
5.3 สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีในฐานะเป็นมารดา	89
บทที่ 6 บทวิเคราะห์	93
6.1 ลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง	93
6.2 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง	99
6.3 ปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง	100

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	102
7.1 สรุปผลการวิจัย	102
7.2 อภิปรายผล	107
7.3 ข้อเสนอแนะ	109
บรรณานุกรม	110
ประวัติผู้วิจัย	113
Executive Summary	114

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลครัวเรือน ครอบครัวและประชากร	43
ตารางที่ 2 แสดงประโยคภาษาม้ง	45
ตารางที่ 3 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคอดีตกาล	45
ตารางที่ 4 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคอนาคตกาล	46
ตารางที่ 5 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคปฏิเสธ	46
ตารางที่ 6 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคคำถาม	46
ตารางที่ 7 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคคำถาม	46
ตารางที่ 8 แสดงจำนวนนักเรียน	69
ตารางที่ 9 แสดงข้อมูลการคุมกำเนิด	71
ตารางที่ 10 แสดงกิจกรรมการเพาะปลูกกะหล่ำปลี	83
ตารางที่ 11 แสดงกิจกรรมการเพาะปลูกข้าวไร่	84

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งจังหวัดเพชรบูรณ์	37
แผนภาพที่ 2 แสดงที่ตั้งอำเภอหล่มเก่า	38
แผนภาพที่ 3 แสดงพื้นที่ศึกษา	39
แผนผังที่ 1 แสดงการใช้พื้นที่ภายในบ้าน	49
แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย	7

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สตรีในประเทศไทยมีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งประเทศ และโดยทั่วไปตามสถิติแล้วจะมีอายุขัยเฉลี่ยสูงกว่าบุรุษ ซึ่งจะทำให้จำนวนสตรีที่สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วย (คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนงานหลักสตรี, 2537:1) ทรัพยากรมนุษย์ที่มีจำนวนมากนี้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาครอบครัว สังคมและประเทศโดยส่วนรวม การทำให้สตรีได้ตระหนักถึงความสำคัญและศักยภาพของสตรีเอง โดยการเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสในการแสดงความสามารถในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ ประการสำคัญจะต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุรุษให้ยอมรับศักยภาพของสตรีด้วย

จากการศึกษาข้อมูลทางมานุษยวิทยาที่เกี่ยวกับเรื่องครอบครัวอย่างกว้างขวางแล้วสรุปได้ว่าโดยทั่วไปแล้วผู้ชายมีสถานภาพและบทบาทที่เหนือผู้หญิงในครอบครัว โดยในการพิจารณาสถานภาพที่ต่ำกว่าและบทบาทที่เป็นรองของผู้หญิงนั้น ได้ถือเอาการพิจารณาจากแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจเป็นหลัก (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ่างใน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, บรรณาธิการ, 2535 :28) และจากการศึกษาพบว่า มีการผูกขาดอำนาจทางสังคมของผู้ชาย เป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นในแทบทุกสังคมวัฒนธรรมทั่วโลก ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2538:94-96) ได้สรุปหลักฐานทางมานุษยวิทยาที่พยายามยืนยันถึงข้อเท็จจริงข้อนี้ โดยพิจารณาจากระบบสังคมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.ระบบเครือญาติและการแต่งงาน จากการสำรวจระบบเครือญาติและการแต่งงานของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ทั่วโลก พบว่า ร้อยละ 75 ของสังคมทั่วโลก (Murdock and White, 1969) ภายหลังการแต่งงานผู้หญิงจะย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวของสามี มีเพียงร้อยละ 10 ของสังคมทั้งโลกที่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายย้ายไปอยู่กับครอบครัวของภรรยา ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงที่ต้องย้ายไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชายตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่แปลกใหม่ ต้อง

ยอมอยู่ใต้อำนาจครอบครัวสามี แกรับภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวผู้ชาย ปราศจาก
ญาติมิตรที่คอยดูแลปลอบโยนยามทุกข์ยาก ตัดขาดจากกลุ่มที่ต้องสนับสนุนและให้อำนาจต่อรอง
เมื่อเกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว

2. ในการสืบสกุล เด็กๆ จะสืบสกุลข้างพ่อ (patrilineal) มากกว่าข้างแม่ถึงห้าเท่า และแม่แต่
ในสังคมแบบมาตาลับที่เด็กสืบสกุลข้างแม่ เด็กผู้ชายจะอยู่กับน้ำหรือลุงที่เป็นน้องชายหรือพี่ชายของ
แม่ น้ำหรือลุงซึ่งเป็นผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในตัวเด็กไม่ใช่ผู้หญิงที่เป็นแม่หรือยาย

การมีคู่สมรสมากกว่าหนึ่งคน ก็มักจะเอื้ออำนาจสิทธิพิเศษให้กับเพศชายมากกว่าเพศหญิง
การมีภรรยาหลายคน (polygamy) เป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่พบเห็นได้ในสังคมต่างๆ ทั่วโลก ในขณะที่
ที่การมีสามีหลายคน (polyandry) เป็นลักษณะพิเศษที่ไม่ค่อยได้พบเห็นบ่อยนัก การแต่งงานมักจะ
เป็นการแลกเปลี่ยนผู้หญิง (exchange of women) ในหมู่เพศชาย การแลกเปลี่ยนถูกกำหนดโดยมีค่า
ตอบแทน ผู้หญิงในสังคมแบบนี้จะถูกกำหนด “ราคา” โดยสินสอดที่ได้รับการแลกเปลี่ยนกันในหมู่
ผู้ชาย

3. ระบบการเมืองการปกครอง แสดงให้เห็นลักษณะเหลื่อมล้ำทางเพศอย่างเห็นได้ชัด หัว
หน้าหมู่บ้าน หัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าเผ่า กษัตริย์ ผู้นำประเทศ มักจะเป็นชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งแสดงให้เห็น
เห็นว่าอำนาจในการตัดสินใจอยู่ในมือของเพศชายมากกว่าเพศหญิง

4. ระบบความเชื่อและศาสนา หมอผีและผู้ทรงอำนาจในทางไสยศาสตร์เวทย์มนต์คาถา มัก
จะเป็นชายมากกว่าหญิง ศาสนาและองค์กรทางศาสนามักจะได้รับการผูกขาดและชี้นำโดยเพศชาย
ในหลายสังคมชนเผ่าผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศสกปรก จะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพิธีกรรมทาง
ศาสนาที่สำคัญๆ ผู้หญิงจะไม่ได้รับอนุญาตให้แตะต้องเครื่องมือเครื่องใช้ในการล่าสัตว์ เพราะเชื่อว่า
จะทำให้เครื่องมือเครื่องใช้หมดลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์หรือหมดความขลังไป ประจำเดือนของผู้
หญิงถูกมองว่าเป็นสิ่งสกปรก (polluted) แต่ในทางตรงกันข้าม อสุจิของเพศชายเป็นสัญลักษณ์ของ
การเจริญพันธุ์ (fertility) และถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาที่ช่วยเร่งเร้าผลผลิตทางการเกษตร
(Turner, 1967)

5. การแบ่งแยกงาน ได้แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศอย่างชัดเจน ผู้หญิงในแทบ
ทุกสังคมในโลกจะรับมอบหมายภารกิจประจำวันที่หนักอึ้ง ในสังคมชนเผ่า ผู้หญิงเป็นฝ่ายเป็น
หักร้างถางพง เก็บเกี่ยวพืชผล หุงหาอาหาร ดูแลบ้านและเลี้ยงลูก ในขณะที่ผู้ชายจะทำหน้าที่ล่าสัตว์
เป็นงานหลัก ในสังคมเกษตรกรรมหรือแม้แต่ในสังคมอุตสาหกรรม ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการผลิต
ที่เท่าเทียมหรือบางครั้งมากกว่าผู้ชาย แต่ผู้หญิงมักจะถูกขนานนามว่าเป็นแม่บ้านแม่เรือน ในขณะที่
ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้ที่สมควรจะมีสิทธิอำนาจในการเป็นหัวหน้าครอบครัว

แต่อย่างไรก็ตาม สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ นั้น ได้พัฒนา มากขึ้น การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์เศรษฐกิจของผู้หญิงเห็น ได้ชัดเจน ผู้หญิงมีส่วนร่วมในแรงงานทาง เกษตรกรรม พาณิชยกรรม การบริการ และอุตสาหกรรมหัตถกรรมนั้นค่อนข้างสูง โดยเฉพาะใน ภาคพาณิชยกรรมและการบริการนั้นแรงงานหญิงมีมากกว่าชาย นอกจากนี้ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงาน เกษตรกรรมของครอบครัว ซึ่งเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ และผู้หญิงชนบทส่วนใหญ่รับผิดชอบในกิจ การในครัวเรือนทั้งหมด (สุธีรา ทอมสัน และเมทีนี พงษ์เวช, 2538 :66)

การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์เศรษฐกิจของสตรีนั้น เป็นไปตามกระแสการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้น การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และกระบวนการเชิงพาณิชย์ได้ขยายไปแทบทุกแห่งในพื้นที่ของประเทศไทย(นเรศ สงเคราะห์สุข ,2538:1) โดยเฉพาะชุมชนชาวเขา ที่มีการควบคุมทรัพยากร โดยรัฐ ในนามของ โครงการการพัฒนา ชาวเขา การขยายอำนาจการปกครอง ได้สร้างแรงผลักดันให้ชุมชนชาวเขาต้องละทิ้งวิถีการผลิต แบบการทำไร่หมุนเวียน ที่มีการร่วมกันใช้แรงงานทำการผลิต และนำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนของใช้ จำเป็นที่ผลิตเอง ไม่ได้ หรือการนำเงินจากการขายผลผลิตไปซื้อสินค้าที่ต้องการ เพื่อตอบสนองความ จำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต ไปสู่การค้าเพื่อแสวงหากำไรส่วนตัว การผลิตเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความ ต้องการของระบบตลาด จึงจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรและปัจจัยการดำรงชีพจากภายนอก ทั้งอำนาจ รัฐ เพื่อให้ได้รับรองสถานภาพตามกฎหมาย และระบบตลาด เพื่อเข้าถึงแหล่งข่าวสารข้อมูลและทุน ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ

ชุมชนเผ่าม้งที่บ้านทับเบิก มีถิ่นฐานตั้งเป็นชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ภูเขาสูง มีวิถีชีวิต ของชาวม้งที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ประสานกับภูมิปัญญาประจำ เผ่าที่ได้ถ่ายทอดต่อกันมา ช่วยให้วิถีการดำรงชีพแบบพึ่งตนเองเป็น ไปได้ด้วยดี และมีความ สัมพันธระหว่างเพศหญิงและชาย เป็นไปโดยการเชื่อว่า ชายเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำครอบครัว หญิงจะ เป็นผู้ตามจะมีบทบาทเพียงเป็นเมียและแม่เท่านั้น ซึ่งความเชื่อเรื่องนี้ได้รับการปลูกฝัง ถ่ายทอด ความคิดความเชื่อต่อๆ กันมา หรือที่เรียกว่ากระบวนการจัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) จนกลายเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยผู้ชายจะได้รับมอบหมายหน้าที่ในการ หาเลี้ยงครอบครัว และหน้าที่หลักคือการเป็นผู้นำครอบครัวเป็นหน้าเป็นตาของครอบครัว ส่วนผู้ หญิงจะได้รับมอบหมายให้ดูแลความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัวเป็นหน้าที่หลัก ต้องรับหน้าที่ ในการอำนวยความสะดวกสบายในครอบครัว ดังนั้น ผู้หญิงต้องปรนนิบัติและเชื่อฟังผู้ชายในฐานะ เป็นผู้นำ

จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในปี พ.ศ. 2511 เมื่อเข้าร่วมอุดมการณ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ทิ้งบ้านเรือนเข้าไปอยู่ในป่าและต่อสู้กับทางราชการเรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. 2525 สงครามจึงยุติ มีผลทำให้ชาวม้งที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาขอตัวต่อทางราชการ ในนาม “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” และเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเช่นเดิม

ภายใต้บริบทและเงื่อนไขเช่นนี้ ชุมชนบ้านทับเบิกได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สตรีชาวเขาของชุมชนแห่งนี้ได้ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัว ได้มีส่วนผลักดันให้สตรีชาวเขามีบทบาทเชิงเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอีกบทบาทหนึ่ง และขณะเดียวกันก็ส่งผลให้สตรีในชุมชนแห่งนี้ต้องทำงานมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะทำให้สตรีมีโอกาสในการพัฒนาสถานภาพและบทบาทของตนเอง จากการมีส่วนร่วมในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว จึงดูเสมือนสถานภาพของผู้หญิงดีขึ้นกว่าสมัยก่อน เป็นที่น่าสังเกตว่าสังคมได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในครอบครัว หรือเป็นเพราะความจำเป็นบังคับให้ผู้หญิงมีบทบาทในครอบครัวหรือไม่

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายแบบดั้งเดิมอย่างมาก ซึ่งบ่งชี้ถึงการปรับเปลี่ยนหน้าที่หรือการแบ่งงานระหว่างเพศ ที่ผู้หญิงต้องรับภาระความรับผิดชอบมากขึ้น จนทำให้การแสดงบทบาทไม่เป็นไปตามบทบาทตามความคาดหวังของครอบครัวและชุมชน เพราะสตรีต้องรับบทบาทหลายบทบาทที่ต้องแบกรับ นำมาซึ่งปัญหาที่เกิดจากความสับสนในแต่ละบทบาทที่ตนได้รับ ซึ่งอาจก่อให้เกิดวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรี จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาถึงลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีเงื่อนไขหรือปัจจัยอะไรที่ทำให้บทบาทและสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเปลี่ยนแปลง

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาถึงลักษณะของสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง
- 1.2.3 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทราบถึงลักษณะของสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง
- 1.3.2 ทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง
- 1.3.3 ทราบถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่
ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ชุมชนชาวเขาเผ่าม้ง บ้านทับเบิก หมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 16 ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา
ขอบเขตในการศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเผ่าม้ง สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีในฐานะต่างๆ คือ ในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และในฐานะที่เป็นมารดา ซึ่งในฐานะที่แตกต่างกันนี้ สถานภาพและบทบาทที่แสดงออกย่อมแตกต่างกันด้วย โดยเน้นการศึกษาเฉพาะสถานภาพของสตรีที่สมรสในครอบครัวชาวเผ่าม้ง

1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย

ในการศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ได้นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

สถานภาพ หมายถึง สิทธิและหน้าที่อันชอบธรรมของสตรีเผ่าม้งที่มีอยู่ในครอบครัว

บทบาท หมายถึง พฤติกรรม การแสดงออกในทางปฏิบัติของสตรีเผ่าม้งที่ทำตามสิทธิและหน้าที่ที่มีอยู่

สตรีเผ่าม้ง หมายถึง สตรีชาวเมืองที่สมรสแล้วตามประเพณีชาวเมืองและอยู่กินฉันท์สามีภรรยา ในชุมชนชาวเขาเผ่าม้งบ้านทับเบิก ที่ยังคงดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมชาวเมือง

ฐานะลูกสะใภ้ หมายถึง สตรีเผ่าม้งที่ย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายสามีของตน ได้รับสิทธิ และอำนาจในครอบครัวตามสถานภาพของการเป็นลูกสะใภ้

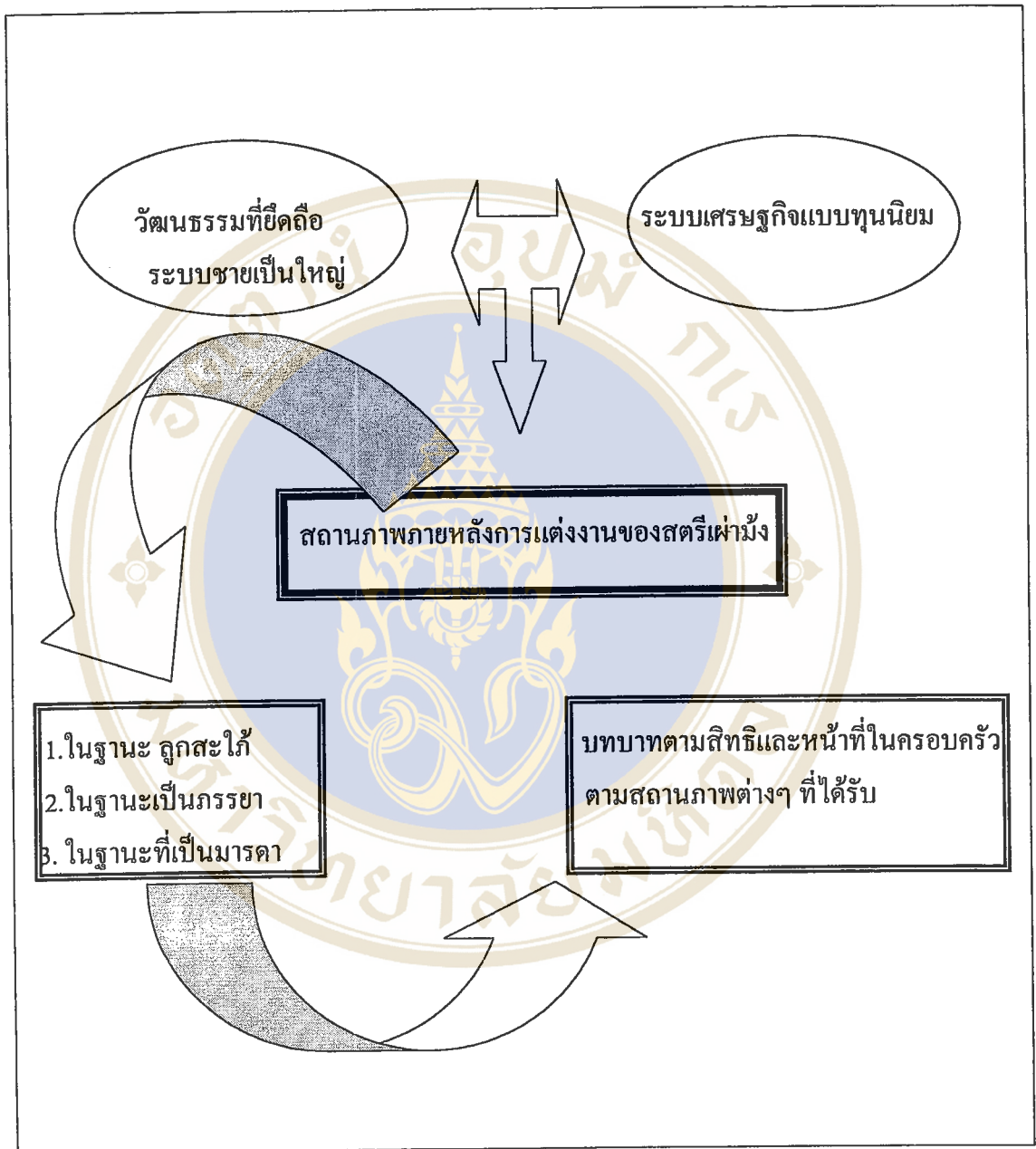
ฐานะภรรยา หมายถึง สตรีเผ่าม้งที่เปลี่ยนมานับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายสามีของตน ได้รับสิทธิ และอำนาจในครอบครัวตามสถานภาพของการเป็นภรรยา

ฐานะเป็นมารดา หมายถึง สตรีเผ่าม้งที่ผ่านพิธีสมรสตามวัฒนธรรมของชาวเมือง ได้รับสิทธิ ของการเป็นมารดาเมื่อมีทารกเกิดขึ้นมา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตร

1.6 กรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง โดยเน้นการศึกษาเฉพาะสถานภาพและบทบาทในครอบครัวของเผ่าม้งเท่านั้น เพราะถือว่าครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมขั้นต้นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดอบรมสั่งสอนให้มีแบบแผนในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) ที่มีการปลูกฝังความเชื่อในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ชาวเมืองยังยึดมั่นอยู่ในวัฒนธรรมนั้น และในปัจจุบันในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบการพึ่งตนเองมาสู่ระบบการค้าที่เน้นเงินตราตามอุดมการณ์ของทุนนิยม ปัจจัยเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อสตรีที่สมรสแล้วที่มีสถานภาพในสถานะต่างๆ คือในฐานะลูกสะใภ้ ฐานะภรรยาและฐานะเป็นมารดา ดังนั้น จึงมีหลายบทบาทที่แสดงออกหรือประพฤติตามฐานะต่างๆ ที่กล่าวมา ซึ่งจะทำให้ทราบถึงถึงลักษณะของสถานภาพหลังการแต่งงานของสตรี ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ตลอดจนปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาศาสนาภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการการอธิบายผลถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรส มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัย ได้ศึกษาในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่างๆ ตามลำดับดังนี้

แนวคิดและทฤษฎี

1. ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)
2. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม
3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของสตรี (Role and status of women concept)
4. แนวคิดหน้าที่ของสตรีในหลักปฏิบัติพุทธศาสนา
5. แนวคิดสตรีนิยม (Feminist Concept)
  - 3.1 แนวคิดสตรีนิยมแบบมาร์กซิสต์
  - 3.2 แนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยม
  - 3.3 แนวคิดสตรีนิยมแนววัฒนธรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ความเป็นตัวตนของสตรี (Women's Identity)
2. สถานภาพและบทบาทของสตรีไทย
3. ครอบครัวและการแบ่งงานระหว่างเพศ
4. ปัจจัยที่กำหนดบทบาทชายหญิง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มิ่ง ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่างๆ ตามลำดับดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีบทบาท

พัทยา สายหู (2516:68) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับบทบาทว่า ตัวบทบาท คือ ขอบเขตอำนาจหน้าที่และสิทธิในการกระทำของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่น สถานภาพ ก็คือ ฐานะและตำแหน่งที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้น เมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่นตามบทบาทอื่น

อมรา พงศาพิชญ์ (2522:36) ได้ให้ทัศนะว่า บทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตัว เช่น บทบาทของพ่อก็คือทำหน้าที่เลี้ยงดูอบรมบุตรให้เป็นคนดี และบทบาทของบุตรก็คือ เคารพเชื่อฟังพ่อแม่และเป็นคนดี

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2522:34-35) กล่าวถึง ได้แบ่งการแสดงบทบาทออกเป็น 3 ลักษณะที่สำคัญ คือ

1. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในสถานภาพนั้น เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพได้แสดงออกมาเอง
2. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) คือ บทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้ว่าตนเองควรมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ตามธรรมเนียมประเพณี หรือการกล่อมเกลาทงสังคม
3. บทบาทความคาดหวัง (Ideal Role) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยบุคคลอื่นว่าบุคคลที่อยู่สถานภาพนั้นๆ ควรจะกระทำอะไร

อุทัย หิรัญโต (2526:199) อธิบายว่า บทบาท คือ หน้าที่ หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมายของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าว โดยปกติเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมหรือวัฒนธรรมบางกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้น บทบาทจึงเป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่ง ที่พึงมีต่อบุคคลอื่นอีกอย่างหนึ่งในสังคมเดียวกัน

ทิพวรรณ เควางกูร (2531:15) ได้กล่าว บทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต้องงสังคมนั้นๆ

งามพิศ สัตย์สงวน (2538:93-98) อธิบาย สถานภาพ หมายถึง สถานะตำแหน่งที่บุคคลครองอยู่ในสังคม อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นสิทธิหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ว่าควรมีควรทำเพื่อดำรงไว้ซึ่งฐานะตำแหน่งดังกล่าว สถานภาพแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภทคือ

1. สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด (Ascribed status) เป็นสถานภาพที่ได้มาโดยเงื่อนไขทางชีวภาพและทางสังคม ซึ่งได้แก่ สถานภาพทางวงศ์ญาติ สถานภาพทางอายุ สถานภาพทางเพศ สถานภาพทางเชื้อชาติ และสถานภาพทางชนชั้น

2. สถานภาพสัมฤทธิ์หรือสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ (Achieved status) เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาภายหลังอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จของการกระทำของตน ซึ่งได้แก่ สถานภาพทางสมรส สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพทางอาชีพ และสถานภาพทางการเมือง

ลักษณะทั่วไปของสถานภาพ

1. คนในสังคมจะมีสถานภาพจำนวนหนึ่ง บางคนมีตำแหน่งไม่ก็ตำแหน่งแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเพศ วัย และชนชั้น

2. มีสถานภาพหลัก (key status) ของตนเองด้วย และตำแหน่งต่างๆ ของเขามีความสำคัญไม่เท่ากัน

3. สถานภาพมีระดับสูงต่ำ (rank) ระดับสูงต่ำนี้เป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างสังคม สถานภาพแต่ละอย่างจะเกี่ยวพันกับเกียรติยศอภิสิทธิ์ อำนาจและสิ่งอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกัน และมักมีแบบแผนชัดเจนทำให้ทราบว่าใครอยู่เหนือใคร

4. สถานภาพบางอย่างอาจขัดแย้งกันได้ (status inconsistency) เมื่อปัจเจกชนแต่ละคนมีตำแหน่งต่างๆ ตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป

5. สถานภาพต่างๆ อาจแสดงให้เห็นได้ด้วยสัญลักษณ์ (symbol)

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (role expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวัง โดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้ผู้สัมพันธ์มีกรกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

ลักษณะทั่วไปของบทบาท

1. บทบาทเป็นการทำตามสิทธิและหน้าที่ของผู้อยู่ในตำแหน่งต่างๆ
2. บทบาทอาจขัดแย้งกันได้ (role conflicts) เมื่อแต่ละคนมีหลายสถานภาพ แต่ละคนจึงมีหลายบทบาทด้วย ดังนั้นอาจจะมีบทบาทที่ขัดแย้งได้ในบางครั้ง
3. บทบาทอาจทำให้เกิดความเครียดได้ จากการที่คนมีตำแหน่งต่างๆ มากมาย แต่ไม่สามารถแสดงบทบาทได้ดีทุกบทบาท

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่อยู่กับสถานภาพคือบทบาท สถานภาพเป็นตำแหน่ง แต่บทบาทคือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาทมักเป็นของคู่กัน ซึ่งหมายถึงภาระหน้าที่หรือรูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลต้องกระทำเมื่อดำรงสถานภาพใดสถานภาพหนึ่ง หรือตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำหรือรูปแบบพฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากความคาดหวังของบุคคลอื่นๆ ในสังคม รวมทั้งความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ เองด้วย

สถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดขอบเขตแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม สตรีจัดได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งในสังคมซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบุรุษ นับได้ว่าเป็นที่รวมของ โครงข่ายบทบาทในครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และด้านอื่นๆ ซึ่งบทบาทต่างๆ เหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กัน และสามารถส่งผลกระทบต่อกันและกันได้

2.1.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

แนวความคิดนี้มองครอบครัวในฐานะที่เป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กในสังคม ซึ่งมีการประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวในสังคมใหญ่ บุคคลที่มีบทบาทในแนวทฤษฎีนี้คือ ทัลคอต พาร์สัน (Talcott Parsons) ซึ่งได้วิเคราะห์ระบบครอบครัวโดยใช้แนวคิดของ “การจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท” โดยพิจารณาบทบาทของกลุ่มสมรสให้เห็นว่า บทบาทที่สำคัญของสามีภรรยา คือ สามีจะมีความรับผิดชอบที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก ส่วนภรรยาจะรับผิดชอบเฉพาะภายในครอบครัว และพาร์สันได้แบ่งแยกบทบาทของกลุ่มสมรสออกเป็น 2 ประเภท คือ บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ ซึ่งสามีจะมีความถนัดเฉพาะในบทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุที่หมายถึงบทบาทในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันครอบครัว อันได้แก่สามีเป็นผู้ได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว

ครว้ที่ดี เพื่อเป็นหลักประกันของครอบครัว โดยให้มีฐานะภายในชุมชน ส่วนภรรยาได้รับการคาดหวังให้พัฒนาด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นแกนกลางที่ทำให้การปกครองและมีความสบายใจกันทั้ง 2 ฝ่าย บทบาทของภรรยาเป็นบทบาทในการสนองจิตใจ ซึ่งเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจอัน ได้แก่ การเลี้ยงดูบุตร การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

จากการพิจารณาแนวคิด โครงสร้างหน้าที่ตั้งข้างต้น จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวเป็นสิ่งคงที่และเปลี่ยนแปลงได้น้อย เพราะบทบาทต่างๆ อยู่ในลักษณะของการสนองตอบซึ่งกันและกันอย่างสมดุล แนวความคิดดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการยอมรับบทบาทที่กำหนดขึ้นตามประเพณีนิยม ยึดถือความแตกต่างของเพศมาเป็นอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรี แต่สตรีอาจได้รับการยินยอมหรือได้รับการมอบหมายให้ทำงานเชิงเศรษฐกิจก็ได้ตามที่ครอบครัวต้องการ แต่ว่าสตรีที่ทำงานทั้งหลายมักมิใช่ผู้หารายได้หลักหากเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว บทบาทหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของสตรีจึงยังคงอยู่จำกัดภายใต้อิทธิพลของขอบเขตตามประเพณี

2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรี

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรี มีอยู่หลายแนวความคิดด้วยกัน ซึ่งจะกล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

1.) แนวความคิดทางด้านชีววิทยา

มีความเห็นว่า ผู้หญิงมีลักษณะทางชีววิทยาที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย จึงเป็นเรื่องของเพศที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสภาพข้อเท็จจริงทางธรรมชาติด้านสรีระร่างกาย กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไป เช่น กระดูก กล้ามเนื้อจะแข็งแรงกว่าเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอกว่า เช่นการตั้งครรภ์ การคลอดบุตร เป็นต้น ดังนั้น สังคมจึงคาดหวังให้แต่ละเพศปฏิบัติตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดความรับผิดชอบในสิ่งที่ผู้หญิงหรือผู้ชายควรทำ เช่น ผู้หญิงจะเหมาะกับการทำงานที่เบากว่าผู้ชาย อัน ได้แก่ การดูแลบ้านช่อง การเลี้ยงดูลูก และการปรนนิบัติสามี เป็นต้น และจากการที่ผู้หญิงมีสภาพร่างกายที่บอบบางกว่า ยากที่จะป้องกันตัวเองได้ในสังคมที่มีการต่อสู้กัน โดยใช้พลังกำลังเข้าหักหาญกัน ผู้หญิงยังต้องพึ่งพาการปกป้องคุ้มครองจากผู้ชาย และต้องยอมรับใช้ผู้ชายเพื่อที่ตนและลูกหลานจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2.) แนวคิดทางด้านประวัติศาสตร์

มีความเห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้บทบาทของเพศหญิงถูกจำกัดทั้งในขอบเขตและระดับที่ต่ำกว่าเพศชายนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เพราะคนที่มีความสำคัญเหนือสังคมตั้งแต่ในสมัยก่อนในแต่ละยุคสมัยเท่าที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในขณะนี้จะสามารถครอบคลุมไปถึงนั้น เป็นเพศชายทั้งสิ้น ดังนั้น จึงมีบางคนกล่าวว่า ประวัติศาสตร์โลกล้วนเป็นประวัติศาสตร์เพศชาย อันเป็นผลให้ผู้ชายมีอิทธิพลที่จะผลักดันให้ผู้หญิงต้องอยู่ใต้อิทธิพลของตนยอมรับบทบาทและมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่เพศชายกำหนดให้ ประการที่สอง ระบบความเชื่อในลักษณะสากลที่เกี่ยวกับเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศ โดยเฉพาะที่เห็นเด่นชัดได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา ล้วนแต่มีข้อจำกัดหรือกีดกันสิทธิและแบบแผนทางความประพฤติของผู้หญิงไว้ในขอบเขต และฐานะที่ต่ำกว่าชายทั้งสิ้นเมื่อความเชื่อทางสังคมต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ชาย

3.) แนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีของสังคม

โดยบทบาทและสถานภาพของเพศหญิงมักถูกกำหนดบทบาทจากการอบรมสั่งสอนเพื่อสนองค่านิยมและความต้องการของระบบชายเป็นใหญ่ กำหนดให้ผู้หญิงต้องมีบุคลิกอ่อนแอ ไม่เชื่อมั่นในตนเอง ต้องพึ่งพาเพศชาย มีบทบาทเฉพาะในครัวเรือน และเป็นผู้สนองทางเพศเท่านั้น

ผลจากการได้รับอิทธิพลทางความคิดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นเนื้อหาสาระที่มาของบทบาทและสถานภาพสตรีในสังคมตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทสตรี ได้นำมาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรสแล้ว

2.1.4 แนวคิดหน้าที่ของสตรีในหลักปฏิบัติพุทธศาสนา

ครอบครัวไทยจะมีลักษณะเด่น คือ สมาชิกในครอบครัวจะมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะปรากฏอยู่ในโครงสร้างของครอบครัว โดยคติของไทยถือว่าครอบครัวประกอบด้วยโครงสร้าง 7 ประการ คือ

1.) พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย	- เจดีย์หรือเทวดาประจำครอบครัว
2.) สามี ภรรยา	- หลักของครอบครัว
3.) ลูก	- ความหวังของครอบครัว
4.) ญาติพี่น้อง	- ร่มเงาของครอบครัว

5.) เพื่อนบ้าน	- กำแพงข้าวของครอบครัว
6.) อาชีพ	- ฐานะของครอบครัว
7.) ศิลธรรม	- ทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัว

ซึ่งความสัมพันธ์นี้จะนำไปด้วยความราบรื่น และจะเกิดสันติสุขในครอบครัว ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน และปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็จะสามารถยึดเหนี่ยวความรักความผูกพันของแต่ละฝ่ายให้จริงยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540:4)

บทบาทและหน้าที่ของภรรยาอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัติในทศ 6 ข้อที่ว่าด้วย ทิศเบื้องหน้า มีดังนี้

- 1.) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- 2.) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- 3.) ไม่นอกใจ
- 4.) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- 5.) ขยัน ช่างจัด ช่างทำ

หลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา มีดังนี้

- 1.) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
- 2.) ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3.) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- 4.) เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร
- 5.) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540:40-44)

2.1.5 แนวคิดสตรีนิยม

แนวคิดเรื่องสตรีเป็นเรื่องที่สำคัญในการคิดเพื่อสร้างสรรค์สิทธิความเท่าเทียมและพัฒนาศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ พรพิไล ถมิ่งรักษาสัตย์ (2528:5) ได้แบ่งแนวคิดสตรีไว้หลายแนวคิด ซึ่งในการศึกษานี้ได้นำแนวคิดสตรีใช้ ดังนี้

2.1.5.1 แนวคิดสตรีนิยมแบบมาร์กซิสต์ (Marxist Feminism)

ตามแนวคิดแบบนี้ การกดขี่ผู้หญิงเกิดเนื่องจากสถาบันการมีทรัพย์สินส่วนตัว (private property) เพราะฉะนั้นการกดขี่จะยุติลงได้ก็โดยการล้มเลิกสถาบันนี้

ตามหลักของมาร์กซ์ ทุกคนในสังคมถูกกดขี่เมื่อชนกลุ่มน้อยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และสามารถมีอิทธิพลต่อชีวิตผู้อื่นที่ใช้แรงงาน เพราะฉะนั้นทั้งผู้หญิงและผู้ชายจึงมีผลประโยชน์ร่วมกันในการกำจัดสังคมแบบมีชนชั้นนี้ และที่จริงผู้หญิงถูกกดขี่มากกว่าเนื่องจากผลของระบบทุนนิยม เพราะฉะนั้นจึงมีเหตุผลมากกว่าในการจะกำจัดระบบเศรษฐกิจแบบนี้

ตามหลักมาร์กซ์ คิดว่าผู้หญิงถูกกดขี่เนื่องจากลักษณะการมีครอบครัวแบบเก่า ซึ่งผู้หญิงถูกจำกัดจากการผลิตที่สังคมยอมรับ ต้องอยู่แต่ในบ้าน มีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ทั้งระบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่ ทำให้เกิดระบบนี้ ความแตกต่างทางเพศมีผลต่อระบบทุนนิยมก็คือให้แรงงานราคาถูกแก่อุตสาหกรรม ทำให้ค่าแรงงานถูก ทำให้เกิดความต้องการของใช้มากขึ้นซึ่งผู้หญิงต้องขึ้นอยู่กับข้าวของเหล่านี้ และต้องทำงานบ้าน โดยไม่ได้ค่าแรงงานตอบแทน

พวกมาร์กซิสต์ถือว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือกดขี่ทางชนชั้นซึ่งในที่สุดจะสลายไป รัฐควรจัดการกับปัจจัยการผลิตนั่นเอง และหน้าที่จัดสรรทางเศรษฐกิจแห่งครอบครัวแต่ละครอบครัว เพราะฉะนั้นในระบบนี้จะมองธรรมชาติของมนุษย์ต่างไปจากสตรีนิยมแบบเสรีนั่นคือ แทนที่แต่ละคนจะแสวงหาผลประโยชน์เพื่อส่วนตน ควรจะได้รับการศึกษาเสียใหม่โดยเฉพาะพวกผู้หญิงว่าตนควรมีจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์ร่วมกัน แทนที่จะเท่ากันเนื่องจากพวกมาร์กซิสต์เห็นว่าการกดขี่ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการกดขี่ทางเศรษฐกิจ จึงปฏิเสธว่าผู้หญิงบางคนสามารถหลุดพ้นไปได้ในระดับบุคคล แต่เชื่อเหมือนสตรีนิยมแบบเสรีว่าการที่ผู้หญิงหลุดพ้นจะช่วยทำให้ผู้ชายหลุดพ้นจากภาวะที่ต้องเลี้ยงครอบครัวด้วย

2.1.5.2 แนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยม (Socialist Feminism)

แนวคิดแบบนี้เชื่อว่าความคิดทั้งแบบมาร์กซ์เก่า และสตรีนิยมหัวรุนแรง มีข้อบกพร่องจึงพยายามคิดทฤษฎีที่จะหลีกเลี่ยงข้อบกพร่องทั้ง 2 ฝ่าย สตรีนิยมแบบสังคมนิยมปฏิเสธสตรีนิยมหัวรุนแรงที่ว่าต้องไม่มีลูกเอง แต่รับความคิดมาร์กซ์เก่าที่ว่า สังคมควรจะเปลี่ยน ไปสู่สังคมนิยมเพื่อเสรีภาพของผู้หญิง แต่ต้องมีสำนึกในเรื่องสตรีนิยมพัฒนาควบคู่ไปด้วย และการพัฒนาไปสู่การทำงานส่วนรวมก็ควรเป็นงานที่ดี ควรแยกแยะระบบครอบครัวให้เห็นหน้าที่ที่ผู้หญิงทำ เช่น การผลิต การสืบทอดชาติพันธุ์ เรื่องทางเพศ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และคิดว่าผู้หญิงเป็นพวกเดียวกับพวกชนชั้น

กรรมอาชีพซึ่งควรได้รับค่าตอบแทนในการทำงาน พวกนี้สนใจความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชายหญิงในเรื่องส่วนตัว และเห็นว่าอำนาจมาจาก 2 แหล่ง คือ จากตำแหน่งชนชั้นทางเศรษฐกิจ และอำนาจที่มาจากเรื่องเพศ ในส่วนแรกนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องของนายทุนและกรรมกรในระบบทุนนิยม ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายและระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) จะเห็นได้ว่ามักจะมองเรื่องของอำนาจนี้เป็น 2 ส่วน แทนที่จะมองเป็นเรื่องของผู้หญิงจากการมองความจริงทั้งหมด

การแบ่งงานกันทำโดยถือระบบชายเป็นใหญ่นี้ ทำให้เห็นได้ซึ่งบทบาทที่หญิงถูกกดขี่ และการประสาน 2 เรื่องนี้เป็นเรื่องเดียวกันจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของครอบครัว (family) และเศรษฐกิจ (economy) เป็นเรื่องเดียวกัน การถือระบบชายเป็นใหญ่ทำให้เกิดการแบ่งงานตามชนชั้นทางเพศ ซึ่งทำให้ฝ่ายชายควบคุมเศรษฐกิจได้ และตัวเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalist) เองก็ได้ประโยชน์จากการใช้ระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นี้ ซึ่งในระบบนี้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบทั้ง 2 ต่อ เพราะได้งานที่ต่ำกว่าชายในสังคมและถ้าออกทำงานก็ประสบกับปัญหาทางาน 2 เท่า คือ ทำงานบ้าน และงานนอกบ้าน (double day work) พวกนายทุน ทั้งหมดได้นับประโยชน์จากการทำงานของผู้หญิงนี้ และผู้ชายทุกคนก็ได้รับประโยชน์จากการมีคนทำอะไรให้ในบ้าน ได้ประโยชน์จากระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และระบบอภิสิทธิ์ (privilege) นี้ จะเลิกไม่ได้ถ้าอุดมการณ์และระบบชายเป็นใหญ่ยังเป็นสิ่งพื้นฐานอยู่ในสังคม พวกผู้ชายจึงพยายามรักษาระบบครอบครัวไว้ โดยพยายามให้มี การแบ่งงานกันทำ และมีระบบฐานานุกรม การแก้ไขคือต้องเปลี่ยนวิธีคิดเรื่องการทำงาน เดิมในสังคมทุนนิยมคิดว่ามีแรงงานได้ค่าจ้าง และแรงงานบ้าน ซึ่งทำให้แบ่งแยกความหมายของชนชั้นให้ลอยตัวอยู่ โดยคิดถึงปัญหาชนชั้นกับความเป็นจริงของผู้หญิงทั้งหมด (women's complex reality) และความสำนึก (consciousness) ของสตรีต่อความเป็นจริงนั้น ปัจจุบันมีการกำหนดชนชั้นขึ้นอยู่กับสถานะของผู้ชาย ผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ในชนชั้นตามสถานะของสามีในสังคม ไม่ได้มีโอกาสเป็นตัวของตัวเอง

2.1.5.3 แนวคิดสตรีนิยมแนววัฒนธรรม (Cultural Feminism)

สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม มีทัศนะว่า ผู้หญิงมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากชาย เช่น ความอ่อนโยน ความอดทน ค่านิยมที่เป็นความร่วมมือ เสียสละ และเห็นแก่บุคคลอื่น คุณสมบัติดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ กลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของสตรี โดยไม่เน้นการเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ การเมืองใดเป็นการเฉพาะ

กลุ่มนี้จะสนใจลักษณะทางอุดมการณ์ของความเป็นหญิง-ชายที่ถูกวัฒนธรรมของสังคมเป็นกำหนด และเห็นว่าทิศทางของการเปลี่ยนแปลงต้องมุ่งไปสู่การเปลี่ยนในระดับวัฒนธรรมดังกล่าว (สุชีลา ตันชัยนันท์, 2540:150)

จากแนวความคิดเรื่องสตรีในแนวต่างๆ นี้ ผู้วิจัยนำเพื่อศึกษาในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพในครอบครัวของสตรีที่สมรสแล้ว

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มิ่ง ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ดังนี้

2.2.1 ความเป็นตัวตนแห่งสตรี (Women's Identity)

ความเป็นตัวตนเป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกบุคคล เพราะเป็นการแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของปัจเจกชนในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม ที่มีสิทธิดำรงตนเองอยู่และมีความเท่าเทียมกันในสังคม

“ความเป็นตัวตนแห่งสตรี” หมายถึง ลักษณะพิเศษส่วนตัวหรือบุคคลิกลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความมีอยู่และสภาพความเป็นไปของสตรีในฐานะสมาชิกของสังคมที่ยืนหยัดอย่างเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ โดยที่สภาพความเป็นไปหรือสภาพบุคคลในทางกฎหมายระบุว่า “มนุษย์เราทุกคนตราบใดที่มีชีวิตอยู่ก็มีสภาพบุคคล คือ สามารถมีสิทธิและหน้าที่ที่อยู่ตราบนั้น ไม่มีสิ่งใดมาพรากสภาพบุคคลไปเสียได้ เพราะสภาพบุคคลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับมนุษยชาติ (สมทบ สุวรรณสุทธิ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์:1)

ความเป็นตัวตนเป็นเรื่องความคิด ความรู้สึก ความต่อเนื่องของตนเอง โดยเริ่มพัฒนามาจากการที่เด็กเริ่มรู้จักแยกแยะความแตกต่างระหว่างตนเองกับพ่อแม่และครอบครัว ความเป็นตัวตนจึงเกิดขึ้นในสังคม ความเป็นตัวตนเป็นลักษณะพิเศษส่วนตัวหรือบุคคลิกลักษณะหลายประการที่แสดงให้เห็นถึงความมีอยู่ของปัจเจกชนในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม การที่มีตัวบุคคลที่เป็นของตนเองได้ย่อมหมายถึงการที่บุคคลมีสิทธิเสรีภาพที่จะดำรงตนอยู่และมีความเท่าเทียมกัน (จงจิต อนันต์ กุศิริ, 2540:7)

การกำหนดบทบาทจากสังคมใ้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพแบบตายตัว บุคคลนั้นย่อมขาดอิสระที่จะตัดสินใจเลือกสิ่งทีตนเองถนัดหรือพอใจที่จะทำ นอกจากการกำหนดบทบาทและหน้าที่ตามสถานภาพแล้วยังกำหนดค่าของการกระทำสิ่งต่างๆ ไว้แตกต่างกัน เช่น สังคมกำหนดบทบาทของผู้ชายว่ามีหน้าที่ทำงานนอกรบ้านหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนผู้หญิงได้รับการกำหนดบทบาทว่าเป็นควรทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน เมื่อสังคมได้กำหนดบทบาทอย่างแน่นอนหน้ให้กับชายและหญิง เพื่อเป็นการบ่งบอกความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล และกำหนดคุณค่าที่ต่างกัน จะเห็นว่าผู้ชายทำงานนอกรบ้านเป็นผู้มีคุณค่ามากในการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนการทำงานงานเป็นงานที่ไม่ต้องใช้สมองเหมาะสมกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เมื่อสังคมได้สร้างพันธนาการรูปแบบการดำเนินชีวิตให้ชายหญิง ทำให้พวกเขาถูกตรึงแน่นไว้ด้วยสถานภาพทางสังคมที่ต้องพึงยึดถือปฏิบัติเพียงเพื่อให้ได้รับการยกย่องในสังคม แต่ความรู้สึกที่แท้จริงนั้นถูกเก็บกดเอาไว้

ทวิช จตุวรพฤษ (2538) กล่าวถึงการเกิดวิกฤติความเป็นตัวตนของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้สรุปผลการปรับความสัมพันธ์ระหว่างเพศผ่านพิธีชื้อเพีย ดังนี้ ผลจากการพัฒนาของรัฐและการเข้าสู่ระบบทุนนิยม จนจำต้องพึ่งพาภายนอกแทบจะ โดยสิ้นเชิงแล้ว การถูกกดดันให้ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต จากระบบทำไร่หมุนเวียนให้เข้าสู่กระบวนการเชิงพาณิชย์ และการเข้าไปแทรกแซงและจัดกิจกรรมด้านต่างๆ ด้วยความหวังดี ในนามของ โครงการพัฒนาชาวเขา เป็นการดึงเอางานที่เป็นเวที หรือ โอกาสของการแสดงความป็นเพศออกไปจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงออกไปด้วย การสูญเสียงานและกิจกรรมทางสังคม ทีเคยกระทำร่วมกันระหว่างชายหญิงนี้เอง ทำให้ทั้งชายและหญิงประสบปัญหาสับสนในการแสดงบทบาท และบ่งบอกสถานภาพทางเพศแต่เดิมอำนาจของเพศชายแสดงออกผ่านกิจกรรมของส่วนรวมและระดับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยแสดงบทบาทเป็นผู้กล้าหาญและเป็นอิสระ มีภารกิจเป็นผู้นำครอบครัวและติดต่อกับโลกภายนอก ทำให้มีสถานภาพทางสังคมและแสดงบทบาทแตกต่างจากหญิง ที่ต้องทำงานอยู่ในชุมชนอย่างสงบเสถียรและมีความสง่างาม เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอบอุ่นและร่มเย็นของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ผู้หญิงจึงสามารถแสดงบทบาทผ่านพิธีกรรมระดับปัจเจกภายในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในลักษณะเช่นนี้ แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นคู่สัมพันธ์ที่มีลักษณะตรงกันข้ามและมีความเหลื่อมล้ำดำรงอยู่ แต่ความไม่เท่าเทียมกันนี้ไม่ได้ก่อปัญหาความขัดแย้งแก่ชีวิตสังคมในวิถีการผลิตแบบทำไร่หมุนเวียนมากนัก เนื่องจากทั้งสองฝ่ายมีเวทีหรือโอกาสในการแสดงสถานภาพของตนเองได้อย่างไม่ผิดพลาด ชายหญิงชาวลีซอแม้ว่าจะมีสถานภาพไม่เท่าเทียมกัน แต่ทั้งสองได้รับโอกาสหรือเวทีแสดงบทบาทเสริมกันมาโดยตลอด

พิธี จือเพีย ซึ่งเดิมเคยมีนัยยะเพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือผสานความไม่ลงรอยกันระหว่างคู่ขัดแย้งที่อยู่ในบ้านเดียวกัน อาจเป็นสามีกับภรรยา หรือแม่สามีกับลูกสะใภ้ เป็นต้น ได้ถูกนำมาใช้เป็นเวทีการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพื่อนิยามความหมายและปรับสถานภาพของเพศชายที่ได้กลายเป็นคนอ่อนแอ เนื่องจากงานของลูกผู้ชายหรือกิจกรรมระดับชุมชนถูกรัฐดึงเอาไปจัดการเสียหมดด้วยความหวังดี และเป็นการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เพื่อสร้างความต่อเนื่องให้กับครอบครัว การอยู่ร่วมกันในชุมชน และการสืบทอดความเป็นลืซอ

เช่นเดียวกับผลการศึกษาของสุกัญญา บุญตานนท์ (2534:177-124) เกี่ยวกับความขัดแย้งทางบทบาทของผู้หญิงแต่งงานที่ทำงานนอกบ้านและแนวทางแก้ปัญหา พบว่า ผู้หญิงมีความผูกพันเชิงอาชีพสูง เมื่อเผชิญความขัดแย้งทางบทบาท จะเกิดความละล้าละลังในการจะทำตามความคาดหวังทางบทบาทเชิงอาชีพให้ได้สมบูรณ์ หรือจะทำตามความคาดหวังทางบทบาทเชิงครอบครัวทางออกที่เหมาะสมจึงเป็นการทำงานหนักเพื่อให้ความคาดหวังที่มีลุล่วงไปได้ด้วยดี

จากผลการศึกษาที่กล่าวมา พบว่า ปัญหาเกิดมาจากการที่สังคมเข้าไปกำหนดบทบาทและคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตาม โดยมีมาตรการลงโทษทางอ้อม เช่น การไม่ให้การยอมรับ การดูหมิ่น หากไม่ปฏิบัติตาม ทำให้บุคคลเกิดความสับสนในบทบาทที่ตนต้องกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุคคลแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และหากบุคคลถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามบทบาทต่างๆ ที่ตนเองมีอยู่ แต่การปฏิบัติบทบาทหนึ่งอาจจำเป็นต้องขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้ เช่น ผู้หญิงแต่งงานที่ต้องทำงานนอกบ้าน เธอต้องทำงานสองผลัด ในที่นี้หมายถึงภาระหน้าที่สองประการที่ผู้หญิงต้องถือปฏิบัติ ภาระประการแรกคือการรักษาสถานภาพความเป็นผู้หญิงที่ดีในรูปแบบดั้งเดิมด้วยการดูแลเรื่องภายในบ้านในฐานะภรรยาที่ดีหรือแม่ที่ดี ภาระต่อมาเมื่อเธอมีสถานภาพทางอาชีพทำให้เธอปฏิบัติภาระประการที่สองที่เธอต้องปฏิบัติให้สมบูรณ์เช่นกัน

จึงกล่าวได้ว่า บทบาทหรือหน้าที่เดิมๆ ที่สังคมกำหนดให้ทั้งหญิงและชายต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้สังคมเป็นไปอย่างสันติสุขนั้น บางครั้งก็นำไปสู่ปัญหาขึ้นมาได้ เพราะสังคมทุกวันนี้มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในด้านรูปแบบการดำเนินชีวิต สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น บทบาทที่บุคคลปฏิบัติตามจึงแตกต่างกันมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ วิธีแนวคิดที่เกี่ยวกับการกำหนดบทบาทนั้น บางครั้งจึงเป็นอุปสรรคต่อศักยภาพหรือความสามารถเฉพาะของบุคคลมิได้แสดงออกมาได้อย่างที่ต้องการ เพียงเพราะว่าสังคมได้กำหนดหรือยอมรับสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคลไว้ในระดับที่แตกต่างกัน

2.2.2 สถานภาพและบทบาทของสตรีในครัวเรือน

แนวคิดที่สำคัญที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์ ได้แก่นิพนธ์เรื่อง “ต้นกำเนิดครอบครัว: ทรัพย์สินส่วนบุคคลและรัฐ” ของเฟรดเดอริกส์ เองเกิลส์ ซึ่งเชื่อว่า ในสังคมบุพกาลบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในครอบครัวมีความสำคัญและเท่าเทียมกับผู้ชาย เนื่องจากบทบาทดังกล่าวจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพของสังคม โดยผู้ชายมีหน้าที่เข้าป่าทำการล่าสัตว์หรือหาอาหาร ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ในที่พักดูแลจัดเตรียมอาหารและทำงานเย็บปักถักร้อยเครื่องนุ่งห่ม แต่เมื่องานของผู้หญิงที่เกี่ยวกับภายในบ้านนั้น ได้สูญเสียความสำคัญลงจากการมีการเลี้ยงสัตว์ ทำการเพาะปลูกและประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงถูกกันออกไปจากงานการผลิต และได้ทำให้ผู้ชายเป็นเจ้าของระบบการแสวงหาปัจจัยครองชีพทั้งหมด โดยที่งานของผู้หญิงได้กลายเป็นเพียงการถูกมองว่าเป็นส่วนประกอบเล็กน้อยเท่านั้น (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2521:341)

คาเรน แซคส์ (Karen Sacks, อ้างในปราณี วงษ์เทศ, ผู้แปล, 2534:92) เสนอว่า ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสถานภาพของผู้หญิง คือความสามารถในการควบคุมการผลิตมากกว่าปริมาณอาหารที่ผู้หญิงเป็นผู้ผลิต แซคส์ได้นำทฤษฎีขององเกิลส์มาตีความใหม่ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงจากสมาชิกที่มีความเสมอภาคของสังคม เป็นเพียงภรรยาที่ช่วยตนเองไม่ได้และไร้ความสามารถและต้องพึ่งพิงสามี และได้ศึกษาจากสังคมแอฟริกา พบว่า ในขณะที่ผู้ชายเข้าไปเกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยน (แทนการผลิตเพื่อยังชีพ) มากขึ้นเพียงไร ผู้หญิงก็ต้องเข้าไปรับผิดชอบงานบ้านมากขึ้นเพียงนั้น ซึ่งมีผลทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำลงด้วย ซึ่งเมื่อใดที่งานภายในบ้านได้รับว่ามีคุณค่าทางสังคมเช่นเดียวกับงานสาธารณะ โดยการผลิต การบริโภค การเลี้ยงดู การตัดสินใจทางเศรษฐกิจสามารถเกิดขึ้นได้ในขอบเขตเดียวกัน เมื่อนั้นสถานภาพของผู้หญิงจึงจะได้รับความสำคัญและเกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกับผู้ชาย

สำหรับสถานภาพของหญิงไทยได้วิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจพิจารณาได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ย้อนไปตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2324 ในครั้งนั้น ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นทรัพย์สิน โดยในชั้นแรกเป็นทรัพย์สินของบิดา ต่อมาเมื่อแต่งงานก็เป็นทรัพย์สินของสามีที่สามารถซื้อขายได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 จนถึงปัจจุบัน สถานภาพของผู้หญิงได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในยุคนี้เองที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้ทรงห้ามการซื้อขายภรรยา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่

ห้ารัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศยกเลิกทาส ส่วนในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงริเริ่มการศึกษาภาคบังคับ และทรงประกาศใช้ระบบคุ้มครองที่มีสามีและภรรยาเพียงคนเดียว (สุธีรา ทอมสัน, 2537:5)

ปัจจุบัน สถานภาพของผู้หญิงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะประกาศขายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่สังคมยังให้คุณค่าต่อสถานภาพการเป็นผู้ชายแตกต่างกันไป เช่น จากคำพังเพยว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” นั้น ทำให้เห็นจินตภาพของสังคมไทยที่เห็นว่าผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงหลักของครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนอกบ้าน ส่วนสถานภาพของผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลเรื่องภายในบ้านรวมทั้งการดูแลปรนนิบัติสามีและลูก แม้ปัจจุบันผู้หญิงมีส่วนร่วมในการหารายได้สู่ครอบครัวมากขึ้นก็ตาม แต่บทบาทเดิมของเธอก็ยังคงมีอยู่ร่วมกับภาระหน้าที่ที่เพิ่มขึ้น ถึงกระนั้นเธอก็ยังไม่ใช่ผู้หารายได้ให้ครอบครัว ซึ่งต่างจากชายที่เป็นช้างเท้าหน้าที่เลี้ยงครอบครัว เป็นค่านิยมที่ให้การยกย่องชายมากกว่าหญิงที่ยังคงมีอยู่

ปราณี วงศ์เทศ (2535:75) เชื่อว่าสาเหตุที่ทำให้ฐานะของสตรีเปลี่ยนไปเนื่องจาก ในสภาพปัจจุบันที่สังคมปรับเปลี่ยนมารับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสังคมมาเป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรมแบบทุนนิยม ยิ่งเห็นความชัดเจนถึงความเสียเปรียบของผู้หญิงในเรื่องแรงงาน ซึ่งไม่เท่าเทียมกับชายในทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า อะไรที่สามารถวัดได้ด้วยมาตราทางเศรษฐกิจแล้วผู้หญิงมักจะได้น้อยหรือต่ำกว่าเพศชายเสมอ

กุลศิริ อรุณภาคย์ (2542) ศึกษาบทบาทผู้หญิงในชุมชนประมง พบว่า ฐานะและบทบาทที่เป็นรองของผู้หญิงไม่อาจเห็นได้ชัดเจนนัก ในช่วงก่อนที่ความทันสมัยและกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะแพร่เข้ามาในชุมชน แต่เมื่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเข้ามาในชุมชนอย่างช้าๆ พบว่าฐานะและบทบาทของผู้หญิงมีความเหลื่อมล้ำที่ต่ำกว่าผู้ชายมากกว่าที่เคยเป็น สาเหตุเกิดจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นความสำคัญของเงินตรา งานของผู้ชายจึงถูกให้คุณค่าและมีความสำคัญเพิ่มขึ้น และเมื่อผนวกกับค่านิยมที่ชายเป็นใหญ่ที่มีอยู่ก่อนแล้ว จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศมากขึ้น แม้ในปัจจุบันผู้หญิงส่วนหนึ่งสามารถเลี้ยงชีพด้วยตัวเองได้โดยการออกไปทำงานนอกชุมชน แต่ยังไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำทางเพศได้ เพราะอิทธิพลของการเรียนรู้ทางสังคมที่ยังคงสืบทอดอยู่ในชุมชน

2.2.3 การแบ่งแยกทางเพศและการแบ่งงานระหว่างเพศ

ในสังคมทุกแห่งทั่วโลกผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตเป็นอย่างมาก ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตที่มีความสำคัญและมีอำนาจค่อนข้างมาก ดูเหมือนว่าอำนาจทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ในสังคมที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตและการกระจายทรัพยากรมาก การเอารัดเอาเปรียบและความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีน้อยทางสลับกัน ในสังคมที่มีผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการผลิตน้อย หรือมีส่วนร่วมในการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการควบคุมการผลิต และการกระจายทรัพยากร การเอารัดเอาเปรียบและความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีมาก

การที่ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ทั้งในแง่ของการสืบทอดลูกหลาน (reproduction) และในกิจกรรมทางการผลิต (productive activities) อื่นๆ ในระบบเศรษฐกิจ แต่ด้วยระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ยังเป็นสิ่งพื้นฐานอยู่ในสังคม ทำให้ผู้หญิงเป็นเพศที่สังคมต้องเข้าควบคุม ครอบงำ และบงการในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันผู้หญิงออกจากการผลิตแบบล่าสัตว์โดยตรง หรือการแบ่งงานแยกกีดกันผู้หญิงในรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนา (ยศ สันตสมบัติ, 2537:124)

J.K. BROWN (1970, อ้างในยศ สันตสมบัติ, 2537:80) การแบ่งงานตามเพศระหว่างชายกับหญิง มักอิงอยู่กับลักษณะพื้นฐานทางธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การอธิบายว่าผู้ชายมีสรีระร่างกายแข็งแรงลำต้นกว่า จึงเหมาะสำหรับการล่าสัตว์และงานอื่นๆ ซึ่งต้องใช้พลังกำลังมาก ในขณะที่ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอจึงไม่สามารถทำงานหรือแบกรับภาระกิจบางอย่างได้เหมือนผู้ชาย นอกจากนั้นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่มักได้รับการกล่าวอ้างอยู่เสมอก็คือ การที่ผู้หญิงต้องตั้งครรภ์และเลี้ยงดูลูกเป็นระยะเวลานาน ทำให้เป็นการไม่สะดวกหากจะให้ผู้หญิงทำหน้าที่ล่าสัตว์ จึงเป็นงานที่มีความเสี่ยงสูงและจำเป็นต้องเดินทางไกลจากลูกๆ ไปเป็นระยะเวลานาน

จากข้อวิจักษณ์ข้างต้น ได้แสดงพื้นฐานทางความคิดเรื่องการใช้ธรรมชาติของสรีระร่างกายมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งงานระหว่างชายหญิง และทำให้มองเห็นภาพในอดีตได้อย่างชัดเจนว่าวิถีการดำรงชีวิตในสังคมที่ยังไม่มีรูปแบบซับซ้อนมากเท่าสังคมปัจจุบัน ได้มีวิธีการแบ่งงานของมนุษย์โดยใช้สภาพร่างกายเป็นเครื่องกำหนด

ประเด็นปัญหาดังกล่าว ได้มีข้อโต้แย้งที่ปรากฏในหนังสือ THE ORIGINS OF THE FAMILY, PRIVATE PROPERTY AND THE STATE. โดยเฟรดเดอริกส์ เองเกิลส์ ข้อโต้แย้งที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้มีอยู่ดังนี้

การมีฐานะที่ด้อยกว่าของสตรี ไม่ได้เป็นผลจากทางด้านชีววิทยาของสตรีซึ่งถือว่าไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ แต่เนื่องมาจากการจัดการทางสังคมที่อาจจะสืบสาวได้ทางประวัติศาสตร์ อันเป็นการจัดการที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ (สุเทพ สุนทรเกศัช, 2540:298)

ข้ออธิบายนี้เท่ากับเป็นข้อโต้แย้งเรื่องการแบ่งงานกันทำโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ ซึ่งเห็นว่าลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์มีความเหมือนกันของทุกกลุ่มในสังคม แต่สถานภาพเป็นหญิงและชาย รูปแบบการดำเนินชีวิตคู่ ของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นเรื่องเพศจึงไม่ใช่คำตอบรูปแบบการแบ่งงานกันทำในสังคมได้

ในการศึกษาสังคมชาวนา บ่อยครั้งที่บทบาททางการผลิตของผู้หญิงถูกมองอย่างผิวเผินหรือมิได้รับการวิเคราะห์อย่างแท้จริง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่านักมานุษยวิทยากระแสหลักส่วนใหญ่มักมองการแบ่งงานตามเพศในลักษณะที่เชื่อมโยงโดยตรงระหว่างปัจจัยทางชีววิทยา (biology) กับวัฒนธรรม (culture) การอธิบายความแตกต่างระหว่างสถานภาพบทบาทและการแบ่งงานตามเพศ มักเป็นไปในแง่ที่ว่าผู้ชายกับหญิงมีความแตกต่างในทางสรีระ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ชายกับหญิงต้องมีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกัน ผู้หญิงมักถูกมองว่ามีบทบาทหลักในการสืบทอดเผ่าพันธุ์ (reproduction) การผลิตซ้ำความเป็นครอบครัว บทบาทหลักเหล่านี้เอง ที่ทำให้บทบาททางการผลิตหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (productive activities) ของผู้หญิงมักถูกมองข้ามไป ผู้หญิงมีฐานะที่เป็นแรงงานเสริมเพื่อช่วยในกิจกรรมการผลิตของผู้ชาย เป็น “แม่บ้านแม่เรือน” ในขณะที่ผู้ชายเป็นหัวหน้าหรือผู้หาเลี้ยงครอบครัว และเป็น “ผู้ผลิต” ของสังคม (ยศ ถันตสมบัติ , 2535:195)

ฉัตรฐิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ (2540) ศึกษาบทบาทและการแบ่งงานระหว่างชายหญิงในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี พบว่า การแบ่งบทบาทและแบ่งงานระหว่างชายหญิงของชุมชนแต่เดิมใช้เพศเป็นเกณฑ์กำหนดตามที่ได้ปลูกฝังและสืบทอดต่อๆ กันมา โดยผู้หญิงจะได้รับมอบหมายให้ดูแลความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัว ส่วนผู้ชายจะได้รับมอบหมายเป็นผู้นำครอบครัวและมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีค่านิยมในวัตถุ แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนในการแบ่งบทบาทหญิงชายยังคงเป็นเช่นเดิม ผู้หญิงจะช่วยงานผู้ชายหรืองานนอกบ้าน

ตลอดเวลาที่มีโอกาส ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักมากขึ้น ส่วนผู้ชายกลับรู้สึกไม่สบายใจ คับข้องใจ และไม่ภาคภูมิใจถ้าต้องช่วยทำงานบ้าน แต่จะช่วยบ้างหากผู้หญิงไปทำงานที่มีผลตอบแทนดีกว่า อยู่บ้าน ผู้หญิงจึงไม่มีเวลาและโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของตนเองและครอบครัวเพื่อรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2.2.4 ปัจจัยที่กำหนดบทบาทหญิงชาย

การศึกษาที่ผ่านมามีอธิบายถึงสาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเพศ โดยใช้ปัจจัยหลักๆ 2 ประการ ประการแรก คือปัจจัยทางชีววิทยา โดยอธิบายว่า ความแตกต่างระหว่างชายและหญิงเป็นเรื่องของเพศที่กำหนดขึ้น โดยธรรมชาติ และความแตกต่างในด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐานนี้เอง ทำให้สังคมต้องจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่สมมุติและยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ และจากกิจกรรมที่ต่างกันก็นำมาสู่ความเหลื่อมล้ำทางเพศในที่สุด

ส่วนปัจจัยที่สองที่ถูกนำมาอธิบายว่าเป็นสาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเพศ คือ ปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัยชีวภาพ ที่รวมเรียกกว้างๆ ว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรม ในการนำปัจจัยนี้มาพิจารณาก็เต็มไปด้วยความหลากหลาย เช่น Magaret Mead กล่าวว่า สาเหตุที่มีความไม่ทัดเทียมทางเพศเกิดขึ้นในโลก ไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางชีวภาพ แต่เกิดจากระบบทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าและอำนาจแก่บทบาทและกิจกรรมของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (ปราณี วงษ์เทศ 2534: 16)

นอกจากนี้ ภัตสร ลิมานนท์ (2527:3-6) สรุปว่า การกำหนดบทบาทชายหญิงมีมาแต่โบราณกาลแล้ว ที่แสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าของผู้ชาย ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดบทบาทระหว่างชายและหญิงที่ ภัตสร เสนอมานี้มี 3 ประการ คือ

1.) ปัจจัยทางธรรมชาติ(nature) และชีวภาพ (biology)

นักคิดกลุ่มนี้เชื่อว่าความแตกต่างระหว่างชายและหญิงเป็นเรื่องเพศที่ถูกกำหนดขึ้น โดยข้อเท็จจริงทางธรรมชาติด้านสรีระหรือชีวภาพ กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไป เช่น กระดูกกล้ามเนื้อ แข็งแกร่งกว่าเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอกว่า และต้องผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์ การคลอดบุตร เลี้ยงบุตรด้วยนม เหล่านี้เป็นต้น จากความแตกต่างด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐานนี้เอง ทำให้สังคมจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่สมมุติและยอมรับว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ รวมทั้งสังคมเองก็คาดหวังให้แต่ละเพศประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่าภริยา

มารยาทหรืองานหน้าที่แบบใด ที่หญิงควรทำหรือชายควรทำ เช่น ความคล่องตัวกว่า แข็งแรงกว่า ฉะนั้นการออกศึกสงคราม ล่าสัตว์ ทำอาวูช และกิจกรรมนอกบ้าน ก็ควรตกเป็นหน้าที่ของชาย ในทางตรงกันข้ามเนื่องจากหญิงต้องมีประจำเดือน ตั้งครรภ์ เลี้ยงลูก จึงควรต้องรับหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร เลี้ยงบุตรอยู่ภายในบ้าน นอกจากนี้ในหลายๆ สังคมมีข้อห้ามมิให้สตรีมีบทบาททางสังคม หรือทางศาสนา เพราะการมีประจำเดือนซึ่งเป็นข้อจำกัดทางสภาพร่างกายของสตรีนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อสืบเนื่องกันมาว่าสตรีไม่สามารถทำงานหนักได้เท่ากับชาย เพราะสภาพด้อยกว่าชาย กิจกรรมหลายประเภทที่บุรุษเพศเป็นผู้สร้างสรรค์ ถาวรวัตถุ วัฒนธรรม เทคโนโลยีใหม่ให้กับสังคม ความเชื่อนี้ทำให้ผู้ชายมีความสำคัญขึ้นด้านหนึ่งในฐานะเป็นผู้ดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นวัฒนธรรม

2.) โครงสร้างครอบครัว

แนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของครอบครัว กับการกำหนดบทบาทของเพศและระบบการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียวมีดังนี้ ภายในครอบครัวชายนั้นเมื่อผลิตผลส่วนเกิน สมาชิกซึ่งเป็นชายก็อาจจะได้รับส่วนแบ่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ซึ่งสมาชิกชายเหล่านั้นก็สามารถตั้งครอบครัวและแยกเป็นอิสระ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความหมายของคำว่ากิจกรรมในครัวเรือน เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยรู้จักกันในสังคมแบบชุมชนหรือคอมมูนผลิตผลส่วนเกินยังมีส่วนทำให้เกิดการจัดตำแหน่งฐานะของหญิงและชายในสังคมอีกด้วย กล่าวคือ ในขณะที่งานอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้หญิง เช่น งานบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตร ไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ควบคุมการผลิต ฐานะของผู้หญิงจึงด้วยกว่าเป็นธรรมดา ทักษะทำนองเช่นกันนี้ได้รับการสนับสนุนจาก คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) และรูทซ์ ดิกสัน (Ruth Dixon) ได้สรุปแบบจำลองเกี่ยวกับบทบาทและการแบ่งงานกันทำระหว่างชายหญิงในสมัยก่อนๆ โดยอธิบายว่า องค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การให้กำเนิดบุตร และการเลี้ยงดูเด็ก มักจะรวมอยู่ในสถาบันเดียวกัน สถาบันนั้นก็คือ ครอบครัวเดี่ยว และโดยที่ไม่มีทางเลือกได้หน้าที่เหล่านี้มักจะตกอยู่กับผู้หญิงที่เริ่มมีความสัมพันธ์ทางเพศ (โดยการแต่งงาน) จะให้กำเนิดบุตรและหน้าที่หลัก คือ การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกที่ตนให้กำเนิดมา จากการที่ผู้หญิงถูกจำกัดโดยหน้าที่ดังกล่าวให้อยู่แต่ในบ้าน จึงไม่อาจมีบทบาทหรือโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนอกบ้านได้เช่นชาย การขาดโอกาสทางเศรษฐกิจนี้เอง กลายเป็นสาเหตุที่สำคัญของความไม่ทัดเทียมทางสถานภาพของชายและหญิง และผลก็คือ หญิงต้องการเป็นที่พึ่งพาอาศัยชาย ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ในทางตรงกันข้ามโดยทั่วไปแล้ว ชายมีอิสระที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือทางการเมือง ซึ่ง กิจกรรมเหล่านี้จะให้ผลตอบแทน โดยตรงทั้งทางการเงินและฐานะทางสังคม

3.) ปัจจัยทางวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม

ในแต่ละวัฒนธรรมสมาชิกชายและหญิง เมื่อแรกจะถูกปลูกฝังให้มีอุปนิสัยแตกต่างกันไป โดยสมาชิกใหม่ทั้งชายหญิงนั้น ต้องยอมรับทัศนคติและบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ การกำหนดบทบาท บุคลิกภาพ แบบแผน ภาษาพูดของแต่ละเพศทั้งหมด ผนวกเข้ากันก็กลายเป็นเพศที่กำหนดโดยสังคม โดยอาศัยพื้นฐานสำคัญทางเพศที่กำหนดโดยธรรมชาติ เพศที่กำหนดโดยสังคมนั้น ในขณะที่สังคมของสัตว์พันธุ์เดียวกันจะมีบทบาทและพฤติกรรม เช่น แบบแผนการสร้างรัง การผสมพันธุ์ ฯลฯ เป็นไปแบบเดียวกันหมด นอกจากนี้ วัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทของหญิงและชาย อาจจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความนิยมและกาลเวลาที่ผันผ่าน ทั้งนี้เพราะบทบาทที่กำหนดขึ้นเป็นของไม่จีรังยั่งยืนแต่อย่างใด หลายวัฒนธรรมเชื่อกันว่า ในร่างกายบุรุษเพศประกอบด้วยธาตุความเป็นชายและหญิงรวมกัน ทำให้โลกของชายเปิดกว้างเสรี ขณะที่ร่างกายของหญิงมีเพียงธาตุความเป็นหญิงอย่างเดียว ฉะนั้น โลกของหญิงจึงเป็นโลกปิดและข้อจำกัด จากความเชื่อดังกล่าวนี้ ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่สังคมยึดถือกันมาในการปฏิบัติต่อมนุษย์สองเพศนี้แตกต่างกันออกไป

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างเพศถูกกำหนดโดยปัจจัยทางธรรมชาติและชีวภาพ โครงสร้างครอบครัว และปัจจัยทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้เกือบทุกสังคมในเรื่องแบบแผนความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่บุรุษนั้นจะมีสถานภาพเหนือกว่าสตรี

ปราณี วงษ์เทศ (2535:75) อธิบายถึงที่มาของความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคมไทยว่า ภาพรวมของบทบาทและฐานะของหญิงชายในสังคมไทย มิได้มีความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันมากนักในสังคมชวานาดั้งเดิม ก่อนการปรับเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นระบบขุนนางและการยอมรับศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ที่ชนชั้นปกครองได้ใช้เป็นสื่อในการสร้างบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งสังคมประเพณีหลวงต่างๆ ที่เป็นค่านิยม ความเชื่อของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง จึงก่อให้เกิดอิทธิพลกระจายลงมาถึงชาวบ้านทั่วไป โดยผ่านระบบการศึกษาในรูปแบบต่างๆ และขนบประเพณีต่างๆ ที่มีส่วนกีดกันสร้างความเหลื่อมล้ำทางเพศขึ้น ร่องรอยของสังคมดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญต่อเพศหญิง ยังปรากฏให้เห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องราวการถือผีอยู่ทุกภูมิภาคในประเทศไทย และในระบบครอบครัวเครือญาติในชนบทไทยที่ยังคงปฏิบัติอยู่

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง: กรณีศึกษา บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 พื้นที่ศึกษา

ศึกษาครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยสนใจศึกษาชนเฝ้า้มังที่อยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จึงได้ติดต่อสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ทราบว่ามิชุมชนเฝ้า้มังอยู่ในเขตอำเภอเขาค้อและอำเภอหล่มเก่าและได้ทำการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นไว้ก่อนจะตัดสินใจเลือกพื้นที่ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาจากคุณสมบัติของพื้นที่ ที่ได้กล่าวไว้ในข้อ 1.1 แล้ว นอกจากนี้เป็นพื้นที่ที่สอดคล้องกับประเด็นและวัตถุประสงค์ที่ศึกษาแล้ว ยังพิจารณานอกเหนือคุณสมบัติเฉพาะของพื้นที่ ดังนี้

1.) บ้านทับเบิกยังคงมีวิถีชีวิตของชาวเฝ้า้มังที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ภูเขาสูง ที่ยังคงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอยู่ ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากการที่มีระบบสาธารณูปโภคได้ขยายมาสู่ชุมชน ในขณะที่ชุมชนเฝ้า้มังที่อำเภอเขาค้อได้เปิดรับความเป็นเมืองมากกว่า เนื่องจากเขาค้อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเพชรบูรณ์

2.) บ้านทับเบิกเป็นหมู่บ้านที่มีการต่อต้านยาเสพติด โดยมีกระบวนการควบคุมทางสังคมที่ชัดเจน เช่น การตัดความสัมพันธ์กับคนที่เสพยาเสพติด โดยการไม่พูดคุยด้วย เป็นต้น ในขณะที่ชุมชนชาวเฝ้า้มังที่อำเภอเขาค้อมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมต่อหรือเป็นทางผ่านไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ได้สะดวก จึงทำให้ชุมชนเป็นแหล่งพักและระบายยาเสพติด จึงเป็นพื้นที่เสี่ยงอันตรายสำหรับคนต่างพื้นที่

3.) บ้านทับเบิกมีลักษณะทางภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การดำรงชีพของชนเฝ้า้มัง ยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ที่นำไปพักอาศัยในชุมชน

4.) มีที่พักอาศัยที่เป็นส่วนตัวและมีความปลอดภัย

5.) การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านสะดวกและปลอดภัย ถึงแม้จะไม่มีรถโดยสารให้บริการในหมู่บ้าน ต้องเดินทางโดยอาศัยโดยสารรถยนต์มากับชาวเมืองที่ลงมาซื้อสิ่งของที่อำเภอหล่มเก่า ซึ่งชาวเมืองได้มีน้ำใจและเต็มใจให้บริการโดยสาร

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี คือ สตรีที่สมรสแล้วและยังอยู่กินฉันท์สามีภรรยา ในชุมชนเผ่าม้ง บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ประชากรที่ศึกษาประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ดังนี้คือ

3.2.1 กลุ่มสตรีที่เป็นกรณีศึกษา คือ ภรรยาของบุรุษชาวม้ง จำนวน 55 คน ซึ่งมีข้อจำกัดดังนี้

- 1.) โอกาสและเวลาที่จะสัมภาษณ์สตรีมีจำกัด คือ ช่วงเวลา 04.00 – 05.00 น. และเวลา 19.00-20.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่สตรีกำลังจัดเตรียมและรับประทานอาหาร
- 2.) ในเรื่องภาพลักษณ์ที่ดีของสตรีม้งนั้นจะหลีกเลี่ยงการพูดคุยกับคนแปลกหน้า โดยเฉพาะบุคคลภายนอกที่เป็นชาย
- 3.) มารยาททางสังคมของชาวม้งที่ติดต่อกับคนภายนอก จะเป็นหน้าที่ของเพศชายที่จะพูดคุยต้อนรับผู้มาเยือน

3.2.2 หัวหน้าครอบครัว จำนวน 135 คน ข้อมูลที่ได้จากหัวหน้าครอบครัวจะเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงของสตรีที่เป็นกรณีศึกษาด้วย

3.2.3 ผู้นำในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการแต่งตั้งและไม่เป็นทางการ

- 1.) ผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 2 หมู่บ้าน จำนวน 2 คน
- 2.) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 2 หมู่บ้าน จำนวน 2 คน
- 3.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 2 หมู่บ้าน จำนวน 4 คน
- 4.) ผู้นำแซ่สกุลหรือผู้ที่เครือญาติให้การยอมรับ จำนวน 5 คน

3.2.4 เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ

- 1.) เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาหน่วยทับเบิกจำนวนทั้งหมด 3 คน
- 2.) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทั้งหมด 2 คน
3. ครู จำนวน 2 คน โดยการเลือกครูที่พักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านทับเบิก

3.2.5 ชาวบ้านทั่วไป

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Study) ได้แก่ ตำรา วารสาร เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและงานวิจัยต่างๆ รวมไปถึงข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อสาย วัฒนธรรมและวิถีชีวิตต่างๆ ไปของชาวเขาเผ่าม้ง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและกลุ่มประชากร และผู้วิจัยยังได้นำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ในการวิจัยด้วย

3.3.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Filed Research)

- 1.) ทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในชุมชนและสถานที่ที่สำคัญๆ ของชุมชน
- 2.) การสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผู้ศึกษาได้ใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้ศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้
- 3.) การสัมภาษณ์ ทั้งแบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากตัวผู้วิจัยที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านทับเบิก เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษาแล้ว เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย สมุด ปากกา แนวคำถามและเทปบันทึกเสียง โดยเฉพาะเทปบันทึกเสียงได้ขออนุญาตในการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์เพื่อความครบถ้วนของเนื้อหาในวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม นอกจากนี้ยังสามารถที่จะเปิดฟังบททวนได้ เนื่องจากกลุ่มประชากรที่ศึกษาสื่อสารภาษาไทยไม่ชัดเจนนัก

3.5 ขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูล

การเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลจะพิจารณาจากความเหมาะสม โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ต้องการบุคคลที่จะให้ข้อมูล สถานที่ และ โอกาส โดยการแบ่งการเก็บข้อมูลดังนี้

3.5.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาให้ครอบคลุมมากที่สุด

3.5.2 การลงพื้นที่การวิจัย และการแนะนำตัวสร้างความคุ้นเคย
หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และทำการเสนอ โครงร่างงานวิจัยให้กับคณะกรรมการได้ตรวจสอบ แกะไข และเสนอแนะแนวทางการดำเนินการศึกษาเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำหนังสือแนะนำตัวมาขอความร่วมมือและขออนุญาตเข้ามาทำการศึกษาร่วมกัน อย่างเป็นทางการ ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาเป็นอย่างดี

3.5.3 แนะนำตนเองแจ้งวัตถุประสงค์ที่เข้ามาในชุมชนต่อผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน สนทนาเพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากนั้นแนะนำตัวกับเจ้าหน้าที่อนามัยและครู ขอข้อมูลเบื้องต้นและคำแนะนำในการหาบุคคลที่เป็นผู้รู้ที่จะให้ข้อมูล (key informant) ในชุมชน นอกจากนี้ยังสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเยาวชนจากการเล่นเกม ซึ่งเยาวชนแต่ละคนจะเป็นผู้ที่ให้การต้อนรับและแนะนำตัวผู้ศึกษาต่อหัวหน้าครอบครัว และคอยแจ้งข่าวและกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนให้ผู้ศึกษาได้ทราบเนื่องจากภาษาที่ใช้สื่อสารภายในชุมชนเป็นภาษาม้ง

3.5.4 สัมภาษณ์ชุมชน ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยการแนะนำตนเองเข้ามาทำอะไร พักอยู่ที่ไหน การพูดคุยจะเป็นเรื่องทั่วไป เพื่อสร้างบรรยากาศแบบเป็นกันเองสร้างความคุ้นเคย

3.5.5 การดำเนินการสังเกตชุมชนตามปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ของม้ง งานการแต่งงาน งานศพ ตลอดจนการสังเกตการทำงานในไร่และการขายผลผลิต และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตวิถีชีวิตทั่วไป จากนั้นนำมาจัดลำดับเหตุการณ์ แยกประเด็น ไว้เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ต่อไป

3.5.6 การสัมภาษณ์ในช่วงแรกที่เข้าไปในชุมชนจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และเมื่อทราบผู้ที่จะให้ข้อมูลแบบลึกซึ้งและชัดเจนแล้วจึงจะทำการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นภรรยา ตามแนวทางสัมภาษณ์ (interview guide) อย่างลึกซึ้ง โดยได้ขออนุญาตจากสามีหรือหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้ยังทำการสัมภาษณ์สามีหรือหัวหน้าครอบครัวอีกด้วย เพื่อที่จะมีการตรวจสอบข้อมูลให้ได้ข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้ให้มากที่สุด

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การบรรยายและอธิบายข้อเท็จจริงต่างๆ ตามเนื้อหาสาระจากการที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลของการสังเกตการณ์ที่มีส่วนรวมอย่างใกล้ชิด จากการจดบันทึก และการสัมภาษณ์บุคคลอย่างลึกซึ้ง

หลังจากผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพียงพอแล้ว จึงทำการเขียนบรรยายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยนำข้อมูลมาแยกเป็นประเภท จัดให้เป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อให้เข้าใจถึงสถานภาพและบทบาทในครอบครัวสตรีที่สมรสแล้ว ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนและระมัดระวัง จากการที่มีข้อจำกัดการเข้าถึงกลุ่มสตรีที่เป็นกรณีศึกษา

3.7 ระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2543 รวมระยะเวลา 7 เดือน

บทที่ 4

พื้นที่ศึกษา

การศึกษาเรื่องสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง โดยในบทนี้จะกล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ศึกษา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การปกครองและประชากร ลักษณะทางวัฒนธรรมและความเชื่อ การศึกษา และการอนามัยและการวางแผนครอบครัว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ศึกษา

หมู่บ้านทับเบิก เป็นชุมชนของชนเผ่าม้ง บรรพบุรุษได้อพยพมาจากแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว เข้าสู่ประเทศไทยในเขตพื้นที่ติดต่อสามจังหวัด คือ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และเลย ชาวเขาเผ่าม้งที่บ้านทับเบิกถือว่าเป็น “ม้งเหล่า” แปลว่า “ม้งเก่า” เป็นม้งชาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนกลุ่มชนต่างๆ ในช่วงนั้นยังไม่มีหน่วยงานราชการใดๆ เข้าถึงชุมชนเพื่อให้ความช่วยเหลือ ซ้ำยังถูกข้าราชการบางกลุ่มทำตัวเป็นโจรในเครื่องแบบที่แสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง วิถีชีวิตของชาวม้งที่มีถิ่นฐานตั้งเป็นชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ภูเขาสูงในช่วงนี้เป็นไปอย่างเรียบง่าย พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ประสานกับภูมิปัญญาประจำเผ่าที่ได้ถ่ายทอดต่อกันมา ช่วยให้วิถีการดำรงชีพแบบพึ่งตนเองเป็นไปได้ด้วยดี

ที่ตั้งของหมู่บ้านก่อนที่จะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามกฎหมายนั้น ได้เลือกพื้นที่บริเวณห้วยน้ำหมันติดกับภูเขาลำและภูร่องกล้า ชาวม้งเรียกชื่อถิ่นฐานที่ตนเองตั้งอยู่ว่า “ป่ายาบ” ซึ่งมีระบบนิเวศน์ที่เหมาะสม ใกล้เคียงน้ำ มีอากาศที่หนาวเย็นเพื่อป้องกัน โรคมาลาเรีย และอากาศหนาวเย็นเหมาะสมสำหรับการปลูกฝิ่น

จากนั้นได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอีกครั้งในที่ตั้งอยู่ปัจจุบันนี้ การอพยพมาครั้งนี้เพื่อเป็นการจัดตั้งหมู่บ้านตามกฎหมาย โดยการอพยพออกจากเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อความสะดวกในการ

ติดต่อกับหน่วยงานราชการ การอพยพถิ่นที่ตั้งครั้งนี้ห่างกันไม่ไกลนักโดยอาศัยเพียงข้ามร่องน้ำขนาดเล็ก เป็นเขตอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ อันจะเป็นความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ “บ้านทับเบิก” ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามกฎหมาย ในปี พ.ศ.2468 ผู้อาวุโสกล่าวถึงชื่อหมู่บ้านทับเบิกว่าเดิมที่ตั้งชื่อหมู่บ้านถ้าเปิด อันเป็นชื่อถ้ำที่คนทั่วไป ไปรู้จักดี “ถ้ำเปิด” เป็นถ้ำที่ใช้เป็นที่อาศัยพักค้างคืนของผู้เดินทาง และพักแรมของพรานที่ล่าสัตว์ ได้มีการก่อไฟในถ้ำทำให้หินร้าวและแตกพังลงมา เหมือนกับถ้ำระเบิด ดังนั้นจึงเรียก “ถ้ำเปิด” เป็นชื่อที่รู้จักกัน โดยทั่วไป ส่วนคำว่า “ทับเบิก” จากการสอบถามจากผู้อาวุโส ได้ทราบว่าเป็นคำที่ไม่มี ความหมายหรือมีที่มา อาจเป็นการฟังที่เพี้ยนเสียงไปของข้าราชการที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากชาวเมืองในขณะนั้นไม่สามารถเข้าใจและพูดภาษาไทยได้ชัดเจนนัก และในปัจจุบันมีความเข้าใจในภาษาไทยแต่ยังพูดไม่ชัดเจน

การพัฒนาชาวเขาเริ่มอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2502 กรมประชาสงเคราะห์ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบต่อการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยในระยะแรกได้จัดตั้งเป็น “นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา” และปี พ.ศ. 2505 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดตั้ง “นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาตอยทับเบิก” โดยมีพื้นที่ควบคุม 3 จังหวัด คือ เพชรบูรณ์ พิษณุโลก และจังหวัดเลย เป็นศูนย์ปฏิบัติการใหญ่ประจำแต่ละจังหวัดและรับผิดชอบจังหวัดใกล้เคียงด้วย จากนั้นจะเป็นหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ตามหมู่บ้านสำคัญต่างๆ แต่ละหน่วยพัฒนาประกอบด้วย

- 1.หัวหน้าหน่วยพัฒนาฯ
- 2.เจ้าหน้าที่การเกษตร
- 3.เจ้าหน้าที่อนามัย
- 4.ครูช่วยสอน (สำหรับหมู่บ้านที่ไม่มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตั้งอยู่)

ต่อมากรมประชาสงเคราะห์จึงเปลี่ยนชื่อจาก “นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา” มาเป็น “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์” รับผิดชอบพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดเลย ส่วนหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่นั้นยังคงโครงสร้างการบริหารลักษณะเดิม

ในปี พ.ศ.2508 ตำรวจตระเวนชายแดนร่วมกับหน่วยงานของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยในนามของ The United State Operations Mission of Thailand (USOM) ได้ตระหนักถึงภัยร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์ที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในประเทศจีน เวียดนาม และลาว และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเข้าสู่ประเทศไทย จึงได้จัดการคัดเลือกผู้นำชุมชนชาวเขามาฝึกอบรม และส่งกลับไปพัฒนาชุมชนของ

ตนเอง มีการสร้างสนามบิณฑบาตเล็ก เพื่อขนส่งเครื่องเวชภัณฑ์และวัสดุก่อสร้าง ตลอดจนวัสดุการเกษตรขึ้น ไปส่งเสริมในชุมชนชาวเขา

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการดังกล่าวนับว่าค่อนข้างสายไป เพราะขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยได้ทำการแทรกซึมไปในชุมชนชาวเขาแล้ว จนกระทั่งมีการสู้รบกันอย่างรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2511 เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์ พรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาชักชวนปลุกระดมให้ชาวบ้านทับเบิกเข้าร่วมต่อต้านทางราชการ จากการที่ชาวเมืองได้รับความไม่เป็นธรรมจากกลุ่มข้าราชการบางกลุ่มมาก่อน จึงทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ และชาวบ้านบางส่วนไม่ยอมเข้าร่วม ได้อพยพหนีไปอยู่ที่ห้วยปาง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านบนสันเขาแฝงม้า ห่างจากหมู่บ้านเดิม 6 กิโลเมตร ในช่วงที่มีการสู้รบอยู่นี้ ชาวบ้านได้ทิ้งบ้านเรือนของตน ไปอยู่ในป่าจนหมด

การสู้รบดำเนินเรื่อยมาโดยกองทัพภาคที่ 3 ได้ใช้แผนยุทธการผาเมืองเกียง ไกรและแผนผาเมืองเผด็จศึกเข้าปราบปราม จนถึงปี พ.ศ.2525 สงครามจึงยุติ จากการประกาศใช้คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 เรื่อง นโยบายต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ตามนโยบายต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้เสร็จสิ้นอย่างรวดเร็วด้วยการรุกทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เน้นหนักในการปฏิบัติทั้งปวงเพื่อลดรอยทำลายขบวนการแนวร่วมและกองกำลังติดอาวุธเพื่อยุติสถานการณ์ปฏิวัติ ยับยั้งการปฏิบัติเพื่อสร้างสถานการณ์สงครามประชาชาติด้วยนโยบายเป็นกลาง และขยายผลจากโอกาสที่เปิดให้เพื่อเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธเป็นการต่อสู้ในแนวทางสันติ มีผลทำให้ชาวเขาที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาบดตัวต่อทางราชการในนาม “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” และได้มาอยู่ในหมู่บ้านจนกระทั่งปัจจุบันนี้

4.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนชาวเขาเผ่าม้งแห่งนี้ ตั้งอยู่บนบนสันเขาและไหล่เขาของภูแฝงม้า อาณาเขตของเทือกเขาแห่งนี้เป็นบริเวณกว้างใหญ่ เป็นพื้นที่รอยต่อ 3 จังหวัด ระหว่างเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเลย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงและมีป่าไม้หนาแน่น สูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,230 เมตร หมู่บ้านนี้อยู่ติดเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า พื้นที่ภายในหมู่บ้านและพื้นที่ทำกินได้ถูกได้ถูกแผ้วถาง ตัดต้นไม้ไปจนหมด เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและปลูกพืชไร่ ส่วนรอบนอกหมู่บ้านยังคงมีสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์และมีแหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่ได้มาจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ไหลผ่านพื้นที่ตามร่องน้ำระหว่างเขาเป็นน้ำซับที่มีน้ำไหลผ่านตลอดปี คือลำห้วยน้ำหมันและลำห้วยขี้ตม ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการเกษตรและทำน้ำประปาภูเขามาใช้ในการอุปโภคบริโภค ผู้อาวุโสในหมู่บ้านกล่าวว่า แต่เดิมนั้นมีป่าไม้ที่หนาแน่นมาก มีสัตว์ป่าชุกชุมสามารถล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหารได้ไม่ยาก แต่ปัจจุบันความเจริญเข้ามาพร้อมกับเส้นทางคมนาคม จำนวนพื้นที่ป่าไม้ก็ลดลงเพื่อทำเป็นพื้นที่การเกษตรและการขยายพื้นที่ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะการสร้างถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก นอกจากจะต้องมีการตัดไม้เพื่อสร้างถนนแล้วยังส่งเสริมให้ชาวบ้านของคนพื้นราบมาทำไร่เลื่อนลอยปลูกข้าวโพด เพื่อเป็นกันชนและป้องกันการรุกรานจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผ.ก.ค.) ในระหว่างการส่งกำลังบำรุงจากกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ไปยังกองบัญชาการผสม 394 อำเภอหล่มสัก จึงเป็นการตัดเส้นทางของสัตว์ป่าทำให้สัตว์ป่าหนีไปสู่พื้นที่อื่นหมด ชาวเมืองจึงได้ปรับตัวมากขึ้นในการรักษาระบบนิเวศน์ โดยการสงวนป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชน ปลูกป่าล้อมรอบหมู่บ้านและมีการปฏิบัติตามกฎข้อห้ามของหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวม้งบ้านทับเบิก ตั้งบ้านเรือนบนไหล่เขา 2 ลูก เชิงเขาลูกแรกหรือบ้านทับเบิกหมู่ที่ 14 เป็นเชิงเขาที่ค่อนข้างกลมแล้วทอดยาวไต่ระดับความสูงมากขึ้นไปทางทิศเหนือ การตั้งบ้านเรือนที่หนาแน่นใกล้ชิดกันในส่วนที่เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างกลม จากนั้นการตั้งบ้านเรือนจะเริ่มห่างกันตามสันเขาที่ทอดยาวขึ้นไป ในส่วนที่ทอดยาวนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนทับเบิกรวมใจและทอดยาวขึ้นไปอีกจะเป็นที่ตั้งของวัดป่าภูทับเบิกซึ่งเป็นพื้นที่ที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน

ส่วนเชิงเขาอีกลูกที่ต่ำกว่าลูกแรกหรือเป็นบ้านทับเบิกหมู่ที่ 16 การแบ่งแยกพื้นที่หมู่บ้านจึงอาศัยร่องน้ำเล็กๆ ของเชิงเขา 2 ลูกนี้ การตั้งบ้านเรือนของบ้านทับเบิกหมู่ที่ 16 สร้างบ้านกระจายไปตามข้างถนนที่มีความคดเคี้ยวเป็นแนวยาวไปตามสันเขา ทำให้การตั้งบ้านมีการกระจายความหนาแน่นออกไป ในส่วนนี้เป็นที่ตั้งของหน่วยการราชการ 2 แห่ง คือ หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาทับเบิก และสถานีอนามัยทับเบิก

สภาพดินในภูมิภาคแถบนี้ เป็นภูเขาดินที่เป็นดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูก การเพาะปลูกพืชแต่ละอย่างนั้นนอกจากการเลือกพืชที่ตามสภาพดินแล้ว ยังมีการแยกปลูกพืชตามสภาพภูมิอากาศ โดยเริ่มจากที่ตั้งของหมู่บ้านไปตามถนนจนกระทั่งถึงด้านตรวจของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร มีสภาพดินดีและอากาศเย็น ชาวม้งใช้ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ

กะหล่ำปลี เป็นพืชที่สร้างรายได้เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับครอบครัวที่ดำเนินชีวิตสมัยใหม่ตามวิถีชีวิตสังคมทุนนิยม

ส่วนอีกแถบของหมู่บ้านหรือพื้นที่ติดต่อเขตจังหวัดเลยมีสภาพดินที่เป็นดินพื้นที่ใหม่ มีสภาพของป่าไม้อยู่บ้างและมีหญ้าคาปกคลุม ในแถบนี้ชาวม้งปลูกข้าวไร่เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน การปลูกข้าวไร่ต้องอาศัยสภาพอากาศร้อนจึงจะทำให้ข้าวสุกหรือออกผลผลิต นอกจากจะปลูกข้าวไร่แล้วยังปลูกจิงและเผือก ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจอีกอย่างที่ทำรายได้ดีของครัวเรือน ส่วนกะหล่ำปลีสามารถปลูกได้บ้าง

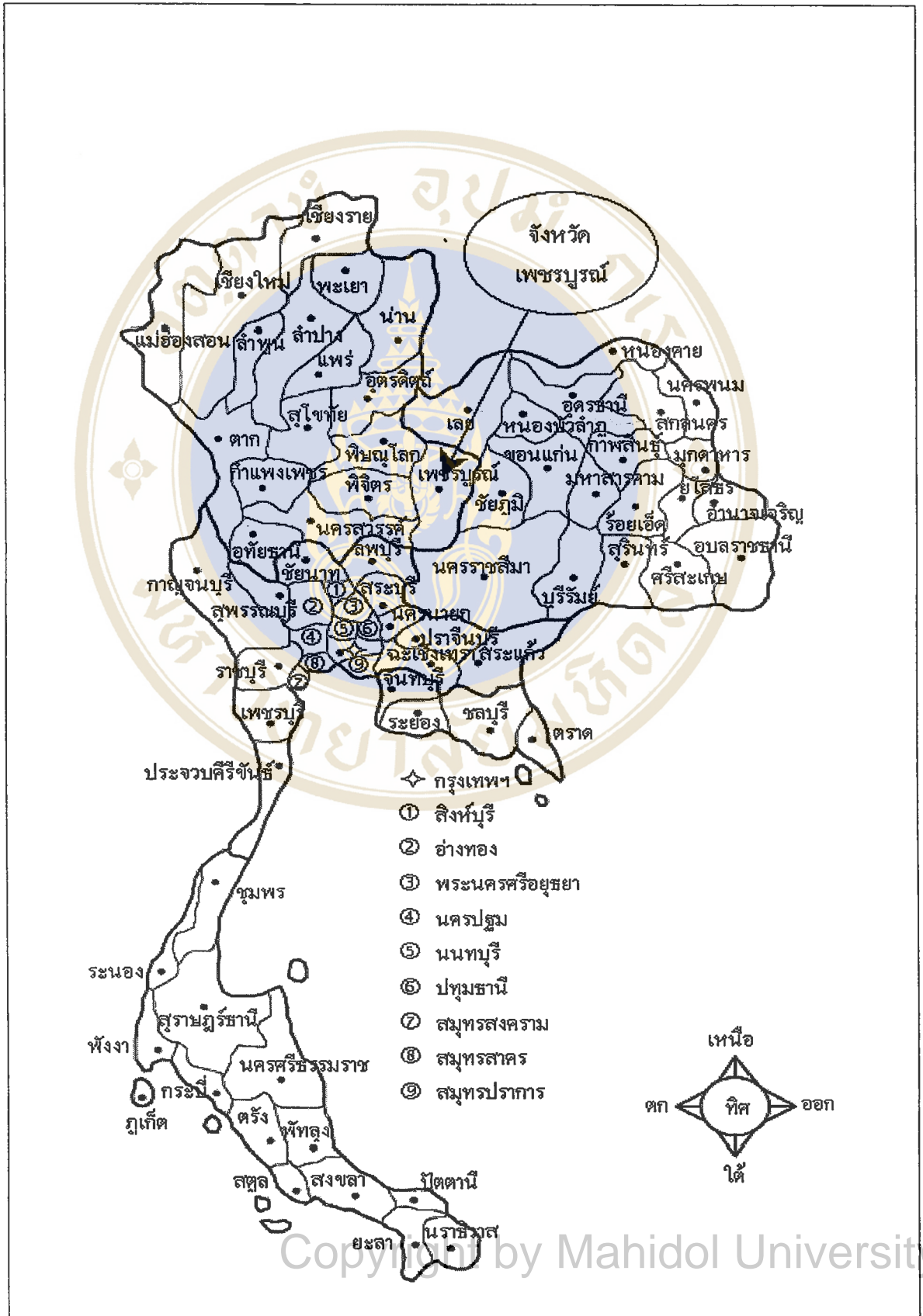
สภาพอากาศโดยทั่วไปของบ้านทับเบิกมีความชื้นสูงตลอดปี อุณหภูมิโดยทั่วไปในกลางวันเฉลี่ย 18-20 องศาเซลเซียส ในช่วงกลางคืน 10-15 องศาเซลเซียส (1-5 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาว) ฤดูหนาวอยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม สำหรับในปี พ.ศ.2542 อากาศหนาวเย็นต่ำสุดในรอบ 3 ปี มีอุณหภูมิ -1 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูฝนมีฝนตกชุกเป็นช่วงๆ ระหว่างเดือน เมษายนถึงตุลาคมมีหมอกปกคลุมตลอดฤดูฝนและมีลูกเห็บตกหนักในเดือนเมษายน

การคมนาคม สามารถเดินทางเข้าออกหมู่บ้านโดยรถยนต์ได้ตลอดทั้งปี สภาพพื้นผิวถนนจากที่ตั้งอำเภอหล่มเก่าจนกระทั่งถึงด่านตรวจของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นถนนที่ลาดด้วยยางอัลฟาสต์ ส่วนถนนจากด่านตรวจฯ จนกระทั่งถึงหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต ส่วนรถโดยสารประจำเส้นทางยังไม่มีให้บริการ

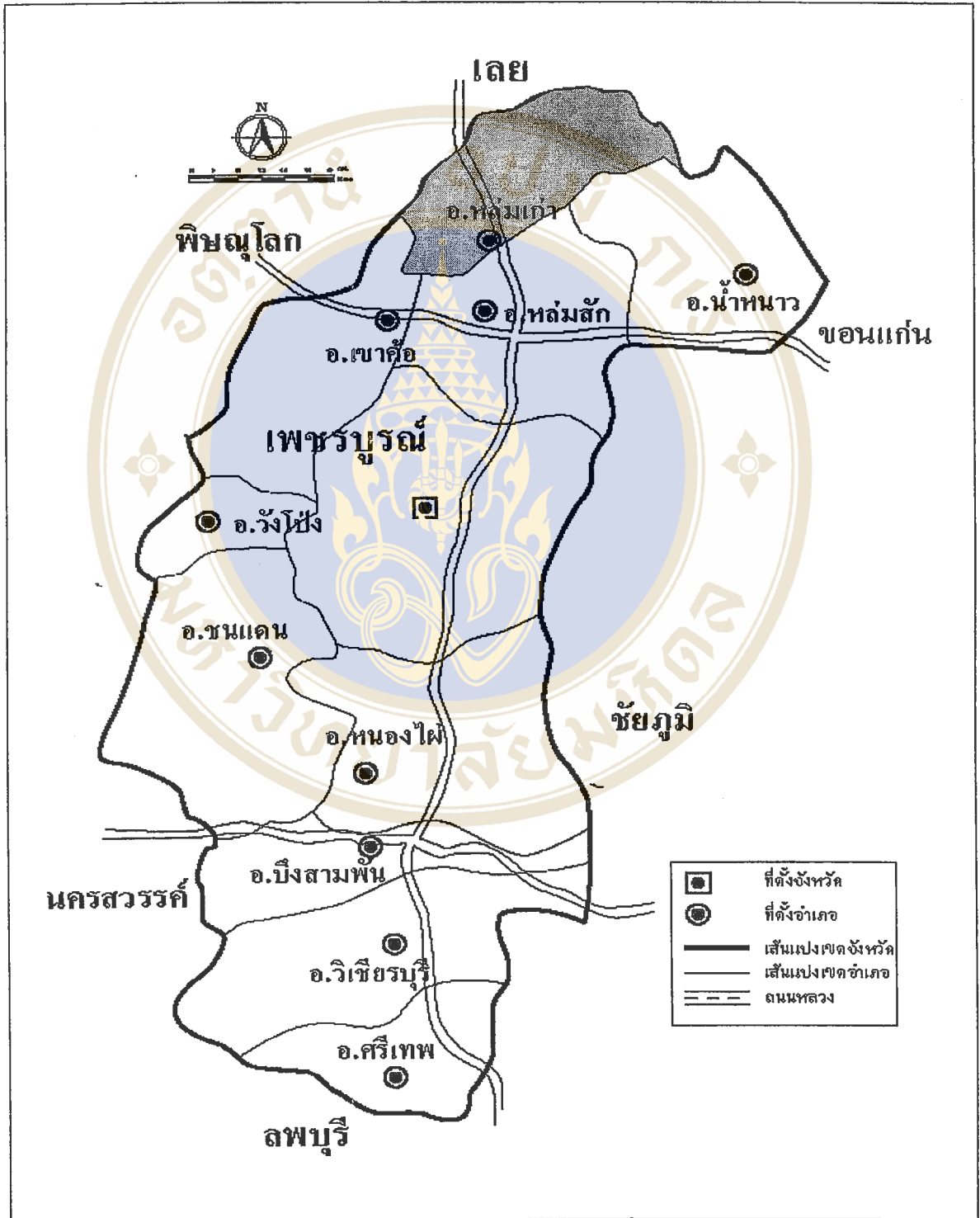
ระยะทางจากหมู่บ้านไปยังสถานที่ต่างๆ ดังนี้

ห่างจากด่านตรวจของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า	6 กิโลเมตร
ห่างจากตำบลวังบาล	26 กิโลเมตร
ห่างจากอำเภอหล่มเก่า	34 กิโลเมตร
ห่างจากอำเภอหล่มสัก	48 กิโลเมตร
ห่างจากจังหวัดเพชรบูรณ์	93 กิโลเมตร

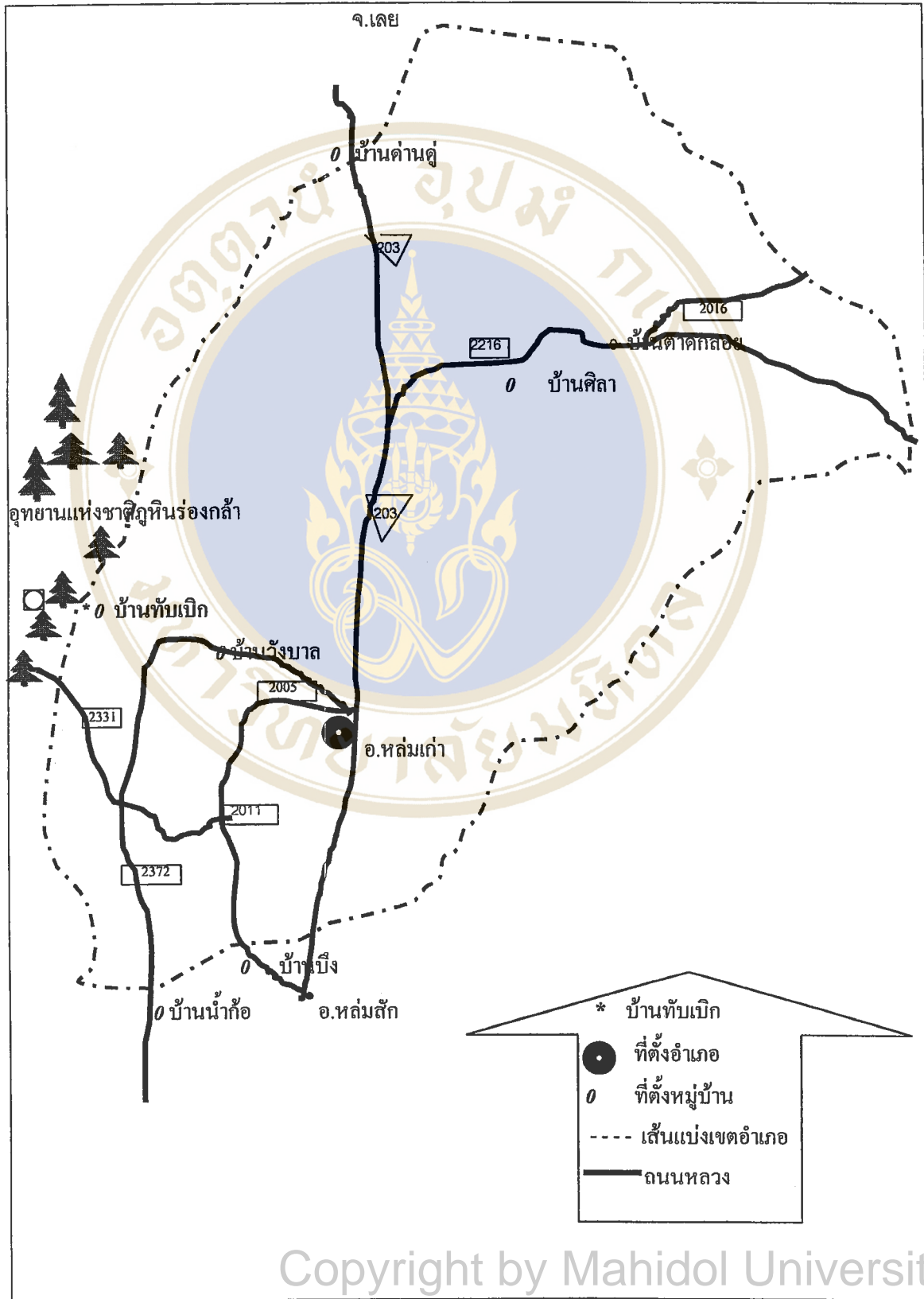
แผนที่ที่ 1 แสดงที่ตั้งจังหวัดเพชรบูรณ์

แผนที่ที่ 2 แสดงที่ตั้งอำเภอหล่มเก่า

แผนที่ที่ 3 แสดงพื้นที่ศึกษา

4.3 ลักษณะทางสังคม

สังคมเผ่าม้งมีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือดหรือสัมพันธ์กันเนื่องจากแต่งงานกัน หรือบุคคลที่สังคมม้งระบุว่าเป็นเครือญาติกันแม้ว่าจะมิได้มีสายสัมพันธ์กันทางสายเลือดหรือการแต่งงาน ความสัมพันธ์เหล่านี้ออกมาในรูปแบบต่างๆ กันดังต่อไปนี้

ครอบครัวและระบบเครือญาติ

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่มีความสำคัญสูงสุด เพราะถือว่าเป็นสถาบันแรกๆ ที่ดำเนินบทบาทใกล้ชิดกับสมาชิกในสังคม เพื่อถ่ายทอดและหล่อหลอมบุคลิกภาพวิถีปฏิบัติแห่งสังคมไปสู่สมาชิก ด้วยกระบวนการทางสังคมดังกล่าวนี้จึงทำให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้วิธีการประพฤติปฏิบัติในบทบาทและตำแหน่งทางสังคมที่ตนเองดำเนินอยู่ โดยเริ่มจากครอบครัวเป็นเบื้องต้น ผลที่ได้รับคือ สมาชิกสามารถดำรงชีวิตอยู่ภายในสังคมได้สอดคล้องกับแบบแผนแห่งวัฒนธรรมและสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้อื่นด้วย

ระบบเครือญาติในสังคมชาวม้งบ้านทับเบิก เมื่อแต่งงานแล้วจะมีการนับญาติทางฝ่ายชายเป็นหลัก (patrilineal society) ผู้หญิงจะต้องเปลี่ยนมานับถือผีของผู้ชายและอยู่ในบ้านของผู้ชายเป็นแรงงานในครอบครัว สมาชิกครอบครัวทุกรุ่น (generation) จะต้องใช้แซ่สกุลของบิดา และญาติพี่น้องทางสายเลือดบิดาจะเป็นผู้สืบแซ่สกุลต่อไป บิดาและมารดาเมื่อชราภาพลงก็จะยกการเป็นหัวหน้าครอบครัวแก่ลูกชายคนโตหรือลูกชายคนใดคนหนึ่งที่อยู่ในครอบครัว ปู่และย่าจะอยู่รวมกันภายในครอบครัว ครอบครัวของชาวม้งจึงมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ ชาวม้งนิยมแต่งงานกันในเผ่าม้งด้วยกัน มีข้อห้ามในการแต่งงานในคนแซ่สกุลเดียวกัน เพราะชาวม้งถือว่าเป็นพี่น้องกัน ครอบครัวและเครือญาติของชาวม้งจึงมีโครงสร้างตามแบบอย่างของตนเอง หน้าที่และบทบาทของผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะมีความสำคัญในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ หรือปัญหาภายในครอบครัว โดยเฉพาะสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้าน ผู้หญิงชาวม้งก็มีสิทธิในการเสนอความคิดเห็น และร่วมปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ ภายในครอบครัว แต่การตัดสินใจจริงๆ ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัว

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวม้งสามารถพิจารณาได้จากศัพท์ 3 คำ คือ คนแซ่เดียวกัน ลูกพี่ลูกน้อง และการนับถือผีสายเดียวกัน

“คนแซ่เดียวกัน” หรือ ตัวลู๋เซ่ง (tuaj lub xeeem) ชาวเมืองถือว่าผู้ที่มีแซ่เดียวกันเป็นพี่น้องมั่งด้วยกัน ถึงแม้จะอยู่ห่างไกลกันและไม่ใช่น้องชายโดยตรง เพราะอยู่ในกลุ่มแซ่เดียวกัน เป็นกฎหมายที่ไม่ให้ชายหญิงมั่งที่มีแซ่เดียวกันแต่งงานกัน ตัวลู๋เซ่ง เป็นระดับความสัมพันธ์ในทางสังคมต่างๆ ไปผู้ที่มีแซ่เดียวกัน อาจจะนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันหรือไม่ก็ได้

“ลูกพี่ลูกน้อง” หรือ กือตี้ (kwv tij) เป็นกลุ่มที่มีแซ่เดียวกันและเป็นพี่น้องกัน เป็นความสัมพันธ์อีกระดับหนึ่งที่มีความใกล้ชิดกันมากกว่าคนแซ่เดียวกัน ความสัมพันธ์ในระดับกือตี้ สามารถจะปรึกษาหารือ ให้คำแนะนำซึ่งกันและกันได้ แต่ในระดับกือตี้ี้บางกลุ่มถึงแม้จะแซ่เดียวกัน แต่ก็อาจจะทำพิธีกรรมบางอย่างร่วมกันไม่ได้ เพราะนับถือผีบรรพบุรุษไม่เหมือนกัน

“การนับถือผีเดียวกัน” หรือ ตัวตุ่กลึง (tuaj tus klaab) เป็นความสัมพันธ์กันทางสายเลือดที่ใกล้ชิดกันมากที่สุด เพราะนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน นับถือเป็นญาติกันจริงๆ เป็นความสัมพันธ์ที่เข้มข้นมาก ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเต็มที่และเต็มใจ สามารถจะตายและจัดพิธีกรรมงานศพในบ้านของกันและกันได้

ชาวเมืองบ้านทับเบิกมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเป็นพื้นฐาน โครงสร้างทางสังคม แยกเป็นตระกูลใหญ่ๆ ดังนี้ แซ่เถา แซ่สง แซ่หลอ แซ่ลี แซ่โหล แซ่วิว และอื่นๆ ระบบเครือญาติของเผ่ามั่ง เป็นความเชื่อมั่นทางสังคมที่มีสถานภาพและบทบาทควบคุมที่ไม่ให้ชาวเขามีความประพฤติเบี่ยงเบนไปจากปทัสถานและค่านิยมดั้งเดิม ที่ยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

4.4 ลักษณะการปกครองและประชากร

การปกครองแบบดั้งเดิมของชาวเมือง จะเริ่มตั้งแต่ หัวหน้าครอบครัวมาสู่ผู้อาวุโสของแซ่สกุล ถ้าในหมู่บ้านมีหลายแซ่ผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในหมู่บ้านหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ก็คือผู้อาวุโสของแซ่สกุลที่มีสมาชิกของแซ่สกุลมากที่สุดในหมู่บ้านนั้น สำหรับกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในแซ่สกุลเดียวกัน ผู้อาวุโสของแซ่สกุลนั้นจะตัดสินให้เสร็จสิ้นไปได้ แต่ในกรณีข้อพิพาทระหว่างแซ่สกุล หัวหน้าหมู่บ้านจะต้องเชิญผู้อาวุโสของแซ่สกุลอื่นอื่นๆ มาพิจารณาและหากมีคำปรับใหม่อย่างไร ก็จะแบ่งให้ผู้ร่วมตัดสินทุกคนรวมทั้งผู้ชนะคดีด้วย การปกครองในหมู่บ้านมีลักษณะของสังคมเครือญาติเพราะเป็นสังคมขนาดเล็ก สมาชิกทุกคนต่างมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน ทุกคนจึงอยู่ด้วยกัน

แบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีซึ่งเป็นแบบแผนการปกครองอยู่ในตัว และเป็นเสมือนกฎหมายข้อบังคับภายในสังคม

การปกครองแบบดั้งเดิมของชาวม้งมีการเปลี่ยนแปลงไป การได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามพรบ.ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 การได้รับการศึกษาใหม่ๆ การติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมอื่น การได้รับข้อมูลข่าวสารของชาวบ้าน การเพิ่มจำนวนประชากรในหมู่บ้าน จากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของชุมชนเหล่านี้ ส่งผลต่อการเกิดทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองใหม่ๆ แก่ชาวม้งบ้านทับเบิก มีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนระบบผู้อาวุโสเริ่มหายไป และเปลี่ยนมาเป็นการเลือกตั้งจากสมาชิกของชุมชน และผู้ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานราชการ มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้แทนของรัฐในการดูแลชุมชนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของรัฐ

จะเห็นว่าปัจจุบันนี้ชาวม้งบ้านทับเบิกมีการรับรูปแบบการปกครองท้องถิ่นมาใช้ปฏิบัติมากขึ้นก็ตาม โดยที่สังคมชาวเขาเผ่าม้ง เป็นสังคมจารีตประเพณี สมาชิกชุมชนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกัน มีข้อกำหนดการปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกัน การปฏิบัติตามจารีตประเพณีแบบดั้งเดิมยังคงยึดถือเช่นกัน หากมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นผู้อาวุโสของแซ่สกุลถึงแม้ว่าจะไม่มีการประกาศเป็นผู้นำของแซ่สกุลต่างๆ แต่ชาวม้งก็รับรู้ให้การยอมรับนับถือแก่ผู้อาวุโสคนนั้น ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นคู่กรณีจะเชิญผู้อาวุโสมาไกล่เกลี่ย แต่หากไม่สามารถที่จะยุติข้อพิพาทได้จะถูกส่งไปให้ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสิน นอกจากนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านยังมีการร่างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเป็นลายลักษณ์อักษรและประกาศให้รับทราบถึงกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน เช่น ห้ามตัดไม้ในบริเวณหมู่บ้าน ห้ามเช่าไร่ ขายไร่ในบริเวณบ้านทับเบิก เป็นต้น กฎเกณฑ์เหล่านี้มีสภาพบังคับและมีการปรับเปลี่ยนใหม่ด้วยซึ่งชาวบ้านทุกคนรับทราบและให้การยอมรับ

จากการเพิ่มจำนวนประชากรบ้านทับเบิก ในปี พ.ศ. 2541 ทางราชการจึงได้แยกจัดตั้งเป็นอีกหมู่บ้าน เป็นบ้านทับเบิก หมู่ที่ 16 จำนวนครัวเรือน ครอบครัวยและประชากร ที่สำรวจในปี พ.ศ. 2542 ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนข้อมูลครัวเรือน ครอบครัวยุคและประชากร

บ้าน ทัพบิก หมู่ที่	ครัวเรือน	ครอบครัว	จำนวนประชากร		
			ชาย	หญิง	รวม
14	191	102	443	448	891
16	83	92	371	257	728
รวม	274	294	814	805	1,619

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจในช่วงปี พ.ศ. 2542

4.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในระบบเศรษฐกิจของชาวเขาเผ่าม้งขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมเป็นหลัก การผลิตทางการเกษตรได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษของตนเอง การผลิตของชาวม้งแต่เดิมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ และมีการกระจายผลผลิตกันภายในหมู่บ้าน ลักษณะการทำเกษตรกรรมของชาวม้งเดิมเป็นการทำไร่แบบเลื่อนลอยหมุนเวียน พืชที่ทำการปลูกได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด และฝิ่น แรงงานทุกคนในครอบครัวเป็นแรงงานที่สำคัญ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานเป็นเครื่องมือง่ายๆ ในการเกษตร เช่น มีด จอบ ไม้ไผ่ จะไม่มีเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ โค เป็นต้น

ในสภาพปัจจุบันรูปแบบของโครงสร้างแบบเก่าได้เปลี่ยนแปลงไปมาก นับตั้งแต่ที่ชาวม้งเข้ามาอพยพเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ในปีพ.ศ. 2525 ทำให้ในอดีตซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น รัฐให้เข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากร เช่น การส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ท้อ ลิ้นจี่ ฝรั่ง แทนการปลูกฝิ่น และการกำหนดพื้นที่ทำกินเพื่อไม่ให้บุกรุกเขตอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

พืชเศรษฐกิจที่หน่วยงานของรัฐได้ส่งเสริมให้ชาวม้งเพาะปลูก ได้ประสบปัญหาขาดแคลนตลาด ชาวม้งจึงได้ปลูกกะหล่ำปลีทดแทนพืชเดิม การนำวิธีการปลูกกะหล่ำปลีจากการไปพบเห็นการปลูกกะหล่ำปลีของพี่น้องชาวม้งจังหวัดตากและเชียงราย ส่วนข้าวไร่ยังคงปลูกไว้สำหรับการบริโภคในครอบครัว ในปัจจุบันกะหล่ำปลีเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวม้ง ตลาดที่รับซื้อมีหลายตลาด ได้แก่ พ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อถึงไร่ ตลาดผักข้างสถานีเสียดิศรใกล้สี่แยกพ่อนพวงในเมืองในเขตอำเภอหล่มสัก และการนำมาส่งจำหน่ายที่ตลาดไทและปากคลองตลาดในกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้

การปลูกกะหล่ำปลีแล้วการปลูกจึงเป็นพืชที่ทำรายได้ดีอีกชนิดหนึ่ง เป็นการปลูกบางครอบครัว เพราะการปลูกจึงจะทำให้ดินเสียการปลูกในปีต่อไปจะทำให้รากเน่า แรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูกยังคงเป็นแรงงานสมาชิกทุกคนในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงการผลิตในด้านเทคโนโลยี ชาวม้งมีการนำอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการผลิต เช่น รถไถแทรกเตอร์ ส่วนสารเคมีหรือปุ๋ยเคมีชาวม้งไม่มีการนำมาใช้ ส่วนใหญ่ใช้เพียงมูลไก่ เนื่องจากลักษณะทางภูมิอากาศที่หนาวเย็นทำให้ไม่มีแมลงที่จะมาทำความเสียหายแก่พืช

นอกจากการปลูกพืชแล้ว การเลี้ยงสัตว์ คือ โค สุกรและไก่ ยังคงเลี้ยงไว้ตามธรรมชาติ ปล่อยให้สัตว์เลี้ยงหากินเอง ยกเว้นหมูที่จะต้องทำคอกหมู ส่วนโคจะนำมารวมไว้เป็นฝูงแล้วนำไปไว้ชายป่าให้หากินเอง ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่นำวัวมารวมฝูงจะหมุนเวียนเปลี่ยนกัน ไปดูแลโคและนับจำนวนโค ส่วนครอบครัวที่มีจำนวนโคไม่มากจะนิยมเลี้ยงเองที่บ้าน

4.6 ลักษณะทางวัฒนธรรมและความเชื่อ

ชาวเขาเผ่าม้งมีวัฒนธรรมประจำเผ่าที่ยังเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่าอยู่ในประเทศไทยชาวเขาเผ่าม้งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ม้งน้ำเงิน และม้งขาว ทั้งกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันบ้างที่ชัดเจน คือ การแต่งกายประจำเผ่าและภาษา แต่แนวทางการปฏิบัติตนตามค่านิยมและความเชื่อไม่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.6.1 ภาษาม้ง

ตระกูลภาษาแม้ว-เย้า (Miao-Yao) เดิมเป็นภาษาถิ่นหนึ่งของตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto Burman) ต่อมานักภาษาศาสตร์เห็นว่าควรจัดเป็นตระกูลหนึ่งต่างหาก เนื่องจากแม้วกับเย้าไม่มีความใกล้ชิดกับตระกูลภาษาทิเบต-พม่าดังกล่าว และไม่มีเชื้อสายหรือบรรพบุรุษเป็นคนจีนหรือพูดภาษาเดียวกันกับภาษาจีนเลย ปัจจุบันภาษาตระกูลแม้ว-เย้าจัดเป็นภาษาหนึ่งของตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) มีอยู่ 2 ภาษาถิ่น คือ 1. ภาษาแม้วหรือม้ง และ 2. ภาษาเย้า (เรื่องเดช ปิ่นเขียนชัย, 2531:214)

ภาษาม้งเป็นภาษาหนึ่งในตระกูลม้ง-เมี่ยน (Hmong-Mien) หรือที่รู้จักในชื่อตระกูลภาษาแม้ว-เย้า (Strecker 1987:1) ภาษาที่พูดกันในประเทศไทยนั้น แบ่งเป็นภาษาย่อยที่สำคัญ 2 ภาษา คือ

ภาษาม้ง(น)จิว (Mong Njua) หรือที่เรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งเขียว (ม้งดำ ม้งน้ำเงิน หรือม้งลาย) ภาษา(ฮ)ม้งเตีอว (Hmong Daw) หรือที่เรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งขาว (สุจริตลักษณ์ ตีผดุง ,2535:19)

ระบบเสียงของภาษาม้ง นับว่าเป็นระบบที่มีความซับซ้อนยุ่งยากภาษาหนึ่ง กล่าวคือ มีเสียงพยัญชนะที่ปรากฏในภาษามากกว่าภาษาอื่นๆ ทั่วไป ระบบเสียงวรรณยุกต์ก็มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษคือภาษาม้งจะมีเสียงวรรณยุกต์จำนวนมาก (มากกว่า 5 หน่วยเสียง) และมีเสียงวรรณยุกต์สนธิที่เป็นระบบปรากฏอยู่ในภาษา นอกจากนี้ในส่วนที่สัมพันธ์กับเสียงวรรณยุกต์ ยังมีลักษณะทางเสียงที่สำคัญๆ อีกสองลักษณะเกิดร่วมกับเสียงวรรณยุกต์บางเสียงอีกด้วย คือลักษณะเสียงก้องแบบพ่นลมร่วมด้วย และการปิดเส้นเสียงร่วมกับการออกเสียงวรรณยุกต์ (อมร ทวีศักดิ์,2538:3)

ประโยคภาษาม้ง ภาษาม้งมีลักษณะโดยทั่วไปเป็นภาษาคำโดด วิธีสร้างประโยคด้วยการนำคำมาเรียงเข้ากันคล้ายภาษาไทย ประกอบด้วยประธานคือผู้กระทำ ถัดมาก็มีกริยาที่ทำ และผู้รับกริยา หรือผู้ถูกทำ ซึ่งในไวยากรณ์ไทยเรียกว่ากรรม ในคำๆ หนึ่งประกอบด้วยเสียงพยัญชนะสระ และวรรณยุกต์ แต่จะไม่มีเสียงพยัญชนะสะกด ลักษณะเด่นที่พบคือมีเสียงวรรณยุกต์สนธิ (Tone sandhi) ดังตาราง

ตารางที่ 2 แสดงประโยคภาษาม้ง

ประธาน	กริยา	กรรม
เด๋	เตาะ	หมี
สุนัข	กัด	แมว

จะเห็นได้ว่า มีการเรียงคำในประโยคบอกเล่าพื้นฐานตามลำดับแบบประธาน กริยา และกรรม เหมือนในภาษาไทย ไม่มีการเปลี่ยนรูปคำเพื่อแสดงกาล (Tense) เมื่อต้องการแสดงกาลเวลา ก็ให้ใช้คำบอกกาลเวลาเติมเข้าไปเหมือนในภาษาไทย ดังตาราง

ตารางที่ 3 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคอดีตกาล

ประธาน	กริยา	กรรม	
เด๋	เตาะ	หมี	เหลอะ
สุนัข	กัด	แมว	แล้ว

ถ้าเหตุการณ์ยังไม่เกิดขึ้น มักจะใช้คำว่า “หิ้ว” วางไว้หน้าคำกริยา ดังตาราง ตารางที่ 4 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคอนาคตกาล

ประธาน		กริยา	กรรม
เด๋	หิ้ว	เตาะ	หมี
สุนัข	จะ	กั๊ด	แมว

ประโยคปฏิเสธโดยทั่วไปก็ใช้คำแสดงปฏิเสธ “ไม่”(จี้) เติมลงหน้ากริยา ตามลำดับ ประธาน-คำแสดงปฏิเสธ-กริยา-กรรม ดังตาราง

ตารางที่ 5 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคการปฏิเสธ

ประธาน		กริยา	กรรม
เด๋	จี้	เตาะ	หมี
สุนัข	ไม่	กั๊ด	แมว

ส่วนประโยคคำถามโดยทั่วไปนั้นก็สามารถใช้คำแสดงคำถามต่อท้ายประโยคบอกเล่าพื้นฐานได้เลย ดังตาราง

ตารางที่ 6 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคคำถาม

ประธาน	กริยา	กรรม	
เด๋	เตาะ	หมี	หลอ
สุนัข	กั๊ด	แมว	หรือ

ส่วนคำว่า “ปั่ว” ก็ช่วยแสดงความหมายว่าเป็นคำถามเช่นเดียวกับคำว่า “หลอ” แต่คำว่า “ปั่ว” นิยมไว้หน้าคำกริยา ดังตาราง

ตารางที่ 7 แสดงประโยคภาษาม้งในประโยคคำถาม

ประธาน		กริยา	กรรม
เด๋	ปั่ว	เตาะ	หมี
สุนัข	หรือ	กั๊ด	แมว

คำลักษณนาม คำม้งมีคำลักษณนาม เช่นเดียวกับภาษาไทย ต่างกันแต่ว่าในประโยคภาษาม้ง คำลักษณนามจะอยู่ข้างหน้าคำนาม เช่น “ม้าสองตัว” แต่ภาษาม้งจะเรียกประโยคใหม่ว่า “ฮือ ตู่แห่ง (สองตัวม้า) เป็นต้น (สุริยา รัตนกุล 2515:1)

ระบบการเขียนภาษาม้ง เนื่องจากภาษาม้งไม่มีภาษาเขียนมีเพียงภาษาพูดเท่านั้น ปัจจุบันนี้จึงได้มีการประดิษฐ์ภาษาม้งเป็นภาษาเขียนโดยหมอสอนศาสนาคริสต์ เป็นภาษาเขียนที่ใช้สำหรับการออกเสียงคำในภาษาม้ง โดยการใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษเป็นตัวสะกดในการออกเสียง การประดิษฐ์เป็นภาษาเขียนนี้ใช้เป็นสื่อในการที่จะสอนพระเกียรติคุณของพระเจ้า ให้ไปถึงชนเผ่าม้งทั่วไต้ฟ้าแผ่นดินโลกนี้

ภาษาพูดของชาวม้งนั้น โดยทั่วไปแล้วมีส่วนคล้ายกัน อาจเพี้ยนเสียงเท่านั้นเอง ประโยคภาษาม้งจะต้องมี 3 สิ่งมาประกอบกัน คือ พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์

พยัญชนะ

ในการเขียนนั้น เนื่องจากการออกเสียงไม่เหมือนกันระหว่างภาษาม้งเขียว (Moob ntsuab) และภาษาม้งขาว (hmooob dawb) ฉะนั้นพยัญชนะในสองภาษาจึงไม่เท่ากัน นั่นคือพยัญชนะในภาษาม้งเขียวมี 54 ตัว ภาษาม้งขาวมี 57 ตัว

สระ

สระในภาษาม้งเขียวมี 13 ตัว ส่วนสระในภาษาม้งขาวมี 12 ตัว

เสียงวรรณยุกต์

เสียงวรรณยุกต์ในภาษาม้งทั้งม้งเขียวและ ม้งขาวมี 8 เสียง 7 รูป

การสื่อสารกันในหมู่บ้านจะพูดกันเป็นภาษาม้ง ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ชาวม้งในหมู่บ้านต้องรับรู้และรับทราบ จะใช้ภาษาพูด โดยการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน นายมา แซ่เถา (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14) จะเป็นผู้ประกาศเป็นหลัก ส่วนการประชุมกันภายในหมู่บ้านระหว่างคนม้งด้วยกันเอง จะพูดเป็นภาษาม้ง แต่ถ้ามีคนภายนอกมาร่วมประชุมด้วยจะมีการสื่อสารกันด้วยภาษาไทย แต่ถ้าในที่ประชุมมีการถกเถียงกันระหว่างคนม้งก็จะใช้ภาษาม้ง แล้วจึงจะสรุปเป็นภาษาไทยอีกครั้ง

อย่างไรก็ตามในการสื่อสารกันภายในหมู่บ้าน โดยการใช้ภาษาม้งเป็นหลัก ผู้สูงอายุและผู้หญิงม้ง มักจะไม่ค่อยพูดภาษาไทยกับคนแปลกหน้าจากต่างถิ่น แม้ว่าพวกเขาจะสามารถพูดภาษาไทยได้ นอกจากนี้ภาษาไทยท้องถิ่น (ลาวหล่ม) ชาวม้งพูดภาษานี้ได้เป็นอย่างดี จากการที่ต้องไปติดต่อซื้อของที่ตลาดในอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก การขายผลผลิตทางการเกษตรที่พ่อค้ามารับซื้อถึงที่ หรือการนำผลผลิตไปขายเอง และการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากพ่อค้าเร่ที่นำมาขายในหมู่บ้าน

4.6.2 การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าเป็นชาวเขาเผ่ากลุ่มใด ซึ่งในกลุ่มชาวม้งก็ยังคงมีการแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย ชาวม้งบ้านทับเบิกเป็นกลุ่มที่เรียกว่า “ม้งเหล่า” แปลว่า “ม้งเก่า” มีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างม้งขาวและม้งดำ ลักษณะการแต่งกายของผู้ชายจะนุ่งกางเกงขากว้างสีน้ำเงินหรือสีดำ ใส่เสื้อประจำเผ่าแขนยาวมีผ้าปกคลุมปลายที่เป็นงานฝีมือของผู้หญิงในครอบครัว ซึ่งจะเห็นได้ในกลุ่มคนอายุวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนการแต่งกายของผู้ชายช่วงวัยรุ่นนิยมการสวมกางเกงและเสื้อแบบคนพื้นราบ และเด็กชายนิยมสวมกางเกงวอร์มสวมเสื้อยืดแขนสั้น ส่วนชุดของผู้หญิงในช่วงผู้สูงอายุจะนุ่งกางเกงสีดำหรือสีน้ำเงินเช่นกัน มีผ้าปิดคंध้าหน้าและด้านหลังมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขาว ขอบผ้าปิดผืนนี้จะมีการเย็บขอบด้วยสีฟ้าหรือสีขาว ตรงกลางผืนอาจมีลวดลายงานหัตถกรรม ชายผ้าดำยที่ผูกมัดกับเอวมักจะต่อด้วยผ้าสีแดง เสื้อของผู้หญิงจะมีลวดลายที่สาบเลื้อย คอเสื้อด้านหลังจะมีผ้าปกคลุมปลายหัตถกรรมเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสผืนเล็ก ผู้หญิงวัยกลางคนนิยมนุ่งผ้าถุงหรือกางเกงวอร์มสวมเสื้อประจำเผ่า สำหรับผู้หญิงวัยรุ่นนิยมสวมกางเกงและเสื้อแบบคนพื้นราบ และเด็กผู้หญิงสวมกางเกงและเสื้อยืด

การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าที่มีความสวยงาม การประดับประดาด้วยเครื่องเงินหรือเหรียญเงินนั้น จะนำมาแต่งในช่วงวันปีใหม่ของม้ง หรือการแต่งกายเพื่อต้อนรับบุคคลสำคัญๆ ซึ่งเมื่อยังไม่ใช้ก็จะเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ปัจจุบันนี้เครื่องเงินหรือเหรียญเงินจะเป็น โลหะเงินเทียม จึงไม่สามารถแสดงถึงความมีฐานะของชาวม้งเหมือนเมื่อครั้งบรรพชน

4.6.3 ลักษณะของบ้านเรือน

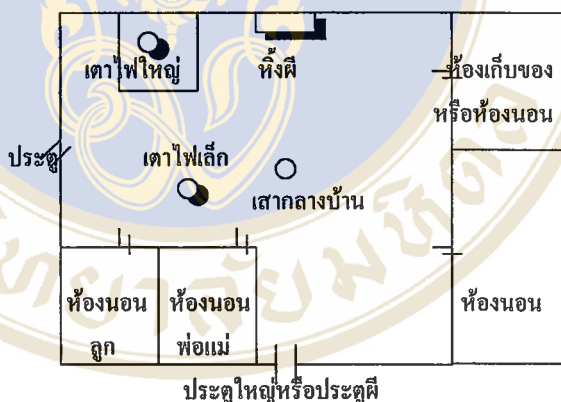
บ้านอยู่อาศัยของชาวม้งปลูกคร่อมอยู่บนพื้นดินที่อัดแน่น โครงสร้างของบ้านเสาบ้านทำจากไม้เนื้อแข็ง โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ไผ่มุงด้วยหญ้าคาหรือสังกะสี ไม้ฟ้ายานเป็นไม้ไผ่ที่นำมาสับฟากหรืออาจเป็น ไม้เนื้ออ่อนผ่าซีกนำมาตีเป็นฟ้ายาน ไม้มีหน้าตาง มีเพียงประตู 2 ด้าน เรียกว่าประตูเล็กและประตูใหญ่หรือประตูผี ลักษณะการสร้างบ้านของชาวม้งส่วนใหญ่ จะปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆ กันในหมู่บ้านที่ถือผีเดียวกัน ไม่มีการล้อมรั้วแบ่งอาณาเขตบ้าน สามารถเดินผ่านบริเวณบ้านของแต่ละหลังได้อย่างสะดวก ทิศทางของบ้านนั้นหันไปตามไหล่เขาตามลักษณะภูมิประเทศ แต่ห้ามสร้างบ้านในทิศที่เป็นองศาเดียวกันเหมือนบ้านจัดสรรในเขตเมือง ซึ่งชาวม้งเชื่อว่าจะเป็นการแย่งการทำมาหา

กินทำให้ไม่เจริญ ภายนอกบ้านจะแบ่งพื้นที่ไว้เก็บพื้ในการนำมาค่อไฟผิงในบ้าน และพื้นที่นอกบ้านที่สำคัญอีกส่วนคือห้องน้ำห้องส้วม

ภายในตัวบ้านจะมีการแบ่งสัดส่วนต่างๆ โดยมีส่วนที่ถูกกั้นเป็นห้องนอนสำหรับพ่อแม่ ห้องของลูกชายและลูกสาว ซึ่งจะอยู่บริเวณใกล้กับประตูใหญ่เป็นประตูหน้าของบ้าน และยังมีแคร่สำหรับแขกหรือญาติที่มาพักอีกด้วย มีบริเวณสำหรับนั่งรับประทานอาหาร ซึ่งเป็น โต๊ะเตี้ยๆ มีม้านั่งรอบ โต๊ะ

บริเวณที่สำคัญอีกแห่งคือที่ตั้งของเตาไฟใหญ่ ชาวม้งจะใช้ในการต้มอาหารสำหรับเลี้ยงหมู ปัจจุบันชาวม้งจะใช้เตาแก๊สแทนเตาไฟแบบดั้งเดิม สำหรับการประกอบอาหาร เตาไฟเล็กใช้สำหรับการต้มน้ำและสร้างความอบอุ่นภายในบ้านจะมีไฟลูกธนูอยู่เสมอ ตรงส่วนนี้จะทำเป็นชั้นสำหรับเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ชาวม้งกล่าวว่าคว้นไฟที่ก่อบริเวณเตาไฟเล็กนี้จะทำให้ไม่มีแมลงมารบกวน

แผนผังที่ 1 แสดงการใช้พื้นที่ภายในบ้าน

ปัจจุบันบ้านของชาวม้งทับเบิกได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเป็นอย่างมาก กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของบ้านไปหลายๆ รูปทรงที่ต่างจากบ้านที่สร้างแบบดั้งเดิม การที่จะสร้างบ้านแบบใหม่นี้ย่อมแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของผู้เป็นเจ้าของได้ เพราะเป็นผลผลิตของสังคมภายนอก ถือว่าเป็นของใหม่หรือแบบใหม่ การสร้างบ้านเป็นฝีมือของช่างจากชาวไทยพื้นราบ ดังนั้น รูปทรงบ้านของชาวม้งบ้านทับเบิกจึงมิได้ผิดแผกแตกต่างไปจากรูปทรงบ้านเรือนของชาวไทยพื้นราบตามชนบททั่วไป สามารถแยกลักษณะบ้านที่เปลี่ยนไปได้ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะเหมือนบ้านแบบดั้งเดิม เป็นบ้านชั้นเดียว โครงสร้างของบ้านเสาบ้านใช้เสาปูน หลังคาบ้านมุงด้วยกระเบื้องลอน ฝาผนังบ้านก่อด้วยอิฐบล็อกจากปูนซีเมนต์มีหน้าต่าง พื้นบ้านปูด้วยกระเบื้องปูพื้น ภายในตัวบ้านนอกจากห้องนอนแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นั่งพักผ่อนมีเฟอร์นิเจอร์ตกแต่ง ห้องครัวจะแยกออกเป็นสัดส่วนต่างหาก

ลักษณะเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ เป็นบ้าน 2 ชั้นชั้นล่างก่อด้วยอิฐบล็อกจากปูนซีเมนต์ พื้นลาดด้วยปูนซีเมนต์ผสมหินคลุก ชั้นล่างใช้เป็นที่จอดรถยนต์ เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ และผลผลิตทางการเกษตร ส่วนชั้นที่ 2 แยกเป็นห้องนอน ตั้งตู้เก็บเสื้อผ้า และเป็นพื้นที่นั่งพักผ่อน นันทนาการในบ้าน ในส่วนหลังบ้านจะต่อเติมเป็นหลังเล็กสำหรับเป็นห้องครัว

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการก่อสร้างบ้านของชาวม้งบ้านทับเบิก ถือว่าเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ใช้วัสดุในการก่อสร้างที่คงทนถาวรมากขึ้น เพื่อให้มีความมั่นคงปลอดภัยและอบอุ่น มีอายุการใช้งานนานนับสิบปี ใอย่างใดก็ดี สิ่งต่างๆ ล้วนเป็นผลผลิตจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการก่อสร้างรวมทั้งแรงงานในการก่อสร้างล้วนนำเข้ามาจากสังคมในเมืองทั้งสิ้น

4.6.4 ประเพณีปีใหม่และการเล่นลูกช่วง (noj peb tsaug, ntsum pob)

งานปีใหม่เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่สำคัญในชีวิตของชาวม้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อหนุ่มสาว ชาวม้งเรียกพิธีฉลองปีใหม่ว่า “กินสามสิบ” (น่อ เป็ โจ้วห์) เทศกาลนี้จะเริ่มในราวเดือนธันวาคม เมื่อเมื่อเดือนดับวัน ไหนในเดือนธันวาคมก็ถือว่าเป็นวันสิ้นปีเก่า ซึ่งเป็นฤดูการเก็บเกี่ยว ชาวม้งก็จะหยุดงานต่างๆ เพื่อเตรียมตัวฉลองปีใหม่กันอย่างพร้อมเพียง ชาวม้งมีความเชื่อว่าการร่วมฉลองปีใหม่จะนำมาซึ่งชีวิตที่ดีและมีความสุข โดยจะมีการฆ่าสัตว์เช่น ไก่ ไข่เป็ด ไข่ไก่ และหมูตัวอื่นๆ มีการเดินทางไปพบเยี่ยมญาติพี่น้อง คนหนุ่มสาวก็จะมีโอกาสใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น (สุจริตลักษณ์ ดิผดุง, 2540:13)

เทศกาลวันขึ้นปีใหม่เป็นงานฉลองที่มีความสำคัญที่สุดและเป็นชีวิตจิตใจของชาวม้ง ชาวม้งมีความขยันขันแข็งทำมาหากินตลอดทั้งปี ดังนั้นการหยุดทำงานและร่วมฉลองปีใหม่กันอย่างพร้อมเพียงกันจึงมีความหมายสำหรับชาวม้งเป็นอย่างยิ่ง การฉลองปีใหม่จะติดต่อกันไปเป็นเวลานานถึงหนึ่งสัปดาห์หรือมากกว่านั้น สำหรับเทศกาลปีใหม่ของม้งบ้านทับเบิก ซึ่งในปีที่ทำการศึกษายู่ตรงกับขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 หรือวันที่ 8 ธันวาคม 2542 ก็ถือว่าเป็นวันเริ่มปีใหม่ของม้ง และเทศกาลนี้สิ้นสุดในวันที่ 16 ธันวาคม 2542

ก่อนที่จะเริ่มพิธีปีใหม่ประมาณ 1-2 วัน แต่ละครอบครัวจะทยอยฆ่าหมู เพื่อจะได้เชิญญาติพี่น้องมาเลี้ยงฉลอง และหมูที่ฆ่าส่วนหนึ่งจะใช้เช่น ไก่ ไข่เป็ด ไข่ไก่ ในบ้านของตน เหตุที่ต้องทยอยฆ่าหมูเพราะว่าหากทุกคนพร้อมๆ กันก็จะไม่มีผู้ใดมาร่วมกินเลี้ยงได้

กิจกรรมอื่นๆ ที่จะกระทำในระยะใกล้เคียงกันนี้คือ การทำขนมแผ่นแป้ง หรือที่เรียกว่า “(น)หยั่ว”(ncuav) แต่ละครอบครัวจะทำขนมของตนเองไว้กิน โดยใช้ข้าวเหนียว หนึ่งจนสุกแล้วนำมาเทไว้ลงในรางไม้ซึ่งขุดจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ มีความกว้างประมาณ 1 ฟุตกว่า และความยาวประมาณ 3 ฟุต แล้วใช้ข้อนไม้ทุบข้าวเหนียวนั้นจนละเอียดเป็นแป้งเหนียว จากนั้นจึงขูดแป้งข้าวเหนียวที่ตำจนละเอียดแล้วเอาออกจากรางไม้ เทลงในกระด้งแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ ขนาดใหญ่กว่ากำปั้นเล็กน้อย นำวางลงบนใบตองที่เตรียมไว้ พับใบตองห่อก้อนแป้งนั้น ใช้มือกดให้แน่น ถ้ายังร้อนหรือนิ่มๆ อยู่ก็กินได้เลยหรืออาจนำมาผิงไฟอ่อนๆ จนแป้งเหลืองและพองจึงนำมารับประทาน

เมื่อวันแรม 15 ค่ำมาถึง ชาวเมืองจะประกอบพิธีเลี้ยงผีของแต่ละครอบครัวโดยหัวหน้าครอบครัวที่เป็นชายเป็นผู้ประกอบพิธี แต่ละแซ่สกุลจะประกอบพิธีคล้ายๆ กัน คือ มีการขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากบ้าน ทำความสะอาดภายในบ้านรวมทั้งหิ้งบูชา มีการฆ่าไก่เช่น ไหว้ผีต่างๆ ในวันปีใหม่ ในพิธีปีใหม่นี้ได้อัญเชิญผี 5 ประเภท ได้แก่

ผีเรือน “สี่อ๊ะ” (xwm kab) เป็นผีที่คอยดูแลให้ทุกชีวิตในครอบครัวนั้นมีความสุข ช่วยให้มีฐานะมั่งคั่ง

เส่าผี “ฮักถ้าง” (ncij daab) เป็นผีที่คุ้มครองคนในบ้าน ในพิธีปีใหม่จะไม่มีอะไรเป็นเครื่องเช่น ไหว้ นอกจากกระดาษสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมเอามาติดไว้ที่เส่า

ผีเตาไฟใหญ่ “ต้าขอสู้” (dab qhov txug) เป็นผีที่มีบุญคุณต่อทุกชีวิตที่เลี้ยงไว้จนเตาไฟใหญ่ขึ้นมาได้

ผีเตาไฟเล็ก “ต้า ขอ จู้” (dab qhov cub) เป็นผีที่ให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้ผู้อาศัยมีความสุข

ผีประตู “ขอตริงต้า” (khov rooj tas) เป็นผีที่ปกป้องไม่ให้ทรัพย์ที่หามาได้ไหลออกจากประตูไป นำกระดาษสาที่ตัดเตรียมไว้แล้วเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมขนาดฝ่ามือเรียกว่า “เซี้ยเม่ง” (txhiaj meej) ปิดไว้ที่ประตูผี

หลังจากเสร็จพิธีเลี้ยงผีต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มแซ่สกุลจะมีวิธีที่แตกต่างกันไป แล้วจึงเข้าสู่ช่วงของงานรื่นเริงสนุกสนานในวันขึ้น 1 ค่ำ ซึ่งเป็นวันแรกของปีใหม่ มีการแต่งตัวอย่างสวยงามด้วยชุดประจำเผ่า ประดับประดาด้วยเครื่องเงินแพรวพราว มาสู่ลานกิจกรรมของหมู่บ้าน หญิงชายที่ยังเป็นโสดจะได้มีโอกาสเล่นลูกช่วงด้วยกัน

การเล่นลูกช่วง “จู ปือ” (ntsum pob) หรือการโยนลูกบอลที่ทำจากผ้า เป็นการสืบทอดการเล่นมาจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน เพื่อให้หนุ่มสาวหรือคนที่ยังไม่มีคู่ครองได้อาศัยโอกาสนี้เป็นการเลือกหาคู่ครอง ในเทศกาลดังกล่าวนี้ชายหนุ่มหญิงสาวจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยสดงดงามมาเล่นโยนลูกบอลกันหลังจากรับประทานอาหารเข้าจนถึงช่วงเย็น หญิงสาวจะเป็นผู้ทำลูกบอลไว้และนำลูกบอลไปมอบให้กับชายที่ตนเองถูกตาต้องใจซึ่งชอบ การเล่นนี้หญิงสาวจะยืนอีกข้างหนึ่งชายหนุ่มจะยืนอีกข้างหนึ่งหันหน้าเข้าหากัน โยนลูกบอลกลับไปมา การโยนลูกบอลผ้าเป็นไปอย่างอ่อนช้อยเชื่องช้าเหมือนไม้นำสนุก ในระหว่างการโยนลูกบอลจะมีการพูดคุยหยอกล้อเข้ากัน หัวเราะกันไปเป็นการผูกสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวชาวม้ง และมีการพัวพันต่อกันระหว่างชายหญิง เช่นพัวพันว่าถ้ารับลูกบอลด้วยมือเดียวไม่ได้จะต้องเสียค่าปรับ การปรับนี้สุดแต่จะตกลงกัน หรือยึดสิ่งของที่นำมาตัว แล้วอาจให้ไปไถ่ถอนเอาในเวลากลางคืน ซึ่งนำไปซึ่งการเกี่ยวพาราสีกันในเวลากลางคืนด้วย หากชายหนุ่มไม่ชอบพอคู่โยนของตนจะหาทางปลิดตัวออกไปโดยมิให้เสียมารยาท

4.6.5 ประเพณีการแต่งงาน

การเกี่ยวพาราสี เรื่องของหนุ่มสาวม้งนี้ตามปรกติจะไม่มีการเดินตามเกี่ยวกันในหมู่บ้าน โอกาสที่จะพบกันก็ตอนไปไร่และกลับจากไร่เท่านั้น เพราะทุกคนต้องมืองานทำ โอกาสที่สำคัญที่จะได้สนทนากันอย่างใกล้ชิดคือการเล่นโยนลูกช่วงในเทศกาลปีใหม่เท่านั้น การสมรสมักจะเริ่มต้นมาจากความรักและการเกี่ยวกันก่อน จะเริ่มต้น โดยการใช้วิธีหมายตา เมื่อพบเห็นหน้าถูกตาต้องใจกันแล้ว หนุ่มๆ จะพูดเกี่ยวเป็นการพูดเพื่อให้เกิดความสนใจและให้หญิงสาวนั้นรู้ว่าชายหนุ่มคนนั้นมีความสนใจในตัวเธอ ถ้าหากว่าผู้หญิงมีท่าทีไม่รังเกียจแล้ว ชายหนุ่มก็มักจะกล่าวว่าคืนนี้จะไปหา เพื่อให้หญิงสาวนั้นทราบเป็นการล่วงหน้า

เมื่อถึงเวลากลางคืนชายหนุ่มจะไปบ้านหญิงสาวที่ตนชอบพอ เมื่อไปถึงแล้วต้องค่อยๆ ย่องไปกระซิบเรียกหญิงสาวที่ตนชอบให้ออกมาหาข้างนอก ถ้าหากหญิงสาวพอใจก็จะออกมาคุยด้วย แต่หากหญิงสาวไม่พอใจก็จะไม่ออกมา สังคมของชาวม้งนั้นเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่ชอบพอกันออกไป

พลอดรักกันข้างนอก จะไม่เกี่ยวพาราสีในบ้านเพราะถือว่าเป็นการผิดผี และห้ามเกี่ยวพาราสีในคนแซ่ หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน เมื่อหญิงสาวออกมาจากบ้านผู้ชายจะเอาผ้าห่มคลุมออกไป พลอดรักกันในป่าหรือที่กระท่อมในไร่ โดยเหตุที่มีภูมิอากาศที่หนาวเย็น หนุ่มสาวจะพลอดรักกันอยู่ในผ้าห่มเดียวกัน หากทั้งสองฝ่ายสนทนากันเป็นที่พอใจก็อาจจะร่วมเพศกันในคืนนั้น และจะกลับมาพักผ่อนที่บ้านแต่ละคน พร้อมทั้งจะประกอบภารกิจการงานต่อไป

การเกี่ยวพาราสีในสังคมม้งเช่นนี้ หากว่าหญิงสาวตั้งครรรค์ ในขณะที่คบหาชายหลายคน โดยไม่ทราบว่าตนตั้งครรรค์กับใคร หญิงสาวอาจบอกให้บิดามารดาทราบ เพื่อจะได้หาทางแก้ไข หญิงสาวอาจบอกชื่อชายหนุ่มที่เธอรักมากที่สุด ว่าเป็นบิดาของเด็กในท้อง หากเป็นเช่นนี้ชายคนที่ถูกเอ่ยนาม อาจยินยอมแต่งงานหรือปฏิเสธการแต่งงาน โดยยินยอมเสียค่าปรับให้กับฝ่ายหญิง ค่าปรับนี้จะมากน้อยเพียงใด คู่กรณีสามารถต่อรองกันได้

โดยปรกติหญิงสาวชาวม้งมักที่จะออกไปคุยกับผู้ชายหลายคนเพื่อเลือกอยู่เหมือนกัน ดังนั้นชายที่หลงรักหญิงสาวคนไหนก็มักพยายามกีดกันชายคนอื่นๆ ที่จะเข้ามาคุยกับหญิงสาวที่ตนรัก ก็จะมีการจุดเกิดขึ้นซึ่งก็เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันอย่างหนึ่งในสังคมม้ง

การจุด เมื่อชายหนุ่มหลงรักหญิงสาว แต่หญิงสาวยังไม่ให้ความสนใจมากนัก หนทางที่จะได้หญิงสาวมาเป็นภรรยาโดยการจุด ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งนำไปสู่การแต่งงานในที่สุด บิดาของฝ่ายชายจะรับทราบในการจุด ปรกติการจุดจะมุ่งโจมตีกระท่อมบ้านหญิงสาว อาจรอให้หญิงสาวออกจากบ้านหรืออาจส่งคนไปลวงหญิงสาวให้ออกจากบ้านพักแล้วจึงกระทำการจุด การจุดในบ้านถือว่าการผิดผีจะต้องเสียค่าปรับไหม การจุดนี้หากว่ามารดาหญิงสาวเห็นเหตุการณ์ก็จะช่วยปกป้องกันบุตรสาวของตนไว้ได้ แต่บิดาของหญิงสาวจะเข้าไปช่วยป้องกันไม่ได้ ต้องปล่อยให้ชายหนุ่มจุดบุตรสาวของตนไป ขณะที่แย่งชิงกันญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายชายจะอ้อนวอนญาติฝ่ายหญิงให้ปล่อยหญิงสาวไปกับตน

เมื่อได้ตัวหญิงสาวไปถึงบ้านฝ่ายชายจะจัดให้อยู่ในห้องเดียวกับชายหนุ่มที่ต้องการแต่งงานด้วย ตามประเพณีของม้งห้ามชายหนุ่มที่จุดหญิงสาวไปนอนบ้านของผู้อื่น นอกจากบ้านญาติที่นับถือคืออย่างเดียวกัน เพราะม้งเชื่อว่าถ้าบ้านใดอนุญาตให้คนที่ถูกจุดหรือแต่งงานใหม่ไปนอนในบ้านตนจะทำให้ผีบ้านโกรธ ทำให้ครอบครัวหรือสมาชิกในบ้านนั้นเจ็บป่วยหรือทำมาหากินไม่เจริญ

ในวันรุ่งขึ้นฝ่ายชายจะต้องส่งตัวแทนที่มีวาทศิลป์ในการสนทนา ไปแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบ ไม่ต้องเป็นห่วงกังวลในตัวบุตรสาวของตน เมื่อถึงเวลาอันสมควรแล้วจะมาสู่ขอและแต่งงานในโอกาสต่อไป ในทางตรงกันข้ามหากจุดหญิงสาวไปแล้วฝ่ายชายไม่มาแจ้งให้บิดามารดาหญิงสาวทราบ ชาวเมืองถือว่าเป็นการผิดธรรมเนียมประเพณีจะต้องเสียค่าปรับ และในทำนองเดียวกันถ้าหากหญิงสาวซึ่งจุดไปนั้น สามารถหลบหนีกลับมาบ้านของตนได้หลังจากถูกจุดไปแล้วประมาณ 3 วันฝ่ายชายจะต้องถูกปรับ

พิธีการแต่งงาน การแต่งงานของชาวม้งภาษาม้งเรียกว่า “หยั่วเก้าปู้” หมายถึง การซื้อเมีย เป็นการซื้อที่ทำให้หญิงสาวต้องออกจากแซ่สกุล ชาติผิจากสกุลเดิม ไปเข้าอยู่กับผีแซ่สามี การแต่งงานจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับหญิงม้งมาก พิธีการแต่งงานมักนิยมกระทำกันในตอนเช้าเมื่อสู่ขอได้แล้วจะจัดพิธีในวันเดียวกันที่บ้านหญิงสาว โดยฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาหมูและเหล้าปัจจุบันนิยมให้เบียร์แทน มาให้ฝ่ายหญิงเลี้ยงแขก

ที่บ้านของฝ่ายชายจะมีการจัดหาเฒ่าแก่สองคน เมื่อฆ่าและต้มไก่เรียบร้อยแล้วจะอัญเชิญผีบ้านมากินเครื่องเช่นไก่ หลังจากนั้นจึงเชิญเฒ่าแก่ทั้งสองนั่งดื่มเหล้าและรับประทานไก่ที่โต๊ะตั้งเช่นผีบ้าน ลำดับต่อมาญาติพี่น้องของฝ่ายชายจะยืนพร้อมกันต่อหน้าเฒ่าแก่กราบเฒ่าแก่และขอร้องให้เฒ่าแก่ช่วยจัดการพิธีการแต่งงานให้สำเร็จเรียบร้อย เฒ่าแก่รับไหว้และให้คำสัญญาจะช่วยเป็นธุระให้ตามร้องขอ และจะบอกให้ชายคนที่มาแต่งงานกราบญาติผู้ใหญ่ของตน จากนั้นให้กราบไหว้ผีบ้านตามลำดับดังนี้คือ ผีเสื้อก้าง ผีเตาไฟใหญ่ ผีเสา ผีเตาไฟเล็ก และผีประตู เมื่อเสร็จจากพิธีดังกล่าวนี้แล้ว เฒ่าแก่พร้อมด้วยฝ่ายชายจะเตรียมเงินสินสอด ไก่และข้าวสำหรับไปเช่นผีป่าผีห้วยซึ่งอยู่ระหว่างเส้นทางไปบ้านของฝ่ายหญิง

การจัดงานแต่งงานจัดขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิง จะมีการจัดพิธีบอกให้ผีบ้านของฝ่ายหญิงได้ทราบ ว่าตั้งแต่นี้ต่อไปหญิงสาวผู้นี้จะออกจากผีแซ่นี้ไปอยู่กับผีแซ่อื่น และการจัดที่บ้านฝ่ายหญิงเพื่อตกลงราคาค่าตัวของหญิงสาว ดังนั้นการที่ฝ่ายชายบอกเวลาการจัดงานและจัดหาหมูและเหล้ามาล่วงหน้าให้ฝ่ายหญิงทราบถือเป็นการให้เกียรติกับญาติฝ่ายหญิง เพราะทำให้ฝ่ายหญิงมีเวลาจัดเตรียมงานมากขึ้น

เมื่อทางคณะของฝ่ายชายมาถึงบ้านฝ่ายหญิงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะฆ่าไก่ 2 ตัวต้มให้บิดามารดาฝ่ายหญิงสำหรับเช่นผีบ้าน เพื่อให้ทราบว่าจะทำพิธีแต่งงานให้ลูกสาวพร้อมกับขอศีลขอพรจากผีบ้านเสร็จแล้วจึงไหว้เฒ่าแก่ของเจ้าบ่าวและของเจ้าสาว หลังจากนั้นเฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายจะ ไปนั่งสลับกันดื่มเหล้าและกินกับแกล้ม หากยังมีข้อตกลงบางประการเหลืออยู่ก็จะปรึกษากัน หากตกลงไม่

ได้ก็ขอความคิดเห็นของเจ้าภาพที่เกี่ยวข้องมาตกลง เมื่อได้ปรึกษาหารือและทำความเข้าใจเรื่องเงินสินสอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะรินเหล้าให้บิดาฝ่ายหญิง ทางเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวต้องไหว้บิดามารดาและญาติของเจ้าสาวอีกครั้งตามลำดับเป็นอันเสร็จพิธี คืนนั้นเจ้าบ่าวก็รับเจ้าสาวไปนอนบ้านของตนได้

หลังจากเสร็จพิธีที่บ้านของเจ้าสาว ก็เปลี่ยนมาทำพิธีที่บ้านฝ่ายเจ้าบ่าวอีก เมื่อเดินทางไปถึงบ้านเจ้าบ่าวก็จะทำการฆ่าหมูและไก่เพื่อบอกกล่าวกับผีบ้านขอให้รับเจ้าสาวไว้เป็นสมาชิกในครอบครัว เป็นการจัดพิธีให้กับหญิงคู่แต่งงาน คือการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษและผีเรือนของฝ่ายเจ้าบ่าวว่าบัดนี้หญิงผู้นี้เป็นภรรยาและอยู่ในแซ่สกุลของสามีอย่างถูกต้องแล้ว หลังจากนั้นจะจัดเลี้ยงเฒ่าแก่ที่ได้เป็นธุระจัดการแต่งงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการแต่งงานของชาวม้งคือการซื้อเมีย ค่าสินสอดที่สำคัญคือ เงินแท่ง ตามประเพณีของชาวม้งกำหนดจำนวนเงินแท่ง 4 แท่ง แต่อาจมีการเรียกสินสอดจากญาติฝ่ายหญิงมากกว่านั้นก็ได้ขึ้นอยู่กับบรรดาญาติทั้งสองฝ่าย เคยมีข้อพิพาทกันมาก่อนหรือไม่ ตามประเพณีของชาวม้งบิดามารดาของฝ่ายหญิงจะตกลงรับการสู่ขอเพียง 2 คน ไม่ได้ จะต้องเรียกบรรดาญาติพี่น้องมาช่วยพิจารณาตกลงใจด้วย

4.6.6 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ชาวม้งเชื่อว่าการตั้งครรภ์เกิดจาก “เทพีแห่งทารก” ทรงประทานให้เด็กมาเกิด เมื่อเวลาใกล้คลอดหญิงมีครรภ์จะทำงานเบาๆ ใกล้เคียงๆ บ้าน เพื่อในเวลาคลอดจะได้มีคนช่วยเหลือทันเวลา การคลอดนั้นคลอดที่บ้าน ผู้หญิงที่ผ่านการมีบุตรมาแล้วถือว่ามีประสบการณ์สามารถช่วยเหลือการคลอดของผู้อื่นได้ทุกคน

การทำคลอดจะมีเพียงหมอดำเฒ่าหรือหญิงที่ผ่านการคลอดลูกมีประสบการณ์และสามีเท่านั้นที่จะเข้ามาช่วยทำคลอด หญิงที่จะคลอดต้องนั่งหว่างม้านั่งเตี้ยสองตัวบนแคร่นอนของเธอ ให้สามีช่วยประคองหลัง เอาผ้าห่มร่างกายให้มีชีวิต

หลังจากคลอดจะทำความสะอาดเด็ก พ่อเด็กจะใช้ผิวไม้ไผ่หรือกรรไกรที่ต้มในน้ำร้อนตัดรกเด็ก ถ้าเป็นเด็กชายจะนำรกของเด็กไปฝังไว้ที่เสากลางบ้าน ซึ่งเป็นเสาที่มีผีสิงสถิตอยู่ เพราะเด็กควร

จะรู้เรื่องผี และจะเป็นผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษต่อไป ถ้าบุตรเป็นผู้หญิงจะฝังรกไว้ใต้แคร่นอนของมารดา ทั้งนี้เพราะผู้หญิงจะต้องแต่งงานไปนับถือผีตามสามีของตน

เมื่อเด็กเกิดได้ 3 วัน บิดาจะทำพิธีตั้งชื่อให้และทำพิธีขอขอบคุณเทพที่ส่งเด็กมาเกิด จะเช่นไหว้ด้วยไก่พร้อมทั้งบอกกล่าวผีบ้านขอให้คุ้มครองเด็กและรับไว้เป็นสมาชิกของครัวเรือนและวงศ์ตระกูล และจะเชิญขวัญเด็กเข้าสถิตย์อยู่กับที่ในร่างและในบ้านของบิดามารดา พิธีนี้ถือว่าเป็นการรับเด็กเกิดเป็น “ลูกคน” ชาวม้งเชื่อว่าเด็กที่เกิดยังไม่ครบ 3 วัน ยังไม่เป็นมนุษย์ จึงยังไม่ตั้งชื่อให้ หากเด็กคนนั้นตายลงจะนำศพไปฝัง โดยจะไม่ทำบุญศพตามประเพณีให้

มารดาใหม่จะนอนอยู่ใกล้เตาไฟกลางบ้านสามวันหลังคลอดแล้วจึงกลับเข้านอนในห้องนอนได้ อาหารที่รับประทานมีข้าวกับไก่เป็นเวลา 20 วัน เพราะเชื่อว่าเนื้อไก่จะช่วยเพิ่มพลัง และอาหารอื่นอาจแสดง หนึ่งเดือนหลังคลอดจึงสามารถออกไปทำงานในไร่ตามปกติและหลับนอนกับสามีได้เช่นเดิม

4.6.7 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ชาวเขาเผ่าม้งมีความเชื่อเรื่องวิญญาณและ โลกหลังความตายว่ามีจริง ดังนั้นการที่มีคนหนึ่งในครอบครัวชาวม้งเกิดเสียชีวิตขึ้นมา ชาวม้งจึงมีพิธีกรรมซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ที่แน่นอน พิธีกรรมต่างๆ ของชาวม้ง แม้จะไม่ได้บันทึกไว้ก็ตามแต่ได้มีการสืบทอดปฏิบัติกันมา

เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในครอบครัวคนใกล้ชิดของผู้ตายจะต้องแจ้งให้ญาติพี่น้องของผู้ตายที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันรับรู้ข่าวการตายทันที บรรดาลูกหลานและญาติๆ จะร้องไห้พร้อมๆ กัน เป็นการร้องไห้แบบมีการรำพึงรำพันไปด้วยที่ภาษาม้งเรียกว่า เนยีย (nyiaiv)

เพื่อเป็นการส่งวิญญาณของผู้ตายนั่น ญาติของผู้ตายจะหาปืนมาขึ้นใส่มือผู้ตายและกล่าวกับผู้ตายว่า “ (เรียกชื่อตามศักดิ์) อย่ากลัวเลยปืนนี้มอบให้ เอาไปเป็นเพื่อนร่วมทางถ้าได้ยินเสียงปืนก็อย่าตกใจนะ” จากนั้นญาติผู้ตายถือปืนออกมายิงปืนนอกบ้านเป็นการยิงปืนส่งวิญญาณเอง โดยจะยิงปืนติดต่อกัน 3 นัด และอาจจะยิงต่ออีก 2-3 นัดก็ได้เพื่อเป็นการแจ้งข่าวให้ชาวบ้านรู้ว่าในหมู่บ้านนี้มีการตายเกิดขึ้นแล้ว เมื่อยิงปืนเสร็จแล้วจึงนำปืนเข้ามาเก็บไว้ในบ้าน แล้วจึงจะส่งข่าวต่อไปยังญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ที่อื่น ญาติพี่น้องจะช่วยกันล้างหน้า ทาแป้งและแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ให้แก่ศพ ทั้งนี้เนื่อง

จากมีความเชื่อว่าคนตายจะได้เป็นที่ชื่นชมและได้การต้อนรับอย่างดีจากสังคมอีกโลกหนึ่ง ทางผู้ร่วมทำความสะอาดศพก็เชื่อว่าจะได้บุญได้กุศล เมื่อแต่งตัวศพเรียบร้อยแล้ว ผู้ยิงปืนคนเดิมจะยิงปืนเหมือนกับการยิงปืนครั้งแรก เมื่อยิงปืนเสร็จจะนำปืนเข้าไปในบ้านแล้วญาติๆ ก็จะร้องให้อีกครั้งหนึ่ง

ประเพณีงานศพของชาวม้งนั้นเจ้าภาพ (บ้านผู้ตาย) จะมอบหน้าที่การจัดการให้กับบุคคลภายนอกเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการต่อไป เจ้าภาพจะกำหนดขอบเขตของงานและงบประมาณที่จะใช้จ่าย และเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่างๆ ที่จำเป็นเท่านั้น ถือว่าเจ้าภาพอยู่ในอาคาร โศกเศร้าอยู่ ขอบเขตและงบประมาณในการจัดงานศพจะแตกต่างกันไปตามฐานะ ขนาดของงานจะเป็นตัวกำหนดบุคคลที่จะต้องไปขอให้มารับผิดชอบงานด้านต่างๆ

เจ้าของงานศพจะต้องไปเจรจากร้องบุคคลที่จะมาช่วยเหลือทำหน้าที่ “กั้งสี่หรือจำเทอ” (kav xwm, tsav thawj) หรือ “แม่งาน” ด้วยตนเองซึ่งจะเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในงานศพของม้ง เป็นผู้ชายมีแซ่สกุลอะไรก็ได้ ประการสำคัญจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้และมีประสบการณ์สูงเกี่ยวกับการจัดการงานศพตามจารีตประเพณีของม้ง เป็นคนแรกของชุมชนยกเว้นญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิตที่บ้านของผู้เสียชีวิต นอกจากจะไปหา “กั้งสี่” ด้วยตนเองแล้ว บุคคลที่ทำหน้าที่อื่นๆ ในงานศพ ผู้เป็นเจ้าของงานศพจะต้องไปขอร้องกับบุคคลอื่นๆ ให้มาช่วยงาน โดยจะมีการ “อ้วง่า” หรือ “ขอบคุณ” กับทุกคนที่ไปขอให้มาช่วยงาน

กั้งสี่จัด โต๊ะเพื่อวางขวดเหล้าจอกเหล้าที่ทำจากไม้ไผ่ขนาดเล็ก เตรียมไว้สำหรับต้อนรับบุคคลต่างๆ ที่เจ้าภาพไปเจรจากร้องให้มาช่วยงาน และเมื่อพวกเขาที่บ้านงานศพ เพื่อแสดงความเสียใจกับครอบครัวและญาติของผู้เสียชีวิต และมาเพื่อรับฟังการจัดแบ่งหน้าที่การงานตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา “กั้งสี่” จะทำการเคารพแบบม้งกับทุกคนเป็นการให้เกิดเกียรติและแสดงถึงความสำคัญของทุกคนที่มาช่วยงาน จะทำการขอร้องอย่างเป็นทางการอีกครั้ง ที่โต๊ะซึ่งจัดเตรียมเหล้าและจอกไว้ กั้งสี่จะมอบเหล้าให้ทุกคน คนละ 2 จอก และพูดจากร้องกับทุกคนอีกครั้งหนึ่งตลอดจนการชี้แจงมอบหมายงานให้แต่ละคนตามความเหมาะสม และเมื่อกั้งสี่ได้พูดอธิบายเสร็จแล้ว ทุกคนจะลุกขึ้นยืนทำการเคารพแบบม้งตอบต่อ กั้งสี่ และทุกคนจะดื่มเหล้ากับกั้งสี่ โดยแต่ละคนจะมอบจอกเหล้าคืนแก่กั้งสี่ 1 จอก แล้วดื่มพร้อมกัน โดยกั้งสี่จะดื่มเหล้าทั้งหมดที่รับคืนมาหรือจะมอบให้บุคคลอื่นช่วยดื่มก็ได้

คนทำแคร่หามศพ หรือ “เจี้ยเหน่ง (เจี้ยอยู่เหน่ง) มีหน้าที่ในการทำแคร่และหาไม้มาทำเป็นคานหามศพ ไม้ที่ใช้เป็นคานหามศพจะใช้ลำต้นของไม้จริงมีขนาดพอเหมาะไม่ใหญ่และหนักจนเกินไป ลำต้นตรง มีขนาดไล่เรียงกันทั้ง 2 ลำ เป็นไม้อะไรก็ได้ ใช้ไม้ไผ่สานให้มีส่วนที่บไม่มีช่องว่าง (แบบสานเสื่อ) 3 ตอน แบ่งเป็นส่วนหัว ส่วนกลาง และตอนท้ายส่วนที่เป็นปลายเท้า โดยแต่ละตอนที่สานที่บ จะสลับกับตอนที่สานให้เส้นตอกโปร่งมีช่อง (สานที่บส่วนหัว-สานโปร่ง-สานที่บตอนกลาง-สานโปร่ง-สานที่บส่วนท้าย) แคร่จะถูกมัดติดกับไม้จริงที่เป็นคานหาม การทำแคร่หามศพจะต้องทำให้เสร็จโดยเร็ว เพราะจะใช้เป็นที่วางศพนอนบนแคร่หามศพแล้วมัดแขวนไว้ที่ข้างฝาบ้านขนานกับฝาผนังซึ่งอยู่ตรงข้ามกับประตูหน้าบ้าน นอกจากนี้ ผู้ทำหน้าที่นี้ยังจะเป็นผู้สานรองเท้าที่ทำจากเส้นใยของต้นม้ง หรือกัญชงด้วย

เมื่อมีคนตายในวันแรกของพิธีกรรม จะมีการสวด “เตอ กี้” (taw kev) เป็นการสวดที่สำคัญมาก ถ้าไม่มีการสวดนี้พิธีกรรมอื่นเกี่ยวกับงานศพจะประกอบขึ้นไม่ได้ เป็นการสวดเบิกทางหรือชี้ทางให้ผู้ที่ตายเดินทางไปยังโลกของผู้ตาย เมื่อสวดเสร็จแล้วจะเริ่มต้นเล่นเพลงแคนสลับกับการตีกลองเป็นช่วงๆ

ในวันที่สองหรือที่สามของพิธีกรรม จะมีการสวดอีกอย่างเรียกว่า สวด “เจ้อ ไส” (tsaw tsajj) หลังการสวดเจ้อ ไส เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะฆ่าวัว หมู ที่ญาติพี่น้องนำมามอบให้ในงานศพ สารสำคัญในการสวดเจ้อ ไส จะเป็นการร่ำรำพันอาวรณ์อาลัยผู้ตาย บรรยายถึงคุณงามความดีที่ผู้ตายได้กระทำในช่วงที่มีชีวิตอยู่ การสวดมักจะสรุปจบท้ายว่า เป็นสังจะแห่งชีวิต ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย

กัวเก (ghuab ke) หรือ “ผู้ส่งวิญญาณ” เป็นผู้ชายที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีการส่งวิญญาณศพเป็นอย่างดี เมื่อมีคนนำไก่มาให้ 1 ตัว เป็นไก่ที่จะใช้ฆ่าเพื่อเซ่นส่งวิญญาณศพ ซึ่งต้องเป็นไก่ตัวผู้มีสีแดง และต้องมีอายุอยู่ในวัยที่เริ่มขันแล้ว เตอเก้จะมัดไก่แล้วนำไปใส่ที่อุ้งมือศพพร้อมทั้งบอกกล่าวแก่ผู้ตายถึงวิธีการและเส้นทางที่วิญญาณจะต้องเดินทางไปตามหาบรรพบุรุษ ซึ่งไก่มอบไก่ตัวนี้ให้เดินทางไปเป็นเพื่อนด้วย หลังจากพิธีการส่งวิญญาณและญาติของผู้เสียชีวิตจะเป็นผู้ฆ่าไก่โดยการหักคอไก่ เมื่อฆ่าไก่แล้วผู้ฆ่าจะใช้มีดกรดเจาะที่ท้องด้านข้างตัวไก่ เพื่อล้างและใช้มีดตัดเอาตับมานิดหน่อยนำมาย่างไฟเพื่อใช้เซ่นวิญญาณผู้เสียชีวิต แล้วจะนำไปใส่ภาชนะที่เป็นลูก “น้ำเต้า” ฝาซึกหรือตัดครึ่งมั้งเรียกว่า “ไตโล่ญา” ซึ่งใช้ใส่ไก่ที่ถูกฆ่าเพื่อให้เป็นเพื่อนกับวิญญาณผู้ตาย ตามคติและความเชื่อของชาวม้ง วิญญาณไก่ตัวนี้จะร่วมเดินทางไปกับวิญญาณผู้ตาย และขึ้นเป็นการบอกเตือนแก่วิญญาณของผู้ตายให้ทราบว่าสว่างแล้วถึงเวลาที่ต้องเดินทางต่อไปเพื่อตามหาวิญญาณของบรรพบุรุษ

การนำอาหารและเหล้า เลี้ยงเป็นของเช่นไหว้ผู้เสียชีวิตแต่ละมือ โดยเป็นหน้าที่ของ “จ้าวจ้าว” (cuab tsav) หรือ “ผู้เช่นไหว้ศพ” จะเป็นคนแสกกุลเดียวกับผู้ตายและจะต้องมีอาวุธทางกลุ่มเครือญาติ เป็นผู้นำอาหารและเหล้าเช่นไหว้ศพ เวลาเช้า เวลากลางวัน และเวลาเย็น จนกว่าจะนำศพไปฝัง โดยจะต้องทำการบอกกล่าวเพื่อให้วิญญาณของผู้ตายมารับและกินอาหารและเหล้าที่ใช้เช่นไหว้ อาหารที่เช่นไหว้วิญญาณของผู้ตาย จะนำไปใส่ไว้ในใต้โล่ญา โดยจะไม่มีมีการนำอาหารเก้อออก ส่วนเหล้านั้นเมื่อจ้าวจ้าวรินเหล้าใส่ในจอกไม้ไฟให้แก่วิญญาณของผู้ตายดื่มแล้ว จะกรอกเหล้าดังกล่าวใส่ลงไปในขวดเปล่าอีกใบหนึ่งที่เตรียมไว้ เหล้าทั้งหมดที่มีการเช่นไหว้ทุกครั้งจะอยู่ในขวดดังกล่าว และเมื่อฝังศพจะนำไปเช่นไหว้แก่ผู้เสียชีวิตบริเวณฝังศพอีกครั้งหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วพิธีศพจะกินเวลานานพอสมควรจึงจะนำศพไปฝัง ทั้งนี้สุดแต่ความจำเป็นของแต่ละกรณีในแต่ละวันของงานศพ หรือเพื่อรอให้ญาติพี่น้องซึ่งอยู่ไกลออกไปได้มีโอกาสมาร่วมงานในพิธีด้วย รวมทั้งรอวันดีซึ่งเหมาะกับการฝัง เพราะเชื่อว่าถ้าฝังในวันดีคนตายจะไปเกิดดีมีความสุข ดังนั้นศพจะส่งกลิ่นเหม็นคุ้ง มีแมลงวันมาไต่ตอม ผู้หญิงมั่ง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในฐานะสะกัหรือบุตรสาวจะเป็นผู้ที่ต้องนั่งหน้าศพคอยพัดวีไม่ให้แมลงวันมาไต่ตอม ชาวเมืองจะไม่รู้สึกรังเกียจแต่อย่างใด

ตลอดทั้งวันและคืนจะได้ยินเสียงปี่วันละ 7 ครั้ง ดังนี้ ประมาณเที่ยงคืน ตอนไก่ขันประมาณตี 1 เวลารุ่งเช้า ช่วงอาหารเช้า อาหารกลางวัน อาหารเย็น และประมาณ 2 ทุ่มอีกหนึ่งครั้ง โดยเป็นหน้าที่ของ “เจ้าเผา” (tsav phom) หรือ “ผู้ยิงปี่” ส่วนในระหว่างกลางคืน เพื่อนบ้านจะมาอยู่ร่วมเป็นเพื่อนกับญาติผู้ตาย โดยมีการเล่นการพนันหรือการดูวิถีโศกกันจนสว่าง

นอกจากได้ยินเสียงปี่แล้ว การเป่าแคนและการตีกลอง โดยมีบุคคลที่ขาดไม่ได้ในการเป่าแคน หรือ “ตสี่แก้ง” (txiv geej) และคนตีกลอง หรือ “ตสี่ห้วยหรือเต่าห้วย” เสียงกลองเป็นสัญลักษณ์แสดงว่ามีพิธีศพอยู่ในบ้านนั้น ผู้เป่าแคนในงานพิธีงานศพมั่งถือว่าทำงานหนักมาก การเป่าแคนจะต้องใช้ศิลป์ มีความชำนาญสูง มีร่างกายแข็งแรงเพราะการเป่าแคนจะต้องใช้ลมเป่ามากและมีการเคลื่อนไหวร่างกายอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงมีผู้เป่าแคนไม่มากนักในหมู่บ้าน ในแต่ละวันของงานศพตสี่แก้งจะทำการเป่าแคนในช่วงระยะเวลาต่างๆ กัน ดังนี้

- ช่วงเช้า   ที่เรียกว่า   แก้งไฉ่
- ช่วงกลางวัน   ที่เรียกว่า   แก้งจู้
- ช่วงเย็น   ที่เรียกว่า   แก้งมอ

หมอแคนจะเป่าเพลงหลักประจำวันอย่างน้อย 3 ชุด ซึ่งเพลงชุดนี้จะเล่นซ้ำทุกวันในเวลาเดียวกัน คือ เพลง “เจริญรับประทานอาหารเช้า” เพลง “เจริญรับประทานอาหารกลางวัน” และเพลง “เจริญรับประทานอาหารเย็น” ในระหว่างที่หมอแคนเป่าเพลงเหล่านี้ในแต่ละช่วงเวลาลูกหลานญาติสนิทจะมานั่งตรงหน้าศพ ทำพิธีการวะศพ

นอกจากนี้ผู้เป่าแคน จะต้องทำการเป่าแคนอีกในวาระต่างๆ เช่น ในขณะที่มีญาติพี่น้องมาร้องให้แสดงความเสียใจแก่ผู้ที่เสียชีวิตซึ่งจะต้องเป่าแคนจนกว่าจะมีการร้องให้สิ้นสุดลง เป่าแคนขณะที่มีการฆ่าหมูหรือฆ่าวัวทุกครั้งที่มีการฆ่า เป็นการเป่าเพื่อมอบวิญญาณสัตว์ที่ถูกฆ่าให้แก่วิญญาณผู้ที่เสียชีวิต และเป่าแคนขณะเคลื่อนศพ ไปฝังหมอแคนจะเป่านำหน้าขบวนศพ ไปฝังเพียงเล็กน้อย แล้วหยุดเป่าแคนหันหลังเดินกลับหมู่บ้าน เพราะเชื่อกันว่า ถ้าหมอแคนเป่าแคนนำขบวนไปถึงที่ฝังศพ วิญญาณผู้ตายจะไม่ยอมอยู่ที่หลุมฝังศพ แต่จะติดตามหมอแคนมายังหมู่บ้าน

เพลงที่ใช้ในงานศพ จะเริ่มต้นด้วยการสวดแล้วตามด้วยเพลงแคนสลับการตีกลอง เมื่อมีคนตายในวันแรกของพิธีกรรมจะมีการสวด เตอ กี่ (taw kev) เป็นการสวดเบิกทางหรือชี้ทางให้ผู้ที่ยังเดินทางไปยัง โลกของผู้ตาย เมื่อสวดเสร็จแล้วจะเริ่มเล่นเพลงแคนสลับกับการตีกลองเป็นช่วงๆ เพลงแคนในงานศพจะเล่นประกอบกับกลองที่สำคัญมี ดังนี้

เพลงเกล้ง เตอ กี่ (qeej taw kev) เป็นเพลงแคนเล่นรับการสวดเตอ กี่ เพลงแคนนี้เป็นสัญลักษณ์บอกให้วิญญาณผู้ตายรู้ว่าตนเองตายแล้ว เรื่องราวของเพลงแคนจะบอกทางเดินให้ผู้ตายเดินทางไปสู่โลกของผู้ตาย และเป็นการเล่าเรื่อง โลกภูมิที่สาม

เพลงเกล้ง ตุ เซียะ (qeej tu sav) เป็นเพลงมีเรื่องราวในทำนองสอนถึงหลักความจริงของชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และจะแทรกด้วยการบรรยายถึงความดีของผู้ตาย ความอาลัยในการจากไปของผู้ตาย

ผู้ตายจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้ญาติขาดพี่น้องในแดนปรโลก ถ้าไม่มีการฆ่าวัวให้ผู้ตาย ดังนั้นวัวเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมงานศพม้ง เพราะวัวตัวที่ถูกฆ่าตายในโลกมนุษย์ จะกลายเป็นเพื่อนเดินทางไปกับผู้ตาย เดินทางไปสู่ปรโลกด้วยกัน เมื่อเดินทางไปถึงปรโลก วัวที่ถูกฆ่าเหล่านี้จะกลับกลายเป็นวิญญาณอยู่เป็นเพื่อนกับผู้ตายไปตลอด ในพิธีกรรมงานศพลูกหลานจะต้องฆ่าวัวให้ผู้ตายอย่างน้อย 1 ตัว จึงต้องมีคนที่ทำหน้าที่เป็นคนฆ่าสัตว์ หรือ “ซื่อกิ่ง” ผู้ชายที่มีความชำนาญในการฆ่าและชำแหละชิ้นส่วนต่างๆ ของวัวหรือหมู การกำหนดจำนวนวัวที่จะฆ่าเช่นให้วัวผู้ตายในพิธีกรรมงานศพม้งแต่ละราย สามารถเป็นเครื่องหมายแสดงถึงสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ตาย ถ้าเป็นผู้อาวุโสมีจำนวนลูกหลานมาก มักจะเป็นงานใหญ่เพราะลูกชายทุกคนจะต้องฆ่า

วัวคนละ 1 ตัว ส่วนลูกสาวนั้นอาจรวมเงินซื้อวัวหรือขอร้องให้สามีฆ่าวัวด้วย อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมงานศพมังจำเป็นจะต้องฆ่าวัวเช่นไหว้ผู้ตายอย่างน้อย 1 ตัว โดยเหตุนี้จึงพบว่าชาวมังชอบมีบุตรชายเป็นจำนวนมาก เพราะนอกจากจะเป็นผู้สืบทอดแซ่สกุลแล้ว ยังมีคนช่วยทำบุญให้อย่างใหญ่โตสมเกียรติและมีคนหามลงหีบศพเวลาฝัง

การทำหีบศพจะต้องทำให้เสร็จก่อนที่จะมีพิธีฝังศพ ซึ่งเป็นหน้าที่ของคนต่อโลง เรียกว่า “ตีสีเตี๋ย” (txiv txiag) โดยทำจากไม้เนื้อแข็ง ซึ่งมีความทนทานไม่ผุเปื่อยง่ายๆ การทำหีบศพของชาวมังจะไม่ใช้ตะปู มีการเข้าไม้โดยการเซาะเป็นร่อง เป็นไม้แผ่นที่แต่ละแผ่นที่มีน้ำหนักมาก การประกอบเป็นหีบศพที่หลุมฝังศพ ส่วนศพจะนำไปใส่หีบศพที่หลัง ตอนที่หามศพมาจากบ้านถึงหลุมฝังศพแล้วชาวมังนิยมฝังศพในตอนเย็น เพราะเชื่อว่าฝังในตอนเช้าผีคนตายจะกลับมารบกวนทางบ้าน แต่ถ้าฝังในตอนเย็นผีผู้ตายจะเดินทางไปตามทางของตนเหมือนตะวันตกดิน จะไม่กลับมารบกวนทางบ้านการประกอบพิธีเรียกผู้ตายให้มารับวัวซึ่งลูกหลานมอบให้ในช่วงสายของวันที่ได้ฤกษ์จะนำไปฝัง จากนั้นจึงจะฆ่าวัว เมื่อชำแหละเรียบร้อยแล้ว จะจัดแบ่งเนื้อวัวให้ญาติที่เกี่ยวข้องและทำอาหารเลี้ยงแขกในบริเวณนั้น จึงเคลื่อนย้ายศพไปฝัง

การเคลื่อนย้ายศพ จิวจ่าจะทำหน้าที่เป็นผู้หามศพไปฝังเป็นชุดแรกโดยจะหามแคร่ศพทางด้านศีรษะของศพ ไม่ว่าจะเป็นศพของผู้หญิงหรือผู้ชาย การหามศพของจิวจ่าจะหามเฉพาะขณะที่ศพอยู่ภายในบ้านเท่านั้น ขณะที่ศพออกจากประตูบ้านไปแล้ว จะมีบุคคลอื่นมาหามแทน โดยจิวจ่าจะเปลี่ยนหน้าที่มาเป็นผู้เดินนำขบวนศพจากบ้านไปยังที่ฝัง โดยถือภาชนะที่ใช้ใส่ไก่ที่ฆ่าในวันแรกเพื่อให้วิญญาณไก่เดินทางไปกับวิญญาณของผู้ตาย และถือขวดเหล้าที่ใช้เช่นไหว้ทุกวันไปด้วย ตามจารีตกำหนดไว้ว่าการหามศพจะต้องหามส่วนที่เป็นเท้าไปก่อนตามด้วยส่วนที่เป็นศีรษะตั้งแต่บ้านไปจนถึงที่ฝังศพ

การเลือกพื้นที่ฝังศพจะถูกฝังในพื้นที่นอกหมู่บ้านฝังตามไหล่เขาซึ่งมีสันเขาขนาบอยู่รอบด้าน มีภูเขาหนูนศีรษะและหนูนเท้า ชาวมังห้ามฝังศพลูกในวันคล้ายฝังบิดามารดา เพราะเชื่อว่าจะทำให้ทำมาหากินไม่เจริญ หากได้นำศพไปฝังไว้ ณ ไหล่เขาแห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว ห้ามนำศพอื่นไปฝังในระดับเดียวกัน เว้นแต่จะฝังให้ต่ำหรือเอียงไปจากศพที่ฝังไว้ก่อน ถ้าฝังอยู่ในแนวเดียวกันจะทำให้ผู้ตายแย่งที่ทำมาหากิน กลับมารบกวนให้ญาติพี่น้องเจ็บป่วย

เมื่อขบวนศพมาถึงหลุมฝังศพ บุตรชายหรือหลานชายจะเป็นผู้ที่หามศพลงในหลุมฝังที่ได้ประกอบหีบศพไว้ก่อนแล้ว ญาติพี่น้องจะปิดฝาหีบศพ จิวจ๋า จะนำไต้ไล่ญาติและเหล่าที่เช่น ไหว้ทุกวัน แก่ผู้เสียชีวิต มาเช่น ไหว้ที่บริเวณหลุมฝังศพอีกครั้ง จิวจ๋าจะเปิดฝาหีบศพอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ผู้เสียชีวิต เห็นฟ้า และญาติพี่น้องรวมทั้งผู้ที่มาร่วมงานทุกคน แล้วจึงทำการปิดฝาหีบศพและกลบดินฝังศพ จิวจ๋า จะนำเหล่าวางไว้ให้ผู้เสียชีวิตมีกินตลอดไป แคร่หามศพจะถูกตัดโดยใช้มีดฟันให้ขาดออกเป็น 2 ท่อน วางบนหลุมฝังศพ เป็นการตัดเพื่อไม่ให้กลับไปในบ้านรับคนอื่น ไปสู่ปรโลก และตัดกิ่งไม้บริเวณใกล้ มาวางบนหลุมทับอีกครั้งอำพราง ไม่ให้สัตว์ป่ามาคุ้ยเขี่ยหลุมศพ คนที่มาร่วมงานคุกเข่าก้มค่านับลา เป็นอันสิ้นสุดพิธีกรรม และในคำคินนั้นทางเจ้าภาพจะจัดเลี้ยงผู้ที่มาร่วมงานหรือไม่ก็ได้

4.6.8 การนับถือผี

ม้งมีการนับถือวิญญาณ (Animism) โดยมีความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ทั้งที่เป็นผีบรรพบุรุษและผีที่เกิดขึ้นจากสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง มีผีป่า ผีเขา ผีฟ้า ผีดิน ผีต้นไม้ ผีน้ำ เป็นต้น ม้งมีความเชื่อว่ามีทั้งผีดีและผีร้าย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามระบบความเชื่อของชาวม้ง สามารถจำแนกตามสถานที่ได้ 2 สถานที่ คือ

1. ภายในบริเวณบ้าน

โครงสร้างภายในบ้านม้งตามจารีตแล้ว จะต้องประกอบด้วยพื้นที่สำคัญอยู่ 5 แห่ง คือ หิ้งผีสี่กั้ง หรือ สี่ก๊ะ เสากลางบ้าน เตาไฟเล็ก และเตาไฟใหญ่ บริเวณเหล่านี้จะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ หรือที่เจ้าของบ้านมักจะเรียกว่า “ผี” สิ่งสถิตอยู่ประจำ

หิ้งผีสี่กั้ง อยู่บริเวณฝาบ้านด้านที่อยู่ตรงข้ามประตูทางเข้าออกของตัวบ้าน ลักษณะทั่วไป หิ้งผีสี่กั้งจะเป็นเพียงกระดาดสีขาว สี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดไม่เกิน 12 นิ้ว จะมีขนไก่ติดอยู่บนกระดาดแผ่นนี้ 2-3 ขน กระดาดสีขาวแผ่นนี้”เป็นตัวแทน ผีสี่กั้ง หรือ ผีสี่ก๊ะ” ติดกับฝาผนัง ไม่มีหิ้งสำหรับเครื่องบูชาต่างๆ แต่ถ้าบ้านใดมีสมาชิกในบ้าน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นหมอผี หมอคาถา หรือ หมอยาสมุนไพร จะมีหิ้งเพิ่มขึ้นมา เป็นหิ้งไม้ มีเครื่องบูชา “ผีครู” ของผู้เป็นหมอผี ฯลฯ จะวางเคียงข้างใกล้กับแผ่นกระดาดที่เป็น “ผีสี่กั้ง” นี้ ผู้ที่มีความรู้เป็นหมอผี หมอสมุนไพรและหมอคคาถา จะทำการเช่นไหว้ “ผีครู” ของตนเป็นประจำทุกปี ในช่วงของพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ ชาวม้งเชื่อว่า “ผีสี่กั้ง” เป็นสิ่งอำนวยความสุขอยู่ดีกินดีให้บ้าน ช่วยบันดาลให้ทรัพย์สินต่างๆ มาเข้าสู่ในบ้าน ทุกปีในช่วงพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่เจ้าของบ้านจะเช่นไหว้ “สี่กั้ง” ด้วยไก่ 1 ตัว เป็นประจำทุกปี

เสากลางบ้าน ถ้ายืนหันหน้าเข้าหา “สี่กั๊ก” ทางซ้ายมือ บริเวณตรงหน้าห้องนอนของผู้อาวุโสในบ้าน จะเป็นที่ตั้งของเสากลางบ้าน มีลักษณะเป็นเสาทรงสูงทรงเหลี่ยมหรือกลมก็ได้ แต่ข้อสำคัญต้องเป็นไม้จริงเท่านั้น อำนาจเหนือธรรมชาติ หรือผีอยู่ที่เสาด้านนี้

ประตูหน้าบ้าน จะมีผี สถิตอยู่ที่บานประตูทางซ้ายมือ ที่อยู่ในแนวเดียวกับเสากลางบ้าน

เตาไฟเล็ก มีผีอยู่บริเวณพื้นดินที่ตั้งเตาไฟ ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นเตาเหล็กสามขา เตาไฟเล็กนี้จะอยู่ทางขวามือ ข้างบานประตูอีกบานหนึ่ง ซึ่งอยู่คนละด้านกับบานประตูที่มีผีสถิตอยู่ เตาไฟเล็กนี้ใช้ประกอบอาหารทั่วไปที่บริโภคในประจำวัน เตาไฟเล็กเป็นสัญลักษณ์มีความสำคัญในการดูแลอำนาจให้สมาชิกของบ้านมีอาหารกินสมบูรณ์ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง และเจ้าของบ้านมักจะใช้พื้นที่เป็นบริเวณที่ต้อนรับแขกที่มาเยือน

เตาไฟใหญ่ มีผีอยู่ที่เตาไฟ เตามีขนาดใหญ่ เป็นเตาก่ออิฐฉาบปูน จะตั้งอยู่บริเวณฝาบ้านด้านด้านเดียวกับที่ติดสี่กั๊ก แต่จะอยู่มุมห้องใกล้กับประตูเล็ก อยู่ทางซ้ายมือเช่นเดียวกับเสากลางบ้าน เตาไฟใหญ่นี้ใช้สำหรับต้มอาหารสำหรับเลี้ยงหมู ซึ่งเป็นสัตว์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญมากมาย ผีเตาไฟใหญ่ จึงเป็นสัญลักษณ์มีความสำคัญที่ช่วยดูแลสัตว์เลี้ยงของบ้านให้สมบูรณ์ ช่วยให้เจ้าของบ้านมีสัตว์เลี้ยงคือหมูและไก่มากมาย สามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ เตาไฟใหญ่ยังสามารถใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น

ในเทศกาลขึ้นปีใหม่ เจ้าของบ้านทุกหลังจะเผากระดาษและฆ่าไก่ตัวผู้ 1 ตัว ห้ามใช้ไก่ชนสีขาว เช่น ไก่สี่กั๊ก เพื่ออำนาจผีสี่กั๊กคลั่งคลุ้มดาลให้ทุกคนในบ้านอยู่ดีมีโชคและทรัพย์สินในบ้านทวีคูณขึ้นไปตลอด สำหรับผีที่เสากลางบ้าน ประตูหน้าบ้าน เตาไฟเล็ก และเตาไฟใหญ่ เจ้าของบ้านเพียงแต่เผากระดาษซึ่งสมมติเป็นเงินและทองเช่น ไหว้เพียงอย่างเดียว

พื้นบ้านตรงที่ตั้งผีสี่กั๊กและผีเสากลางบ้าน จะสะอาดอยู่เสมอ จะไม่มีสิ่งของวางเกะกะอยู่บริเวณนี้ เป็นการแสดงออกของการนับถือและให้ความสำคัญในผี ทั้งสองแห่งนี้และบริเวณทั้งสองแห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมของครอบครัว “ผีเส้าบ้าน” จะมีความสำคัญมากในพิธีกรรมแต่งงานของลูกสาวเจ้าของบ้าน ถ้าบุตรสาวแต่งงานออกจากบ้านไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย จะต้องมีการบอกกล่าวที่ผีเส้ากลางบ้านให้รับรู้กันว่า บุตรสาวคนนี้ได้ตัดผีที่บ้านแล้วจะไปถือผีที่บ้านฝ่ายชายต่อไป นอกจากนี้ รกของเด็กเกิดใหม่ ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะเอารกไปฝังที่บริเวณใต้เตียงนอนของพ่อแม่ ถ้า

เป็นรอกของเด็กผู้ชาย จะฝังที่บริเวณเสากลางบ้าน เพราะเด็กผู้ชายจะเป็นผู้สืบทอดผีของงบ้านต่อไป ปกติทั่วไปมีข้อห้ามไม่ให้ใครมาตอกตะปูในเสากลางบ้านนี้ ถ้าใครมาตอกจะถือว่าผิดผี แต่ในพิธีแต่งงานของลูกสาว พิธีกรรมบอกกล่าวที่เสากลางบ้านจะมีการตอกตะปูและติดกระดาษสีขาวยิ่งแทนกระดาษเงินกระดาษทองที่เสากลางบ้าน ผู้ที่จะประกอบพิธีกรรมนี้ได้ จะต้องมีความรู้ สามารถท่องคาถาเฉพาะที่ใช้สวดสำหรับการตอกตะปูนี้ได้ ในพิธีกรรมงานศพ จะผูกกลองซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญสำหรับพิธีกรรมนี้แขวนไว้กับเสากลางบ้าน จะมีคนกลอง ยืนติดกลองนี้

สำหรับผีที่ประตุน้ำบ้าน เตาไฟเล็ก และเตาไฟใหญ่ มีความสำคัญในการดูแลให้บ้านมีสภาพอยู่ดีปกติสุข ผีประตุน้ำช่วยป้องกันไม่ให้ทรัพย์สินรั่วไหลออกไปนอกบ้าน ผีเตาไฟเล็ก และผีเตาไฟใหญ่ช่วยให้บ้านมีอาหารการกินสมบูรณ์ และชีวิตทุกคนในบ้านจะมีความสุขสบายตลอดไป

2. บริเวณหมู่บ้าน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านมีแต่ละแห่งมีลักษณะไม่ตายตัว แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ โดยส่วนรวม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ส่วนมากจะเป็นก้อนหินใหญ่ หน้าผาสูง หรือต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน หรือบริเวณใกล้หมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อและนับถือว่าบริเวณเหล่านี้จะมีเทพสิงสถิตอยู่ เทพเหล่านี้จะดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่ในภาวะปกติสุขตลอดไป ทุกๆ ปีจะมีการเซ่นไหว้ที่บริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้

4.6.9 ความเชื่อเรื่องขวัญ

ขวัญเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างหนึ่ง แต่ไม่ได้มีลักษณะเหมือนมนุษย์ อย่าง "เน็ง" และ "ต๊ำ" แม้วเรียกขวัญว่า "ปลิว" ซึ่งเชื่อว่าอยู่ในร่างกายของมนุษย์ตั้งแต่ 4-9 แห่ง แล้วแต่ความเชื่อถือ

เมื่อขวัญบางส่วนออกไปจากร่างกายมนุษย์จะทำให้มนุษย์เกิดการเจ็บป่วย การตายของมนุษย์ แสดงว่าขวัญออกไปจากร่างกายทั้งหมด ดังนั้น มนุษย์จึงต้องระวังมิให้ขวัญเกิดการตกใจ ซึ่งจะทำให้ขวัญหนีออกไปจากร่างกายของมนุษย์ จึงมีการบำรุงรักษาขวัญหรือมัดขวัญอยู่เสมอ และมีพิธีเรียกขวัญกลับมาถ้าหากขวัญหนีออกไปจากร่างกาย

ผู้ที่ทำหน้าที่เชื่อม โยงระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติได้แก่ หมอผี (ต๊ำ เน็ง) เมื่อมีผู้ใดเจ็บป่วยหรือประสบภัยพิบัติต่าง ๆ หมอผีจะทำหน้าที่ตรวจสอบว่า เกิดจากการกระทำของผีชนิดไหนหรือสาเหตุของการป่วยไข้เกิดจากอะไร ทั้งนี้อาจจะกระทำได้โดยการใช้ไม้คู่เสี้ยงทวย (ก๊วะ) หรือการประกอบพิธีติดต่อกับผี (อ้วเน็ง) เพื่อหาวิธีบรรเทา หรือรักษาอาการเจ็บป่วยหรือภัยพิบัติต่างๆ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า มั่งไม่ได้พิจารณาว่าอาการเจ็บหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่า เกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นในการรักษาความเจ็บป่วยนอกจากการใช้หมอยา หรือ "ตีสี่ เน้ง" แล้ว ยังอาจที่จะใช้หมอยาหรือ "ก้อ ชั่ว" ก็ได้ หมอยานี้มิได้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับความคิดต่อกับผี แต่เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการใช้ยากลางบ้านหรือสมุนไพร

4.6.10 การนับถือศาสนาพุทธ

การเผยแพร่ศาสนาพุทธเข้ามาในหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2501 โดยพระเสมอ ไม่ทราบฉายา หรือชาวบ้านเรียกว่า “ครูบาเสมอ” ซึ่งเป็นพระชาวไทยพื้นราบได้เดินทางไปเรียนภาษาเมืองและศึกษาวิถีชีวิตของชาวเมืองที่เวียงจันทน์ ประเทศลาว ในช่วงนั้นมีชาวเมืองส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือมาก จากการศึกษาที่สามารถพูดสื่อสารกันเป็นภาษาเมือง แต่ชาวเมืองส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือเนื่องจากความหวาดกลัวในภัยต่างๆ ที่เกิดจากการทำนาศของครูบาเสมอ หากคนเมืองผู้ใดไม่เชื่อและไม่เข้ามานับถือจะทำให้มีอันเป็นไปจนเสียชีวิต แต่หากมานับถือนำสิ่งของมาถวายก็จะคลาดแคล้วจากอันตรายต่างๆ จากกล่าวอ้างว่าครูบาเสมอเป็น “ผู้มีบุญ” ที่จะสามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ที่ให้คุณให้โทษได้

การเข้ามาของครูบาเสมอมิให้มุ่งเน้นการประกาศหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง แต่เป็นการมุ่งเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง จะเห็นได้จากมุ่งลาภสักการะ ชอบท่องเที่ยว โดยจะต้องมีคนหามเกี้ยวให้นั่ง จัดรูปขบวนผู้ติดตาม ถือธงสีเหลืองนำหน้าเป็นริ้วขบวน ดิฉันออกไปตลอดเส้นทาง นอกจากนี้ สร้างความไม่พอใจให้กับชาวเมืองเป็นอย่างมาก จากการที่ครูบาเสมอประพฤติผิดในพระวินัย จนในที่สุดชาวบ้านจึงได้ขับไล่ออกจากหมู่บ้านไปในปี พ.ศ.2506

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2508 นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาทับเบิก ได้นิมนต์พระมาเผยแผ่ศาสนาพุทธ โดยมีโครงการบรรพชาชาวเขาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ จนกระทั่งเกิดการสู้รบจากการขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางความคิด ในปี พ.ศ.2511 การเผยแผ่ศาสนาจึงยุติลง

จากนั้นในปี พ.ศ.2530 จึงได้มีการเผยแผ่ศาสนาพุทธอีกครั้ง โดยอดีตข้าราชการที่เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ มีการปฏิบัติตามกิจของสงฆ์อย่างเคร่งครัด มุ่งการปฏิบัติวิปัสสนาเป็นหลัก

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านนั้น พบว่า วัดกับบ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กัน มีลักษณะต่างฝ่ายต่างอยู่ ชาวบ้านจะไม่ไปยุ่งเกี่ยวในอาณาบริเวณของวัด ส่วนปัจจัยที่จะใช้ในการก่อสร้างศาสน

วัตถุ ทางวัดจะไปบอกรับบุญเรียไรจากภายนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นการบอกรับบุญไปยังข้าราชการที่เมื่อครั้งเจ้าอาวาสรับราชการอยู่

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับ โรงเรียนนั้น ทางโรงเรียนมีการสอนพุทธศาสนาอยู่ในหลักสูตรแล้ว สำหรับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนจะนำนักเรียนไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด ดังนั้นทางโรงเรียนจึงเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาไปยังบ้าน โดยผ่านนักเรียนเป็นหลัก การนับถือศาสนาพุทธของชาวม้งบ้านทับเบิก เป็นการนับถือศาสนาพุทธตามเอกสารทะเบียนบ้านเท่านั้น ส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีอยู่ตามจารีตจากบรรพบุรุษอย่างมั่นคง จะมีบ้างที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปแตสแตนต์ประมาณ 30 หลังคาเรือนเท่านั้น

4.6.11 การนับถือศาสนาคริสต์

หมู่บ้านทับเบิกชาวบ้านที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปแตสแตนต์ มีโบสถ์ลักษณะเป็นโรงเรียนคลุมดิน หลังคามุงด้วยสังกะสี ฝาโบสถ์ใช้ไม้ไผ่สับฟากปิดทั้ง 4 ด้าน ไม่มีหน้าต่าง พื้นดินอัดแน่น ภายในโบสถ์มีเก้าอี้ยาวนั่งเป็นแถว โบสถ์ของคริสเตียนบ้านทับเบิกตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้านระหว่างหมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 16 ใกล้เคียงกับลานกิจกรรมของหมู่บ้าน มีถนนที่จะแยกไปได้ถึง 3 สาย ปัจจุบันมีชาวม้งทับเบิกให้การนับถือประมาณ 30 ครัวเรือน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเฉพาะในวันอาทิตย์ 08.00 – 12.00 น.

การเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ นิกายโปแตสแตนต์ที่หมู่บ้านทับเบิก ประมาณปี พ.ศ. 2527 เป็นเขตคริสตจักร ภาคที่ 7 ได้ส่งชาวม้งที่เป็นหมอสอนศาสนาจากอำเภอเขาค้อเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในหมู่บ้าน โดยมีวาระการทำงานเผยแผ่ศาสนา 2-3 ปี หรือตามแต่จะตกลงระหว่างศูนย์คริสเตียน ภาคที่ 7 กับชาวคริสเตียนในพื้นที่ มีการกำหนดเงินตอบแทนเป็นรายเดือนแก่หมอสอนศาสนา ตามวุฒิการศึกษาที่จะตกลงกัน หรือการอนุญาตให้สามารถประกอบอาชีพอื่นได้นอกจากการสอนศาสนาได้ในกรณีมีเงินเดือนไม่ถึง 5,000 บาท การมอบเงินตอบแทนแก่หมอสอนศาสนามีการสัญญากันล่วงหน้าก่อนที่หมอสอนศาสนาเข้ามาในหมู่บ้านว่าทางศูนย์คริสเตียนฯ จะช่วยจ่ายเท่าไร และชาวบ้านที่เป็นคริสเตียนจะบริจาคช่วยเท่าไร ที่จะสามารถรับได้

การให้ความสนใจเข้ามานับถือศาสนาคริสต์ของชาวม้งทับเบิกนั้นเกิดจากความสนใจอยากรู้เกี่ยวกับศาสนาคริสต์ ได้เข้ามาพูดคุยกับชาวม้งที่เป็นคริสเตียน จนในที่สุดได้เลิกการนับถือผีตาม

บรรพบุรุษดั้งเดิมแล้วหันมานับถือศาสนาคริสต์แทน แต่ชาวม้งไม่ให้ให้ความสนใจในการนับถือจำนวนผู้ที่นับถือยังเป็นครอบครัวเดิม ยังไม่สามารถที่จะเพิ่มจำนวนให้มากขึ้นได้ เพราะชาวม้งในหมู่บ้านยังไม่ตัดขาดจากการนับถือผี ยังมีลักษณะทางสังคมแบบชนเผ่าอยู่

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันอาทิตย์ เวลา 08.00-12.00 น. จะมีชาวคริสเตียนมาร่วมพิธีในโบสถ์ประจำหมู่บ้าน บางครอบครัวจะส่งสมาชิกในครอบครัวมาประกอบพิธี หรือบางครอบครัวจะหยุดการประกอบอาชีพเพื่อเป็นการถวายแด่พระเจ้า กำหนดการในการประกอบพิธีกรรมมี ดังนี้

เวลานมัสการ

08.00-08.45 น. รวีวาระการศึกษา

08.00-09.00 น. ศึกษาคัมภีร์อนุชนและผู้ใหญ่

09.15-10.30 น. นมัสการ

รายการนมัสการ

1. เพลงเตรียมใจ
2. อธิฐานเปิด
3. ร้องเพลง 1 เพลง
4. คำพยาน, หนุนใจ
5. ถวายทรัพย์
6. เทศนา
7. อธิฐานเพื่อพี่น้อง(เจ็บป่วย, รับเชื้อโรค)
8. ประกาศงานคริสตจักร
9. อธิฐานปิด

ในการสอนพระเกียรติคุณของพระเจ้า ให้ไปถึงชนเผ่าม้งทั่วไต้ฟ้าแผ่นดินโลกนี้ คริสตจักรทาบเบิกอยู่ในเขตการดูแลรับผิดชอบของคริสตจักร ภาคที่ 7 ส่วนใหญ่เป็นคริสเตียนชาวเขา การเผยแผ่ยังไม่เป็นที่น่าสนใจหรือการให้สิ่งชักจูงใจต่างๆ เช่น การสนับสนุนให้ศึกษา การแจกสิ่งของ หรือการพยาบาล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังไม่มีนำมาใช้ในการส่งเสริมการเผยแผ่ คริสเตียนบ้านทาบเบิกต้อง

สร้าง โบสถ์ของหมู่บ้านเองและช่วยกันบริจาคเงินเดือนบางส่วนให้กับหมอสอนศาสนา การที่ชาวม้งมานับถือศาสนาคริสต์ที่เป็นสากล ทำให้พวกเขาอยู่ในสังคมอย่างศักดิ์ศรีและตายไปอย่างมีเกียรติ

4.7 ลักษณะทางการศึกษา

ระบบการศึกษาที่ชาวม้งได้รับจากการจัดการของรัฐไม่เป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ไม่มีความแน่นอน ไม่มีหลักสูตร ไม่กำหนดระยะเวลาในการสอน มีภารกิจในการเรียนการสอนระยะสั้นๆ โดยเริ่มจากการเข้าให้การศึกษาของตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ในปี พ.ศ. 2504 เป็นการให้การศึกษาแบบเคลื่อนที่ไปตามพื้นที่ใกล้เคียง เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ชาวเขาสามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ นอกจากครูตชด. แล้วยังมีครูประจำบาลของตำบลวังบาลได้เข้ามาให้การศึกษาด้วย แต่ก็ไม่เป็นการถาวร

จนกระทั่งเกิดการต่อสู้อย่างรุนแรง ในปี พ.ศ.2511 ทำให้หน่วยงานราชการถอนที่ตั้งออกจากพื้นที่ และชาวม้งได้เข้าร่วมอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ ในระหว่างที่อยู่ในช่วงของการต่อสู้ คือ ระหว่างปี พ.ศ.2511-2525 นั้น การศึกษาที่ชาวม้งได้รับ โดยเฉพาะเด็กชาวม้งจะได้รับการนักศึกษาที่หนีภัยเข้าสู่ป่า ให้สามารถเรียนรู้ภาษาไทยและสอดแทรกอุดมการณ์ทางความคิดด้วย

หลังจากยุติการต่อสู้ชาวม้งได้เข้ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย และในปีพ.ศ.2528 ทางราชการได้จัดสร้างโรงเรียนบ้านทับเบิกร่วมมือ ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจของชาวม้งทับเบิกในการก่อสร้าง ทำการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา โดยสังกัดสำนักประถมศึกษาอำเภอหล่มเก่า

ปี พ.ศ.2539 จึงได้ขยายการศึกษา ดำเนินการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

สำหรับในปีการศึกษา 2542 มีจำนวนครูอาจารย์ 32 คน นักการภารโรง 1 คน และจำนวนนักเรียน 600 คน ดังตาราง

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนนักเรียน

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน (คน)		รวมจำนวนนักเรียน
	ชาย	หญิง	
อนุบาล	75	60	135
ประถมศึกษาปีที่ 1	62	61	123
ประถมศึกษาปีที่ 2	35	37	72
ประถมศึกษาปีที่ 3	29	32	61
ประถมศึกษาปีที่ 4	26	34	60
ประถมศึกษาปีที่ 5	24	26	50
ประถมศึกษาปีที่ 6	18	21	39
มัธยมศึกษาปีที่ 1	18	4	22
มัธยมศึกษาปีที่ 2	12	8	20
มัธยมศึกษาปีที่ 3	15	3	18
รวมทั้งสิ้น	314	286	600

ที่มา : โรงเรียนบ้านทับเบิกร่วมใจ พ.ศ. 2542

4.8 การอนามัยและการวางแผนครอบครัว

เมื่อครั้งมีการตั้งถิ่นฐานของชาวม้งบ้านทับเบิก ยังไม่มีหน่วยงานราชการใดที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อมีการเจ็บป่วย ชาวม้งจะใช้บริการจากหมอผี หมอคาถา และหมอสมุนไพรรักษากันไปตามความเชื่อและการนับถือผี ดังนั้น หมอผี หมอคาถา และหมอสมุนไพรจึงเป็นผู้ที่บทบาทเป็นผู้ให้บริการทางพิธีกรรมเชิงนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะจิตใจและให้บริการทางสาธารณสุขขั้นมูลฐานแก่ชุมชน เป็นผู้ช่วยวินิจฉัยสาเหตุการเกิดอาการเจ็บป่วย ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนเพื่อรักษาความเจ็บป่วย

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2504 ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) โดยมีภารกิจในการจัดการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา นอกจากการสอนหนังสือแล้ว ยังให้บริการในเรื่องการรักษาพยาบาลอีกด้วย และเมื่อมีผู้ป่วยอาการหนัก ทางครู ตชด. จะร้องขอเฮลิคอปเตอร์มารับเพื่อนำผู้ป่วยไปรักษาในโรงพยาบาลต่อไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดตั้ง “นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาทับเบิก” งานด้านสาธารณสุขเป็นส่วนหนึ่งของการสงเคราะห์ชาวเขา การให้บริการด้านสาธารณสุข ดำเนินมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2511 ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาแทรกซึมในหมู่บ้าน ได้ปลุกกระดมชาวบ้านเข้าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และทำลายทรัพย์สินของทางราชการและทำร้ายเจ้าหน้าที่ ทำให้ต้องถอนหน่วยงานของราชการออกจากพื้นที่

จนกระทั่งมีการยุติการสู้รบจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในปี พ.ศ. 2525 ชาวม้งได้เข้ามาอพยพตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย กลับเข้าอยู่ในหมู่บ้านอีกครั้ง ได้มีชาวม้งจำนวนหนึ่งที่มีความสามารถในการรักษาพยาบาล ซึ่งได้รับการเรียนรู้และผ่านการปฏิบัติงานมาแล้วเมื่อครั้งเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ ได้มีบทบาทในงานด้านสาธารณสุขในชุมชนเป็นอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ทางราชการจึงได้จัดตั้งสถานีอนามัยทับเบิกขึ้น ให้บริการงานสาธารณสุขแก่ชาวเขาและประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง

ความเจ็บป่วยที่พบบ่อยในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ซึ่งจะพบบ่อยในวัยเด็ก จะมีอาการเป็นไข้หวัด การเข้ารับบริการจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยทับเบิกของชาวม้งใช้บริการน้อยมาก ส่วนใหญ่จะไปใช้บริการจากพื้นที่ข้างล่าง โดยเฉพาะสถานบริการของเอกชน ซึ่งชาวม้งมีความเห็นว่ายาที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยมีคุณภาพดีกว่ายาที่สถานพยาบาลของรัฐใช้อยู่ และการบริการที่รวดเร็วกว่าของรัฐ

สำหรับการวางแผนครอบครัวของชาวเขาเผ่าม้ง ในเรื่องการคุมกำเนิดของของชาวม้ง ไม่เป็นที่นิยมการคุมกำเนิด จากการสำรวจประชากรในหมู่บ้าน จะพบว่า อายุช่วง 1-9 ปี มีจำนวนร้อยละ 31.75 ช่วงอายุ 10-19 ปี ร้อยละ 26.99 และ ช่วงอายุ 20-29 ร้อยละ 13.71 จากความเชื่อของชาวม้งที่สืบปฏิบัติกันมาในเรื่องความต้องการมีบุตรจำนวนมากเพื่อช่วยกันประกอบอาชีพภายในครัวเรือน การต้องการมีบุตรชายไว้สืบสกุลและบุตรชายสามารถเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่ชรา มีความมั่นคงในบั้นปลายของชีวิต และการมีบุตรสาวไว้เพื่อเป็นแรงงานก่อนบุตรสาวจะแยกไปอยู่กับสามี

สำหรับการให้บริการในด้านการวางแผนครอบครัวของสถานีอนามัยบ้านทับเบิก มีการให้บริการคุมกำเนิดทั้งแบบถาวร แบบกึ่งถาวร และคุมกำเนิดแบบชั่วคราว การคุมกำเนิดเหล่านี้เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยกำหนดจำนวนสมาชิกในครอบครัวตามเวลาที่ต้องการ จากการสำรวจการวางแผน

ครอบครัวในปี 2542 ถึงวิธีการคุมกำเนิดแบบต่างๆ และการเข้ารับบริการจากเจ้าหน้าที่ของประชากร
ในหมู่บ้าน ดังตาราง

ตารางที่ 9 แสดงข้อมูลการคุมกำเนิด

อายุ ต่ำกว่า 20 ปี	อายุ 21-35 ปี	จำนวนผู้รับบริการคุมกำเนิด							หมายเหตุ หญิงที่อยู่กับสามี	
		กำเนิดชั่วคราว				ถาวร		คุมทุกประเภท		
		ยาเม็ด	ยาฉีด	ใส่ห่วง	ถุงยาง	ชาย หญิง	ยาฝัง			
98	157	69	78	20	10	1	5	45	228	285

ที่มา : สถานีอนามัยทับเบิก ปี พ.ศ. 2542

การคุมกำเนิดผู้หญิงจะเป็นฝ่ายที่มาใช้บริการมากกว่าชาย โดยนิยมแบบชั่วคราว ผู้สาวโสดหรือ
สามีมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเรื่องการคุมกำเนิด ความต้องการจำนวนบุตร

โดยทั่วไปแล้ว ชาวม้งในชุมชนแห่งนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการวางแผนครอบครัวจากสื่อต่างๆ เป็นอย่างดี แต่เมื่อพิจารณาจากขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวม้งแล้วจะพบว่า
ความเชื่อในการมีบุตรมากจะเป็นผลดีทำให้มีแรงงานช่วยกันทำมาหากิน มีความมั่นคงในแง่สกุล มี
ความมั่นคงในบั้นปลายชีวิต และหากมีบุตรชายจะสามารถเลี้ยงดูบิดามารดาและหากบิดามารดา
เสียชีวิตบุตรชายก็จะเป็นผู้ที่จัดงานศพให้ จากความเชื่อเหล่านี้ทำให้ไม่มีการคุมกำเนิดหรือเข้ารับ
บริการคุมกำเนิดในอัตราที่ต่ำ

การคุมกำเนิดโดยเฉพาะการคุมกำเนิดแบบชั่วคราวมักนิยมในกลุ่มหนุ่มสาว จากการที่เปิด
โอกาสให้หนุ่มสาวสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศได้ก่อนการแต่งงาน (pre marital intercourse)
หนุ่มสาวจึงต้องมีความรู้ในเรื่องการคุมกำเนิดมากขึ้น ผู้หญิงจะอาศัยการนับวันหรือหาช่วงปลอดภัย
(Saving period) ส่วนฝ่ายชายนั้นนิยมสวมถุงยางอนามัย

บทที่ 5

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาสถานภาพและบทบาทภายในครอบครัวของสตรีที่แต่งงานแล้ว และอยู่กินฉันท์สามีภรรยาในครอบครัว ตามสถานภาพและบทบาทต่างๆ คือ ในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และในฐานะที่เป็นมารดา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีในฐานะลูกสะใภ้

สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาจะอยู่ในฐานะลูกสะใภ้ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งเป็นฐานะที่ได้รับเกียรติ ได้รับการยอมรับในครอบครัว มีสิทธิในครอบครัวมากกว่าลูกสาวของหัวหน้าครอบครัว การเข้าสู่สถานภาพของสตรีจะขึ้นอยู่กับสถานภาพของสามีเป็นสำคัญ กล่าวคือ หากสามีอยู่ในครอบครัวในฐานะลูกชายหัวหน้าครอบครัว คู่สมรสของลูกชายหัวหน้าครอบครัวจะอยู่ในฐานะเพียงลูกสะใภ้เท่านั้น แต่เมื่อแยกครอบครัวออกมาแล้วจึงจะได้รับฐานะภรรยาหัวหน้าครอบครัวตามสถานภาพของสามี มีความเป็นใหญ่ภายในครอบครัวรองจากสามีซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว

สตรีในฐานะลูกสะใภ้ได้รับสิทธิในการอยู่อาศัยร่วมกับญาติในครอบครัวฝ่ายสามี มีสิทธิในการนับถือผีบรรพบุรุษและใช้แซ่สกุลของสามีได้ ส่วนสิทธิในทรัพย์สินและการใช้จ่ายในครอบครัว สตรีในฐานะลูกสะใภ้แทบจะไม่มีสิทธิหรืออำนาจในครอบครัวเลย แม้ลูกสะใภ้จะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน แต่ลูกสะใภ้ก็ไม่ใช่ผู้ควบคุมดูแลการใช้จ่ายในครอบครัว การตัดสินใจทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับบิดาของสามีในฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว และมารดาของสามีซึ่งมีฐานะเป็นภรรยาหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้สตรีในฐานะลูกสะใภ้มีภาระหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้สามีอย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องปรนนิบัติรับใช้บิดา มารดาและผู้อาวุโสของครอบครัวฝ่ายสามีอีกด้วย แต่เมื่อแยกครอบครัวออกไป จะปรนนิบัติเพียงสามีเท่านั้น

กล่าวได้ว่า สิทธิและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมภายในครอบครัว สตรีในฐานะลูกสะใภ้ มีสิทธิและอำนาจในครอบครัวน้อยมาก เมื่อเทียบกับมารดาของสามีหรือภรรยาหัวหน้าครอบครัว (แม่ใหญ่) จากสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสตรีด้วยกัน และยังมีสิทธิและอำนาจในครอบครัวน้อยลงไปอีกเมื่อเทียบกับบิดาของสามีหรือหัวหน้าครอบครัว ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว ที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามและยกย่องให้เกียรติอยู่เสมอ

5.2 สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวในฐานะภรรยา

สถานภาพหรือตำแหน่งของสตรีมั่งในฐานะภรรยา เป็นสถานภาพที่ได้มาจากการสมรส ซึ่งมีที่มาของการเป็นภรรยาที่แตกต่างกันออกไป เช่น การสู่ขอ การจุด การหนีตามกัน ทุกวิธีการที่กล่าวมาได้นำมาสู่พิธีการแต่งงาน การแต่งงานของชาวมั่งภาษามั่งเรียกว่า “หยัวเก้าปู้” หมายถึงการซื้อเมีย เป็นการซื้อที่ทำให้หญิงต้องออกจากแซ่สกุล ชาติเผ่าจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับผีแซ่สามี การเป็นภรรยาของชาวมั่งมีที่มาแตกต่างกัน ดังนี้

การเกี่ยวพาราตี หนุ่มสาวมั่งตามปรกติจะไม่มีการเดินทางเกี่ยวกัน ในหมู่บ้าน โอกาสที่จะพบกันก็ตอนไปไร่และกลับจากไร่เท่านั้น เพราะทุกคนต้องมั่งงานทำ โอกาสที่สำคัญที่จะได้สนทนากันอย่างใกล้ชิดคือการเล่น โยนลูกช่วงในเทศกาลปีใหม่เท่านั้น การสมรสมักจะเริ่มต้นจากความรักและการเกี่ยวกันก่อน จะเริ่มต้น โดยการใช้วิธีหมายตา เมื่อพบเห็นหน้าถูกตาต้องใจกันแล้วชายหนุ่มจะพูดเกี้ยวเป็นการพูดเพื่อให้เกิดความสนใจและให้หญิงสาวนั้นรู้ว่าชายหนุ่มคนนั้นมีความสนใจในตัวเธอ ถ้าหากว่าผู้หญิงมีท่าทีไม่รังเกียจแล้ว ชายหนุ่มก็มักจะกล่าวว่าคืนนี้จะไปหา เพื่อให้หญิงสาวนั้นทราบเป็นการล่วงหน้า

เมื่อถึงเวลากลางคืนชายหนุ่มจะไปบ้านหญิงสาวที่ตนชอบพอ เมื่อไปถึงแล้วต้องค่อยๆ ย่องไปกระซิบเรียกหญิงสาวที่ตนชอบให้ออกมาหาข้างนอก ถ้าหากหญิงสาวพอใจก็จะออกมาคุยด้วย แต่หากหญิงสาวไม่พอใจก็จะไม่ออกมา สังคมของชาวมั่งนั้นเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่ชอบพอกันออกไปพลอดรักกันข้างนอก จะไม่เกี่ยวพาราตีในบ้านเพราะถือว่าเป็นการผิดผี และห้ามเกี่ยวพาราตีในคนแซ่หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน เมื่อหญิงสาวออกมาจากบ้าน ชายหนุ่มจะเอาผ้าห่มคลุมออกไปพลอดรักกันในป่าหรือที่กระท่อมในไร่ โดยเหตุที่มีภูมิอากาศที่หนาวเย็น หนุ่มสาวจะพรอดรักกันอยู่ในผ้าห่มเดียวกัน จนกระทั่งเมื่อหนุ่มสาวมีความพึงพอใจกันแล้ว ต่อมาจะดำเนินการสู่ขอต่อเพื่อจัดพิธีการแต่งงาน

จากการที่สังคมชาวผ้าม้งเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมีความสัมพันธ์ทางเพศได้ก่อนการแต่งงาน (pre marital intercourse) ที่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของหนุ่มสาว แต่หากชายหนุ่มคนนั้นไม่พึงพอใจในหญิงสาวคนนั้นก็จะไม่ไปเกี่ยวพาราสีอีก และหากฝ่ายหญิงไม่เต็มใจ ไม่ชอบชายคนนั้นอีกต่อไป หญิงสาวจะบอกให้ทราบเลยว่า “ฉันบอกดี ๆ ให้นะ ต่อไปไม่ต้องมา ชอบใครก็ไปหากคนใหม่ ฉันไม่อยากแต่งผ้า มีแฟน ถ้านายรีบมีแฟนก็ไปหาผู้หญิงคนอื่น” แต่เมื่อชายหนุ่มหลงรักหญิงสาว ในทางตรงกันข้ามหญิงสาวกลับรังเกียจไม่สนใจ หนทางที่จะได้หญิงสาวมาเป็นภรรยา ก็โดยการขูด

การขูด ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าไปสู่การแต่งงานในที่สุด พฤติกรรมขูดจะถูกลงโทษกระทำกันนอกบ้านหญิงสาว อาจขอให้หญิงสาวออกจากบ้านหรืออาจส่งคนไปลวงหญิงสาวให้ออกจากบ้านแล้วจึงกระทำการขูด การขูดในบ้านถือว่าการผิดผีจะต้องเสียค่าปรับใหม่ การขูดนี้หากว่ามารดาหญิงสาวเห็นเหตุการณ์ก็จะช่วยปกป้องกันบุตรสาวของตนไว้ได้ แต่บิดาของหญิงสาวจะเข้าไปช่วยป้องกันไม่ได้ ต้องปล่อยให้ชายหนุ่มขูดบุตรสาวของตนไป ขณะที่แย่งชิงกันญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายชายจะอ้อนวอนญาติฝ่ายหญิงยินยอมให้หญิงสาวไปกับฝ่ายชาย

เมื่อได้ตัวหญิงสาวไปถึงบ้านฝ่ายชายจะจัดให้อยู่ในห้องเดียวกับชายหนุ่มที่ต้องการแต่งงานด้วย ตามประเพณีของชาวผ้าม้งห้ามชายหนุ่มที่ขูดหญิงสาวไปนอนบ้านของผู้อื่น นอกจากบ้านญาติที่นับถือผีอย่างเดียวกัน เพราะม้งเชื่อว่าถ้าบ้านใดอนุญาตให้คนที่ถูกขูดหรือแต่งงานใหม่ไปนอนในบ้านตนจะทำให้ผีบ้าน โกรธ ทำให้ครอบครัวหรือสมาชิกในบ้านนั้นเจ็บป่วยหรือทำมาหากินไม่เจริญ

ในวันรุ่งขึ้นฝ่ายชายจะต้องส่งตัวแทนที่มีวาทศิลป์ในการสนทนา ไปแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบไม่ต้องเป็นห่วงกังวลในตัวบุตรสาวของตน เมื่อถึงเวลาอันสมควรแล้วจะมาขู่อและจัดพิธีแต่งงานในโอกาสต่อไป ในทางตรงกันข้ามหากขูดหญิงสาวไปแล้วฝ่ายชายไม่มาแจ้งให้บิดามารดาหญิงสาวทราบ ชาวผ้าม้งถือว่าการผิดธรรมเนียมประเพณีจะต้องเสียค่าปรับ และในทำนองเดียวกันถ้าหากหญิงสาวที่ถูกขูดไปนั้น สามารถหลบหนีกลับมาบ้านของตนได้หลังจากถูกขูดไปแล้วประมาณ 3 วัน ฝ่ายชายจะต้องถูกปรับ และอีกกรณีที่ยังหญิงสาวไม่ต้องแต่งงานกับชายคนนั้น เมื่อหญิงสาวบอกแก่ญาติทั้งสองฝ่ายว่า “อยู่ด้วยกันตั้งสามคืน ไม่เห็นทำอะไรเค้าเลย” ดังนั้นช่วง 3 วันนั้น ชายหนุ่มจะต้องอดอ้อน อ้อนวอนขอความรักจากหญิงสาวให้ได้

การหนีตามกัน การหนีตามกันเกิดขึ้นเมื่อหนุ่มสาวมีความรักใคร่ชอบพอกัน แต่ฝ่ายชายไม่สามารถไปสู่อะไรได้ งานที่ชายหนุ่มจะชักชวนหญิงสาวที่ตนรักไปอยู่ที่บ้านของตน ในวันรุ่งขึ้นก็จะส่งคนไปแจ้งให้พ่อแม่หญิงสาวทราบ หญิงสาวจะช่วยครอบครัวของสามีทำมาหากิน เมื่อมีเงินทองเพียงพอแล้ว ฝ่ายชายจะไปสู่อะไรและจัดพิธีแต่งงานตามประเพณี

ชายมั่งจะแต่งงานกับหญิงสาวอายุประมาณ 14 ปีขึ้นไป จะอยู่ร่นราวคราวเดียวกันหรืออ่อนกว่าเล็กน้อย สาวในทัศนะของหนุ่มมั่ง ต้องสวย ทำงานเก่ง คล่องแคล่วทั้งร่างกายและไหวพริบ ขณะที่เป็ชชายมั่ง ต้องมีแซ่ตระกูลดี ต้องขยันขันแข็ง ช่วงเทศกาลปีใหม่มักเป็นช่วงเวลาของการเลือกคู่ พิธีแต่งงานจะจัดขึ้นในช่วงหลังจากการเฉลิมฉลองเทศกาลปีใหม่มั่งเสร็จสิ้นแล้ว มีกฎเกณฑ์การแต่งงานนอกวงศ์วาน (exogamy) คือ ห้ามเกี่ยวพาราตี ห้ามแต่งงานกับคนแซ่เดียวกัน ผู้หญิงต้องออกจากแซ่สกุล ขาดฝักจากสกุลเดิม ไปนับถือผีบรรพบุรุษของสามี

การแต่งงานของสตรีมั่ง การแต่งงานของชาวมั่งหมายถึงการซื้อเมีย เป็นการซื้อที่ทำให้หญิงออกจากแซ่สกุล ขาดฝักจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับแซ่ของสามี การแต่งงานจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับสตรีมั่งมาก กรณีสตรีมั่งที่ยังไม่ได้เข้าพิธีแต่งงานแต่อยู่กับสามีแล้วเสียชีวิต ฝ่ายสามีจะต้องถูกปรับไหม และหากว่าสามีเสียชีวิตก่อนเข้าพิธีแต่งงาน สตรีผู้นั้นก็สามารถไปอยู่บ้านของตนพร้อมทั้งบุตรได้ ด้วยเหตุดังกล่าวชายชาวมั่งจึงมักไม่ค่อยปล่อยและละเลย มักจะรีบหาเงินมาจัดพิธีแต่งงานให้แล้วเสร็จไปโดยเร็ว

นอกจากนี้ในครอบครัวมั่งยังมีลักษณะเป็นครอบครัวผัวเดียวหลายเมีย (polygamy) ที่ยังมีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วย จากการที่สังคมชาวมั่งมีการปกครองลักษณะใช้กฎหมาย จึงทำให้นิยมที่จะมีภรรยาหลายคนเพื่อให้กำเนิดสมาชิกในครอบครัวและชุมชนให้มากกว่าคนในแซ่อื่น นอกจากนี้ เมื่อเกิดการขาดแคลนแรงงาน ชาวมั่งก็จะหาภรรยาเพิ่มขึ้นอีก บางรายมีภรรยาถึง 4 คน ความสัมพันธ์ระหว่างภรรยาอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ถือเสมือนเป็นญาติพี่น้องกัน แทบจะไม่มีทะเลาะวิวาทกันแต่อย่างไร โดยผู้หญิงมีความคิดว่ามีแรงงานเพิ่มขึ้นมาอีกในครอบครัว ซึ่งจะช่วยลดภาระหน้าที่การทำงานในครอบครัวได้บ้าง ส่วนการยกฐานะให้กับภรรยาคนใดเป็นใหญ่ นั้นจะขึ้นอยู่กับสามีที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่จะพิจารณาด้วยความยุติธรรม แต่เมื่อมีการทะเลาะกันบ้าง สามีจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เช่นพูดว่า “กูไม่ได้ทุบได้ตีพวกมึง จะไม่ให้อดอยากหรอก จะทะเลาะกันทำไม อยู่ด้วยกันดีๆ ทำให้กูสบายใจหน่อย” ซึ่งภรรยาแต่ละคนจะเชื่อฟังสามี

การหย่าร้างของสตรีม้งนั้น ในสังคมชาวม้งไม่ค่อยมี เพราะมีการเคารพเชื่อฟังกันภายในครอบครัว ถ้าหากมีการทะเลาะกันอย่างรุนแรงผู้อาวุโสจะเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ย ปกติสตรีม้งจะแก้ปัญหาคาราคาซังในครอบครัวโดยการหนีออกจากบ้าน อาจจะไปอยู่กับครอบครัวของตนเหมือนเดิม หรืออาจไปอยู่อาศัยกับญาติเป็นการชั่วคราว เป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องออกไปติดตามและพูดปรับความเข้าใจกัน ขอร้องให้ภรรยาของตนกลับไปอยู่กับตนเหมือนเดิม ถ้าหากสามีเพิกเฉยไม่ออกไปติดตามก็จะเป็นที่ตำหนิในหมู่ญาติพี่น้อง ซึ่งชาวม้งจะเกรงกลัวการไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเครือญาตินี้มาก โดยทั่วไปแล้วสตรีม้งจะกลับมาอยู่กับสามีเหมือนเดิมเมื่อสามีตามไปขอร้อง เพราะแสดงให้เห็นว่าสามียังมีความต้องการตนเป็นภรรยาอยู่เหมือนเดิม นอกจากนั้นญาติทางฝ่ายสตรีก็มักจะเกลี้ยกล่อมให้ภรรยากลับไปอยู่กับสามีตามเดิม ไม่มีม้งคนไหนต้องการให้มีการหย่าร้างเกิดขึ้น ถ้าหากว่าภรรยาหนีออกจากบ้านหลายครั้งและสามีได้ติดตามหลายครั้งแล้ว สามีอาจหมดความพยายามและเลิกติดตามให้กลับมาอีก และการหย่าร้างก็จะตามมาในที่สุด ผู้อาวุโสของแซ่สกุลแต่ละฝ่ายหรือบิดามารดาของแต่ละฝ่ายจะเข้ามาไกล่เกลี่ย ภรรยาหรือญาติทางฝ่ายสตรีมักจะบ่นว่า “ไม่ใช่ว่าจะไม่ให้เล่น ก็ให้เล่นเต็มที่แล้ว มันก็รู้ว่าใจเค้าเป็นอย่างไร เนื้อหนังเป็นอย่างไร คนเค้าเป็นอย่างไร ก็เห็นหมดแล้ว เดียวนี้จะมาหย่าเพราะอะไร” ดังนั้นในสังคมชาวม้งจะไม่นิยมการหย่าร้างกัน เนื่องจากมีผู้ไกล่เกลี่ยและมีความเกรงอกเกรงใจผู้อาวุโส อีกทั้งยังกลัวจะไม่เป็นที่ยอมรับของญาติและสังคม

การมีสถานภาพของการเป็นภรรยา มีบทบาทตามสถานภาพที่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลในครอบครัว ทั้งด้านการผลิตและการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัวที่แตกต่างกันไปตามลักษณะครอบครัวขยาย (extended family) ที่มีจำนวนสตรีม้งในครอบครัวอยู่หลายคน ก็จะช่วยกันและรับผิดชอบงานในครัวเรือนกันทุกคน ซึ่ง “แม่ใหญ่” หรือภรรยาหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดงานและมอบหน้าที่ให้ทุกคนต้องทำตาม ส่วนในครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) นั้น ภรรยาหัวหน้าครอบครัวรับผิดชอบตามลำพัง มีเพียงลูกซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็ก ไม่สามารถช่วยงานได้มากนัก ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะครอบครัวขยายหรือครอบครัวเดี่ยวสตรีในฐานะภรรยามีบทบาทสำคัญแยกได้ดังนี้

5.2.1 การเตรียมและประกอบอาหาร

เป็นงานที่สตรีม้งจะต้องทำ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในฐานะภรรยาหรือบุตรสาวในครอบครัว ถ้ามองโดยผิวเผินอาจจะเห็นเป็นงานที่ง่าย ในอดีตนั้นสตรีม้งจะใช้แรงงานและเวลามาก งานหนักที่จะใช้แรงงานก็คือการตำข้าวเปลือกซึ่งมีจำนวนมากพอที่จะได้ข้าวสารหุงพอรับประทานตลอดวัน โดยการใช้ครกกระเดื่องในตัวบ้าน จากการที่ตำข้าวเปลือกต้องใช้เวลานานเป็นชั่วโมง โดยปกติสตรีม้งจะตำข้าวเพื่อบริโภควันต่อวัน สตรีม้งจึงต้องตื่นนอนเวลาเช้ามีดเวลา 03.00-04.00 นาฬิกา เพื่อมาประกอบอาหาร ส่วนห้องครัวนี้จะไม่มีการกั้นเป็นห้องให้เห็น การทำครัวจะอยู่บริเวณมุมด้านที่เป็นที่ตั้งของเตา

ไฟใหญ่ จะมีชั้นวางภาชนะเครื่องครัว ถังน้ำ อยู่ในบริเวณนี้ หลังจากนั้นต้องจุดเตาไฟใหญ่หุงข้าวและต้มอาหารให้สัตว์เลี้ยง และใช้เตาไฟเล็กในการทำกับข้าวและต้มน้ำร้อน อาหารที่ชาวม้งรับประทานมักเป็นอาหารที่ได้จากพืชผัก และประเภทต้มจืดน้ำมากๆ ต้มใส่เกลือ เทคนิคในการปรุงอาหารเป็นไปอย่างง่ายๆ ไม่ซับซ้อน อาหารจะจัดเตรียมเพื่อรับประทานร่วมกันทั้งครัวเรือนในเวลา 05.00 นาฬิกา บริเวณที่ใช้รับประทานอาหารของครัวเรือนจะเป็นที่โล่งอยู่ระหว่างเตาไฟใหญ่กับหิ้งผี หรือบริเวณหน้าหิ้งผี ซึ่งบริเวณนี้เรียกว่า “โหวปล๊ะ” (hauv plag) โดยจะมีโต๊ะสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ สูงระดับหัวเข่า ซึ่งในเวลาปกติจะวางพิงไว้ข้างฝา เมื่อจะรับประทานอาหารจึงจะยกโต๊ะนี้มาตั้ง บางบ้านอาจเป็น โต๊ะตัวใหญ่ ม้านั่งที่ใช้นั่งกินอาหารที่โต๊ะนั้นเป็นม้านั่งเล็กๆ สูงประมาณ 1 คืบ นอกจากจะใช้นั่งรับประทานอาหารแล้ว ยังใช้ม้านั่งนี้รับแขกหรือนั่งพักผ่อนหลังอาหารข้างเตาไฟเล็ก หรือทำงานบางอย่างในบ้าน หลังจากการรับประทานอาหารเช้าก็เป็นหน้าที่ของสตรีที่เป็นภรรยาในการจัดเตรียมอาหาร ไปกินมื้อกลางวันทีไร

ในเวลาช่วงเย็นเด็กและผู้สูงอายุที่อยู่บ้านมักจะเป็นผู้ที่หุงข้าวและเตรียมน้ำไว้ให้สตรีม้งในครัวเรือนที่กลับมาจากไร่ได้ประกอบอาหารต่อไป เพราะว่าจะกลับมาจากไร่ก็เป็นเวลาพลบค่ำ จะได้ทำงานอื่นให้เสร็จพอดี และร่วมกันรับประทานอาหารเป็นเวลา 19.00-20.00 นาฬิกา

ในปัจจุบัน บทบาทของสตรีในฐานะภรรยา ในเรื่องการเตรียมและการประกอบอาหารนี้ยังคงต้องรับผิดชอบเช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะมีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่สตรีม้งยังคงตื่นนอนแต่เช้าเวลาประมาณ 04.00 น. เพื่อประกอบอาหาร โดยเวลารับประทานอาหารเช้าประมาณ 05.00 น. มีการเปลี่ยนจากการใช้ครกตำข้าวมาเป็นการใช้บริการโรงสีข้าวในหมู่บ้านมีจำนวน 2 โรง ซึ่งเป็นของคนไทยพื้นที่ราบ และการนำข้าวเปลือกบรรทุกลงมาใช้บริการจากโรงสีในพื้นที่ราบในคราวที่ต้องลงมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคหรือการติดต่อราชการในตัวอำเภอ ในปัจจุบันการตำข้าวด้วยครกในหมู่บ้านไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว

งานหุงข้าวและการประกอบอาหารยังคงมีการปฏิบัติตามความนิยมที่เคยปฏิบัติมา แม้ว่าชาวม้งสามารถซื้ออาหารสำเร็จรูปจากการนำเงินมาจ่ายของคนพื้นที่ราบในช่วงเวลาเช้านี้ และสามารถซื้อได้จากร้านค้าในชุมชนซึ่งเจ้าของเป็นครอบครัวคนม้ง นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าเนื้อหมูมาขายทุกเช้าและเย็นทุกวัน แต่สตรีม้งยังนิยมประกอบอาหารเองตามที่ตนคุ้นเคย สำหรับงานต้มน้ำมาใช้ในครัวเรือนของสตรีม้งนั้น ถือว่าเป็นงานที่สบายกว่าเดิมมาก เพราะมีการประปาใช้ในหมู่บ้าน เป็นประปาภูเขาที่วางท่อพีวีซีขนาด 5 นิ้ว ไว้ที่ต้นลำน้ำแล้วต่อท่อพีวีซีมาตามไหล่เขาเพื่อเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านจะต่อท่อพีวีซีขนาด 2 นิ้ว และขนาด 1 นิ้วมาใช้ในแต่ละครัวเรือน และภายในบ้านมีโถงน้ำเก็บน้ำเหมือนกับคนพื้นที่ราบ

การหาฟืนของภรรยา นั้น ได้เปลี่ยนลักษณะการทำงานจากเดิมต้องหาฟืนเพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการประกอบอาหารซึ่งเป็นความรับผิดชอบของสตรี มาเป็นความรับผิดชอบสามีที่เข้ามาช่วยมากขึ้น ยังนิยมที่จะก่อไฟเพื่อใช้ในการประกอบอาหารอยู่ ไม้ฟืนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องใช้เป็นเชื้อเพลิงอยู่ถึงแม้ว่าจะมีไฟฟ้าและเครื่องใช้ไฟฟ้าแล้วก็ตาม ไม้ฟืนนอกจากจะเป็นเชื้อเพลิงเพื่อการประกอบอาหารแล้ว ชาวเมืองจะต้องจัดหาไม้ฟืนเพื่อก่อไฟสร้างความอบอุ่นในการขจัดความหนาวเหน็บ ในปัจจุบันไม้ฟืนเป็นสิ่งที่หายากมากขึ้น สมาชิกทั้งครอบครัวจึงต้องช่วยกันไปชนฟืนในป่าที่ห่างจากหมู่บ้านมาก หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบที่สำคัญ ต้องทำงานที่ต้องใช้พลังกำลังมาก จะเป็นผู้โค่นต้นไม้ที่ตายและตัดเป็นท่อนๆ จากนั้นจะช่วยกันขนไม้ขึ้นรถยนต์เพื่อมาจัดเก็บไว้ที่บ้าน

5.2.2 การทำความสะอาดบ้านและการซักเสื้อผ้า

การกวาดบ้านนั้นเป็นงานที่ไม่เฉพาะของสตรี เด็กๆ และคนชราที่อยู่บ้าน ก็มักจะช่วยในงานนี้เหมือนกัน ส่วนใหญ่บริเวณที่ใช้เป็นที่เตรียมอาหารคนและสัตว์หรือเป็นที่สนทนากันในเวลากลางคืนมักจะสกปรก จำเป็นที่จะต้องเก็บกวาดเพื่อใช้ในวันใหม่ต่อไป วัตถุประสงค์ที่ใช้กวาดบ้านนั้นจะทำขึ้นใช้เอง และพวกเขาจะมีการทำความสะอาดครั้งใหญ่ในวันสิ้นปีเก่า ส่วนภายในห้องนอน เจ้าของห้องนอนจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเอง ส่วนการทำความสะอาดภายนอกบ้านนั้น จะช่วยกันทำความสะอาดหากใครว่าง โดยใช้ไม้แขนงเล็กๆ มามัดรวมกันเป็นไม้กวาด

งานซักเสื้อผ้าก็ถือเป็นงานอีกอย่างหนึ่งของสตรีที่เป็นภรรยา ในอดีตงานซักเสื้อผ้านั้นไม่ได้เป็นงานที่จะต้องทำทุกวัน เพราะชาวเมืองจะไปทำงานในกลางวันทุกวัน ปกติเสื้อผ้าที่ไม่ได้ใส่เพียงวันเดียวแล้วซัก อาจจะใส่ 3-4 วัน หรือบางคนก็ใส่เป็นเดือน แต่เสื้อผ้าที่ใส่ในกลางวันสำหรับทำงานก็มักจะถูกเปลี่ยนเมื่อเลิกงานแล้ว และจะกลับมาใช้ใหม่ในวันทำงานในวันทำงานต่อไป เวลาซักผ้าไม่ใช้วิธีการขยี้ แต่จะใช้การนวดกับหินเพื่อความสะอาด และไม่นิยมใช้ผงซักฟอก

งานซักผ้าของภรรยา ได้มีการเปลี่ยนแปลงการรักษาความสะอาดมากขึ้น มีการซักบ่อยครั้งมากขึ้น หนุ่มสาวชาวเมืองจะซักเสื้อผ้าที่ใช้เอง และซักบ่อยมากขึ้น เวลาซักผ้าใช้วิธีการขยี้ หรือมีการใช้แปรงเสื้อผ้าและนิยมใช้ผงซักฟอก บางครอบครัวมีการใช้เครื่องซักผ้าเพื่อนำเวลาในการซักผ้าไปทำงานอย่างอื่น และเป็นการนำแรงงานในครอบครัวไปทำอย่างอื่น

การจัดเครื่องใช้ สำหรับอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ โดยปกติจะไม่มีห้องเก็บสิ่งของ อุปกรณ์เหล่านี้โดยเฉพาะ มักถูกเก็บไว้บนชั้นวางเหนือศีรษะที่เรียกว่า “(น)ท่า” ซึ่งอยู่ระหว่างห้องนอนกับเตาไฟใหญ่ เครื่องใช้อื่นๆ อาจถูกวางหรือแขวนไว้ตามข้างฝา บางอย่างอาจเก็บไว้ในห้องนอน

จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะการสร้างบ้านของชาวม้งที่นิยมสร้างบ้านแบบคนพื้นราบมากขึ้น ทำให้มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยในบ้านมีมากขึ้น จึงทำให้การจัดเก็บสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นสัดส่วนมากขึ้น ส่วนบางบ้านที่ยังคงรูปแบบการสร้างบ้านแบบดั้งเดิมของชาวม้งอยู่ ยังคงมีการเก็บเครื่องมือ เครื่องใช้ตามความสะดวกแบบเดิมอยู่

5.2.3 เป็นผู้รองรับอารมณ์และอารมณ์ทางเพศจากสามี

สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาจะมีบทบาทในการรองรับทางอารมณ์จากสามีของตน ซึ่งเป็นการรองรับอารมณ์ที่ไม่มี ความรุนแรง และไม่ค่อยจะมีในสังคมชาวม้ง ทั้งนี้เนื่องจากสังคมชาวม้งไม่นิยมความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะต่อสตรีและเด็กที่มีการควบคุมทางสังคมและความเชื่ออยู่ กล่าวคือ หากสามีแสดงทำร้ายแก่สตรี มักจะได้รับการดูถูกจากสังคมว่าเป็นคนที่ไม่หนักแน่น และยังเป็นข้ออ้างในการขอหย่ากันได้ ส่วนเด็กนั้นชาวม้งจะหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ที่รุนแรง เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผีพ่อแม่ผู้ส่งวิญญาณให้มาเกิดจะนำเด็กนั้นกลับไป

ส่วนการรองรับอารมณ์ทางเพศนั้น เป็นไปตามปรากฏการณ์ธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อเกิดความรู้สึกทางเพศย่อมต้องการปลดปล่อยความรู้สึกนั้นออกไป โดยการมีเพศสัมพันธ์ หรือการกระทำที่คล้ายๆ กัน ได้แก่ การช่วยตัวเอง (masturbation) เป็นต้น ในสังคมวัฒนธรรมของชาวม้งมีความเข้มงวดเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกบริบทของครอบครัว กล่าวคือ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของชาวม้งถือเป็นเรื่องปกติที่สังคมชาวม้งยอมรับ แต่หากหญิงสาวแต่งงานแล้วจะไม่สามารถไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่นได้ จะต้องซื้อสัตย์ต่อสามีในฐานะที่เป็นภรรยาและมีบทบาทที่จะสนองรองรับอารมณ์ทางเพศแก่สามี

แบบแผนของการมีเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยาในสังคมชาวม้งนั้น การมีเพศสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่กระทำในห้องนอนที่บ้านหรือกระท่อมที่ปลูกไว้ในไร่ ถึงแม้ว่าภายในบ้านจะมีสมาชิกในครอบครัวอยู่หลายคน ซึ่งสมาชิกบางคนอาจจะรู้ว่ามีเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยาอยู่แต่ก็ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เวลากลางคืนซึ่งเป็นเวลาที่เหมาะสมของการมีเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยา เนื่องจากเด็กๆ ได้นอนหลับสนิทแล้ว และลักษณะนิสัยของชาวม้งที่มีความขยันเวลากลางวัน จึงเป็นเวลาการทำงาน

สิทธิและอำนาจของสตรีที่เป็นภรรยาในการเป็นผู้สนองอารมณ์ทางเพศ จะถูกละเมิดสิทธิโดยสามีและไม่นิยมเรียกร้องสิทธิของตนเอง จะพบว่า ในสังคมชาวม้งหนุ่มสาวมีอิสระในความคิด

สัมพันธทางเพศ มีสิทธิอย่างเต็มในการเลือกคู่ครองของตนเอง แต่เมื่อแต่งงานแล้วสตรีจะต้องยึดมั่นและซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว ในขณะที่สามีมักจะมีภรรยาพร้อมกันหลายคนในคราวเดียวกัน สตรีที่อยู่ในภาวะเช่นนี้มักจะต้องใช้ความอดทนในการอยู่ร่วมกับสามี เพราะการหย่าร้างในสังคมชาวม้งไม่เป็นที่ยอมรับ

ในกรณีที่บุรุษที่เป็นสามีมีภรรยาหลายคน สามีจะต้องจัดสรรเวลาให้กับภรรยาแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยหมุนเวียนเปลี่ยนไปร่วมหลับนอนกับภรรยาแต่ละคนในแต่ละคืน ส่วนจะมีการร่วมเพศหรือไม่ขึ้นอยู่กับสามี บางครั้งภรรยาต้องการพักผ่อนแต่หากสามีต้องการมีเพศสัมพันธ์ภรรยาก็ต้องยอม แต่หากภรรยาไม่มีความจำเป็นที่ไม่ต้องการมีเพศสัมพันธ์ เนื่องจากมีปัญหา เช่น การมีประจำเดือน การป่วย สามีก็จะหลีกเลี่ยงไป

จากการบอกเล่าของนายเอ็กซ์ (นามสมมุติ) ซึ่งมีภรรยา 2 คน “เวลานอนเราจะนอนเตียงเดียว 3 คน เราเป็นชายจะนอนตรงกลาง ผู้ชายจะต้องจัดคิว เมื่อคืนนี้พลิกไปหาเมียคนนี้ คืนต่อไปจะต้องพลิกไปหาอีกคน ซึ่งจะเล่นหรือเมียจะหลับก็ช่าง แต่เมื่อเมียแต่ละคนมีลูกจะนอนแยกกัน ผู้ชายจะเข้าไปหาเมียแต่ละคน”

5.2.4 บทบาทด้านการผลิต

การได้สถานภาพภรรยาโดยการแต่งงาน การแต่งงานของชาวม้ง นอกจากจะเป็นการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ผลิตซ้ำความเป็นครอบครัวแล้ว ยังเป็นการเพิ่มแรงงานในครอบครัวด้วย สตรีม้งเป็นแรงงานสำคัญในการทำงานทั้งในไร่และภายในบ้าน ในหมู่ชาวม้งจึงมีค่านิยมในการมองผู้หญิงว่าสมควรแต่งงานด้วยหรือไม่ โดยพิจารณาจากความขยัน รู้จักการประหยัดและดูว่าทำงานเป็นหรือไม่

บทบาทหลักของสตรีม้งในการผลิต คือ “แรงงาน” เนื่องจากวิถีการผลิตของชาวม้งจะทำการเลื่อนลอยหมุนเวียน การประกอบอาชีพการเกษตรที่ยังขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยประกอบกับชาวม้งนิยมที่จะทำไร่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3-6 กิโลเมตร จึงทำให้ผู้ใช้แรงงานไม่เพียงพอ ชายชาวม้งจึงนิยมแต่งงานมีเมียหลายๆ คนเพื่อมาช่วยในการทำงาน

ปัจจุบันบทบาทของภรรยาต่อการผลิตยังคงเป็นแรงงานที่สำคัญของครอบครัว ถึงแม้ว่าชาวม้งได้นำเทคโนโลยีมาใช้และเส้นทางคมนาคมที่ดี ตลอดจนวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไป การนำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานคนจึงทำให้ชาวม้งนิยมแต่งงานมีภรรยาคนเดียว ภรรยาจึงต้องช่วยกันทำงานใน

การผลิตและการจำหน่ายผลิตเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว จึงดูเหมือนว่าเป็นการยกระดับสถานภาพของภรรยาให้ทัดเทียมกับสามี แต่อย่างไรก็ตามชนบทธรรมนิยมประเพณีที่ปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษในเรื่องความเป็นผู้นำของบุรุษในครอบครัว ทำให้แรงงานของสตรีมั่งเป็นเพียงส่วนประกอบของบุรุษเท่านั้น เพราะสิทธิและอำนาจในตัดสินใจในการประกอบอาชีพอยู่ที่หัวหน้าครอบครัว ในกรณีที่ปลูกสะไ้ มีสิทธิได้รับการแบ่งพื้นที่ทำกิน แต่สิทธิและอำนาจในการตัดสินใจในการประกอบอาชีพจะอยู่กับสามีของตน สถานภาพหรือตำแหน่งของสตรีที่เป็นภรรยาจึงอยู่ในวงจำกัดกว่าและมีระดับเป็นรองสามีที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือหัวหน้าครัวเรือน

การผลิตในอดีตชาวม้งมีการทำไร่เลื่อนลอยแบบหมุนเวียน พืชที่ทำการเพาะปลูกได้แก่ ข้าว การปลูกข้าว โปด และการปลูกฝิ่น เมื่อชาวม้งทับเบิกได้เข้าร่วมอุดมการณ์กับคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ.2511 จนกระทั่งได้ยุติการต่อสู้ชาวม้งทับเบิกได้เข้ามาบดตัวกับราชการ ร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย ในปี พ.ศ. 2525 หน่วยงานราชการจึงได้ทำการส่งเสริมการทำเกษตรแผนใหม่ ปลูกพืชชนิดอื่นที่ทำเงินแทนการปลูกฝิ่น และเพื่อไม่ให้ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอยต่อไป หน่วยงานราชการได้จัดสรรที่ดินทำกินโดยจับจองตามแต่ละครอบครัวที่ได้เคยทำไร่มาก่อน เกี่ยวกับพืชที่ส่งเสริมให้ปลูก ได้แก่ ท้อ กาแฟ ฝรั่ง ลิ้นจี่ เป็นต้น

พืชที่ทางราชการได้นำมาส่งเสริมเหล่านี้ ได้ประสบกับปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะด้านการตลาดที่ไม่สามารถหาตลาดที่จะรับซื้อผลผลิตเหล่านี้ได้ อีกทั้งเงินทุนในการผลิตต้องใช้เงินทุนสูง และชาวเขาเองไม่สามารถหาเงินทุนได้ พืชเหล่านี้ไม่นิยมปลูกอีกต่อไป หรือปลูกเพียงเล็กน้อยและบางครอบครัวเท่านั้น จากนั้นชาวม้งทับเบิกจึงได้เรียนรู้การเพาะปลูกพืชด้วยตนเอง โดยการไปเห็นและสอบถามจากชาวม้งในจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัดตาก น่าน และเชียงใหม่ และติดต่อพ่อค้าในตลาดถึงความต้องการผลิตทางการเกษตรชนิดใดบ้างจึงได้ปลูกพืชชนิดใหม่ คือ กะหล่ำปลี และจิง (ปลูกบางครอบครัว) ซึ่งยังคงปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนข้าวไร่ชาวม้งยังคงปลูกเป็นเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพื่อการยังชีพ ภรรยา มีบทบาทในด้านการเกษตรเท่ากันกับหัวหน้าครอบครัว ซึ่งภรรยาจะมีส่วนช่วยในการใช้แรงงานเป็นอย่างมาก บทบาทในการผลิตของภรรยาในกิจกรรมต่างๆ อธิบายตามลักษณะการใช้แรงงานในการผลิต ดังนี้

5.2.4.1 การปลูกกะหล่ำปลี

บทบาทภรรยาในการปลูกกะหล่ำปลี ซึ่งเป็นแรงงานที่สำคัญในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

เตรียมพื้นที่ปลูก

การเผาหญ้าในไร่ของชาวม้งทับเบิกจะกระทำพร้อมกันซึ่งมีการประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงในหมู่บ้าน ในปัจจุบันพื้นที่เพาะปลูกไม่มีไม้ยืนต้นมีเพียงหญ้าเท่านั้น แรงงานชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ดูแลการเผา เป็นหน้าที่หลัก แต่สตรีที่เป็นภรรยาจะมาช่วยในการเก็บเศษ ไม้ที่ยังเหลือเศษอยู่มาเผา จากนั้นเป็นการกำหนดเขตพื้นที่เพื่อทำการไถดินโดยการจ้างรถไถมาแทนแรงงานคน วิธีการไถดินจะไถดินจากส่วนที่สูงลงมาพื้นที่ต่ำ เมื่อพื้นดินถูกไถหมดแล้วการเตรียมดิน ทำแปลงดินที่จะปลูกกะหล่ำปลีจะใช้แรงงานของทุกคนในครอบครัว โดยสตรีที่เป็นภรรยาจะสอนลูกถึงการทำงานและดูแลเด็กๆ ไปด้วย

การปลูกและการดูแลรักษา

ในการทำงานนั้นชาวม้งมีลักษณะนิสัยที่ขยันจะเริ่มทำงานตั้งแต่เวลา 06.00 น. โดยใช้รถยนต์เป็นพาหนะ และจะกลับจากไร่ในเวลาช่วงเย็น การปลูกกะหล่ำปลีใช้แรงงานทั้งชายหญิงช่วยกันปลูกในพื้นที่ที่เตรียมไว้ หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการปลูก และขนย้ายปุ๋ยมูลไก่และดินอ่อนกะหล่ำปลีซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้กำลังในการแบกหาม ส่วนภรณยานั้นจะทำการปลูกต้นกะหล่ำปลี การปลูกกะหล่ำปลีของชาวม้งบ้านทับเบิกไม่ใช่สารเคมีหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จะใช้แต่มูลไก่ที่ซื้อจากฟาร์มเลี้ยงไก่ เหตุที่ชาวม้งทับเบิกนิยมมูลไก่แทนการใช้ปุ๋ยทางวิทยาศาสตร์ เพราะหว่าอาหารที่ใช้เลี้ยงไก่มีสารอาหารที่สำคัญ ทำให้มูลไก่มีสารอาหารที่ตกค้างมาด้วย หากใช้มูลสัตว์ที่กินหญ้า เช่น โค กระบือจะทำให้มีวัชพืชมาก จากลักษณะภูมิประเทศที่มีอากาศเย็นมีความชื้น ทำให้การดูแลต้นกะหล่ำปลีไม่มากนัก เนื่องจากไม่มีแมลงที่จะมาทำลายพืชที่ปลูกและไม่ต้องรดน้ำพืชที่ปลูกด้วย และการดูแลชาวม้งจะมาช่วยกันกำจัดวัชพืชโดยแรงงานของทุกคนในครอบครัว งานในการปลูกและดูแลรักษาจะหล่ำปลีเป็นงานที่ไม่หนัก แต่ต้องใช้เวลาเอาใจใส่เป็นพิเศษ ส่วนใหญ่สตรีที่เป็นภรรยาจะเป็นผู้คอยดูแล

การเก็บเกี่ยวและการจำหน่าย

เมื่อกะหล่ำปลีขึ้นหัวและพร้อมที่จะตัดจำหน่าย แรงงานที่ใช้ในการตัดกะหล่ำปลีจะเป็นแรงงานทั้งชายและหญิง ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะตัดมากกว่า เพราะการขนย้ายกะหล่ำปลีจากในไร่นั้นจะเป็นแรงงานชายเป็นหลัก เมื่อตัดเสร็จจะนำบรรจุใส่ถุงพลาสติกขวาน้ำหนักประมาณ 30 กิโลกรัมต่อถุงและหากการขนย้ายไม่ทัน หัวหน้าครัวเรือนจะตัดสินใจจ้างแรงงานที่เป็นผู้ชายชนเผ่าถิ่นที่เดินทางมารับจ้างในอัตราค่าจ้างจะตกลงกันเองขึ้นอยู่กับระยะทางการขนย้าย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับค่าจ้างที่ 7 บาทต่อถุง ส่วนการซื้อขายกะหล่ำปลีนั้น หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้ดำเนินการ เสร็จตกลงขาย ตัดสินใจขาย ซึ่งจะมีพ่อค้าฝักมารับซื้อถึงบนคอย หรือการบรรทุกโดยรถกระบะนำมาขายที่ตลาดผักติดกับสถานีวิทยุกระจายเสียงอติศรไกลี่สี่แยกพ่อนพวนเมืองในเขตอำเภอหล่มสัก นอกจากนี้บางครั้งครอบครัวได้นำมาขาย

ที่ตลาดไทและที่ปากคลองตลาดในกรุงเทพมหานคร บทบาทของภรรยาในการจำหน่ายแทบไม่มีบทบาท เป็นเพียงผู้รับทราบและคอยเก็บเงินเท่านั้น แต่สามีจะต้องบันทึกไว้ว่ามอบเงินให้ภรรยาเก็บว่าจำนวนเท่าใด

สำหรับการปลูกกะหล่ำปลีนั้นชาวม้งมีการเพาะปลูก 2 ครั้งต่อรอบปี ดังแสดงในตาราง ตารางที่ 10 แสดงระยะเวลาและกิจกรรมการเพาะปลูกกะหล่ำปลี

เดือน	ขั้นตอนการผลิต
มกราคม - กุมภาพันธ์	การเผาป่าหญ้า การเตรียมดิน
มีนาคม	เพาะพันธุ์ (พันธุ์หนัก)
เมษายน	การปลูกกะหล่ำปลี
พฤษภาคม - มิถุนายน	กำจัดวัชพืช
กรกฎาคม - สิงหาคม	ตัดกะหล่ำปลีครั้งที่แรก เพาะพันธุ์ (พันธุ์เบา)
กันยายน	ตัดครั้งที่สอง
ตุลาคม	การปลูกครั้งที่สอง
พฤศจิกายน - ธันวาคม	ตัดกะหล่ำปลี

5.2.4.2 การปลูกข้าวไร่

ในอดีต ข้าวไร่เป็นพืชที่ชาวเขาปลูกเพื่อบริโภคในครอบครัวเพื่อการยังชีพให้ตลอดปี สตรีม้งจะมีบทบาทใช้แรงงานทุกขั้นตอน นอกจากการเลือกพื้นที่ทำไร่มักจะเป็นหน้าที่ของบุรุษ สตรีม้งจะเริ่มใช้แรงงานในการถางป่า ในขณะที่ผู้ชายโค่นล้มต้นไม้ใหญ่ สตรีม้งก็จะช่วยตัดกิ่งไม้เล็กๆ มาวางรวมกันเพื่อที่จะเผาต่อไป เมื่อเผาเศษไม้ที่เหลือหมดสิ้นแล้วจะหยุดรอให้ฝนตกลงมา เมื่อพื้นดินมีความชุ่มชื้นพอที่จะใช้จอบจุดพลิกหน้าดินให้ร่วนซุยทั่วพื้นไร่ สตรีม้งจะช่วยขุดดินนั้นด้วย จากนั้นจะลงมือปลูกข้าวประมาณเดือนพฤษภาคม การปลูกข้าวไร่ของชาวม้งก็เหมือนกับการปลูกข้าวของชาวเขาเผ่าอื่นๆ โดยทั่วไป ผู้ชายมักจะเป็นผู้ถือเสียมขุดที่มีด้ามถียวยาวๆ เดินขุดก่อน โดยจะเริ่มขุดปลูกจากบริเวณยอดเขามาสู่เชิงเขา ผู้หญิงจะคอยหยอดเมล็ดข้าวประมาณ 4-10 เมล็ดลงในหลุม เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตก็จะลงมือดายหญ้าปราบวัชพืชในไร่ข้าว โดยการปราบวัชพืชในไร่ข้าวนี้จะทำ 2-3 ครั้งแล้วแต่สภาพวัชพืชที่อยู่ในไร่ เวลาที่ใช้อยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน-สิงหาคม อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ มีด จอบ ส่วนแรงงานที่ใช้เป็นแรงงานในครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เมื่อต้นข้าวแตกรวงก็จะหยุดดายหญ้า การเก็บเกี่ยวจะเริ่มประมาณ เดือนตุลาคม เป็นต้นไปจนถึงเดือนพฤศจิกายน แรงงานที่ใช้ในการเกี่ยวข้าว กองข้าวและการนวดข้าวใช้แรงงานสองเพศและเด็ก ส่วนใหญ่เป็นแรงงานภายในครอบครัว

ในปัจจุบัน การปลูกข้าวไร่ยังคงปลูกอยู่แต่ลดจำนวนพื้นที่ในการเพาะปลูกจึงทำให้ต้องซื้อข้าวมาเพื่อบริโภค สตรีที่เป็นภรรยายังคงมีบทบาทในด้านการเกษตรเหมือนการผลิตในอดีต เพียงแต่รูปแบบหรือวิธีการทำงานเปลี่ยนไป เนื่องจากการนำเทคโนโลยีในรูปแบบเครื่องจักรกลมาใช้ จึงเป็นการลดจำนวนแรงงานและระยะเวลาที่สั้นลง หัวหน้าครอบครัวมีการวางแผนในการทำงานและกำหนดงานให้ทุกคนทำ และจะเป็นผู้ตัดสินใจในกิจกรรมการผลิตเป็นลำดับบทบาทของสตรีม้งในการเพาะปลูกเป็นบทบาทเสริมและเป็นแรงงานประกอบของบุรุษเท่านั้น

กิจกรรมการปลูกข้าวไร่มีดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 11 แสดงกิจกรรมการปลูกข้าวไร่ในรอบปี

เดือน	ขั้นตอนการผลิต
มีนาคม – เมษายน	เผาป่าหญ้า เตรียมดิน
พฤษภาคม	ปลูกข้าวไร่
มิถุนายน - สิงหาคม	กำจัดวัชพืช
ตุลาคม - พฤศจิกายน	เก็บเกี่ยว ข้าวไร่

5.2.4.3 งานหัตถกรรม

การตัดเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าของชาวม้ง ในอดีต งานนี้เป็นงานที่ยากลำบากและต้องใช้ความสามารถของสตรีม้งมาก เสื้อผ้าชุดประจำเผ่าจริงๆ นั้นเป็นผ้าที่ทำมาจากต้นกล้วย ซึ่งมันขั้นตอนและกรรมวิธีที่อยู่ยากและใช้เวลานานในการที่มีผ้าเป็นผืน จากนั้นจะเป็นการตัดและเย็บเสื้อผ้า กระโปรงและกางเกงม้ง สตรีม้งที่ขยันและตัดเย็บเก่งๆ ก็อาจจะทำได้หนึ่งชุดภายในเวลา 1 ปี เนื่องจากการทำเสื้อผ้านั้นใช้เวลามาก ชาวม้งจึงเก็บเสื้อผ้าใหม่ๆ ไว้ และใช้เมื่อมีงานจำเป็นเท่านั้น เช่น งานปีใหม่ของชาวม้ง เสื้อผ้าที่ใช้ทำงานเป็นประจำวันก็มักจะใช้เสื้อผ้าชุดเก่าๆ ที่มีอยู่

การตัดเย็บเสื้อผ้า สตรีม้งนั้นจะเริ่มเรียนการตัดเย็บนี้เมื่ออยู่ในวัยสาว หลังจากที่ปักไข่ววดกลายเป็นแล้ว โดยสตรีม้งที่ตัดเย็บเป็นแล้วจะบอกวิธีให้ และบางอย่างก็จะเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยเห็นมาแต่ดั้งเดิมนั้นการตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นทักษะใช้มือเย็บ

สำหรับการปักไข่ววดกลายเป็นนั้นนิยมทำกันวันละเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะทำกันในเวลากลางคืนหรือเมื่อมีเวลาว่าง และกระทำตลอดทั้งปี งานปักขวดกลายเป็นสตรีม้งจะเรียนรู้ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก มักจะเริ่มปักขวดกลายเป็นง่ายๆ ก่อน ลวดลายของม้งนั้นเป็นลวดลายที่ใช้กันมานานมีอยู่หลายแบบ นอกจากนี้สตรีม้งที่เป็นผู้อาวุโสที่อยู่ในบ้านจะปักขวดกลายเป็นเพื่อไม่ให้เหงา

สำหรับปัจจุบันสตรีม้งได้ใช้จักรเย็บผ้ามาแทนที่การเย็บด้วยมือ และมีความชำนาญในการใช้เครื่องมือนี้เป็นอย่างดี บางครั้งอาจนำลงไปจ้างช่างตัดเย็บเสื้อผ้าในตัวอำเภอตัดเย็บเนื่องจากต้องรีบใช้ โดยเฉพาะในเดือนพฤศจิกายน หรือก่อนพิธีเฉลิมฉลองงานปีใหม่ของม้ง

บทบาทในเรื่องนี้ แม้ว่ายังคงต้องรับผิดชอบเหมือนเดิม แต่วิธีการที่สตรีม้งในหมู่บ้านใช้นั้นมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะเดิม เพราะมีวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่ที่อำนวยความสะดวก กล่าวคือ ผ้าที่จะต้องทำมาจากต้นกัญชงนั้นสตรีม้งเปลี่ยนไปใช้ผ้าจากโรงงาน จึงจะมีพ่อค้าเร่ นำมาจำหน่ายถึงหมู่บ้าน ทั้งในแบบที่เป็นลวดลายตามประเพณีและที่ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ ผ้าที่ใช้ตัดเสื้อและกางเกงนั้น นิยมใช้ผ้าจากโรงงานที่เป็นผ้าพื้นสีดำหรือสีน้ำเงินที่มีลักษณะมันลื่นเหมือนผ้าแพร ซึ่งคนม้งมีความเห็นว่าทนและหนาเพียงพอที่จะให้ความอบอุ่นได้ ส่วนการปักไขว้ลวดลายนั้นชาวม้งยังนิยมที่จะรักษาลวดลายของตนเองไว้ สตรีม้งตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งวัยชราหากมีเวลาว่างจะนำผ้ามาปักไขว้ลวดลายอยู่เสมอ สำหรับการเย็บเป็นตัวก็ใช้จักรเย็บผ้าเป็นเครื่องมือตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

5.2.4.4 การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสุกร ในอดีตเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ หากินเอง ในตอนเช้าและตอนเย็นภรรยาหัวหน้าครอบครัวจะมอบหมายให้ลูกสาว นำเศษอาหารมาให้สุกรกิน การทำและให้อาหารสุกร สตรีม้งนับว่ามีบทบาทในการหาและให้อาหารสัตว์เลี้ยงในครัวเรือนมาก เป็นงานในครัวเรือนอย่างหนึ่งที่จะต้องทำเป็นกิจกรรมประจำวัน

อาหารที่ใช้คือ เศษอาหารที่เหลือรับประทาน ข้าวโพดต้มผสมกับหยวกกล้วย ข้าวโพดที่ใช้เป็นอาหารหมูนั้นเป็นผลผลิตจากไร่ที่สตรีม้งมีส่วนร่วมในการปลูก ซึ่งจะเก็บเกี่ยวเมื่อแก่เต็มที่แล้ว และมักจะเก็บไว้เป็นเวลานานเพื่อใช้เป็นอาหารได้ตลอดปี ด้วยการเก็บไว้นานนี้เองที่ทำให้เมล็ดข้าวโพดแข็งมากจำเป็นต้องต้มให้สุกและนิ่ม โดยการนำไปบดด้วยโมจึงจะทำให้ข้าวโพดสุกเร็วขึ้น การให้อาหารก็จะให้เป็น 2 เวลา คือตอนเช้าประมาณ 06.00 น. และตอนเย็นประมาณ 17.00 น. ส่วนกลางวันจะปล่อยให้สุกรไปหาอาหารกินเอง ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องให้อาหารสุกรในเวลากลางวันก็มักจะเป็นหน้าที่ของเด็กๆ หรือคนชราที่อยู่บ้าน

การเลี้ยงสุกรของชาวม้งในปัจจุบัน ไม่เป็นที่นิยมมากนัก บางครัวเรือนอาจจะเลี้ยงไว้ 3-6 ตัว ชาวม้งส่วนใหญ่จะไม่เลี้ยงสุกรไว้บริโภค เนื่องจากต้นทุนในการเลี้ยงสูงกว่าการที่จะซื้อสุกรจากคนพื้นราบ เป็นสุกรที่มีขนาดตัวใหญ่กว่าพันธุ์ของคนม้ง เมื่อชำแหละเนื้อแล้วจึงสามารถนำไปแจกจ่ายให้

ญาติพี่น้องหรือประกอบอาหารในงานกินเลี้ยงได้อย่างทั่วถึง อีกประการหนึ่งคือ การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านมีความสะดวกมากขึ้น พ่อค้าเนื้อสัตว์สามารถที่จะนำเนื้อสัตว์มาจำหน่ายให้แก่ชาวม้งได้

สำหรับครอบครัวที่ยังนิยมเลี้ยงสุกรพันธุ์ของชาวม้งอยู่ อาหารที่ให้จะเป็นหยวกกล้วยต้มใส่เศษอาหารที่เหลือรับประทานแล้ว หรืออาจผสมรำให้กิน นอกจากหยวกกล้วยแล้วยังใช้เศษกะหล่ำปลีมาต้ม ส่วนข้าวโพดนั้นไม่มีการปลูกแล้ว บางครัวเรือนจะลงไปซื้อรำข้าวจากคนพื้นราบมาไว้เป็นอาหารสุกร การให้อาหารสุกรจะให้เป็นเวลา 3 เวลา คือตอนเช้าประมาณ 06.00 น. ตอนกลางวันซึ่งคนที่อยู่บ้านจะเป็นผู้ให้อาหารสุกร และตอนเย็นประมาณ 17.00-18.00 น. การเลี้ยงสุกรนั้นชาวม้งจะทำคอกไม้ให้ออกมาหากิน หากมีสุกรออกนอกเล้ามาหากินจะมีการประกาศทางเครื่องขยายเสียงของหมู่บ้านให้ทราบ เพื่อที่เจ้าของสุกรจะได้มาด้อนเข้าคอก บทบาทการเลี้ยงสุกร สตรียังมีบทบาทอยู่เพียงแต่ขึ้นตอนและการทำอาหารให้สุกรไม่ยุ่งยากและใช้เวลาที่สั้นกว่าสมัยก่อนมาก

การเลี้ยงไก่ เป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ หากินเอง สตรีจะนำเศษอาหารหรือข้าวสารให้เด็ดๆ นำมาเลี้ยงไก่ ส่วนใหญ่สมาชิกในครัวเรือนหากใครว่างในตอนเย็นอาจจะทำอาหารมาให้ไก่กิน ชาวม้งนิยมเลี้ยงไก่ไว้เพื่อการประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้เป็นการเลี้ยงเพื่อประกอบอาหารภายในครอบครัว ซึ่งปกติจะไม่นิยมเลี้ยงเป็นจำนวนมากนัก

การเลี้ยงโค ในอดีตเป็นการเลี้ยงเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะงานศพ ซึ่งจำนวนโค ที่ใช้นั้นจะบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมของครอบครัวนั้นๆ โคจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวม้งเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ชาวม้งนิยมการเลี้ยงไว้เพื่อใช้เป็นแรงงาน เนื่องจากชุมชนแห่งนี้อยู่ห่างไกลความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก จึงไม่สามารถที่จะนำอุปกรณ์เทคโนโลยี มาใช้ได้ นอกจากนี้การเลี้ยงโคเพื่อประกอบอาหารซึ่งจะชำแหละแล้วแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องในชุมชน

การเลี้ยงโคในปัจจุบัน จุดประสงค์ในการเลี้ยงเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมดังเช่นในอดีตแล้ว มีการเลี้ยงเพื่อขายมากกว่าการเลี้ยงเพื่อใช้งาน โดยการเลี้ยงนั้นชาวม้งจะรวบรวมโคจากแต่ละครอบครัวในชุมชน แล้วจะด้อนฝูงโคไปปล่อยไว้ชายป่าเพื่อให้โคหากินเองตามธรรมชาติ โดยหัวหน้าครอบครัวแต่ละครอบครัวจะผลัดเปลี่ยนกันไปคอยดูแล ในปัจจุบันบทบาทสตรีในการเลี้ยงโคมีบทบาทน้อยเป็นการช่วยจดจำจำนวนเท่านั้น

5.2.3 การบริโภคและการใช้จ่าย

ภรรยาจะเป็นผู้จัดการเรื่องการบริโภคภายในครอบครัวเป็นหลัก โดยเฉพาะภรรยาหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นสตรีในฐานะนี้จะต้องมีความรู้ ความสามารถมาก ซึ่งสตรีมั่งจะมีความขยันอย่างเดียวนั้นไม่ได้ ต้องมีความรู้เรื่องการจัดการภายในบ้าน สตรีมั่งจะมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน แม่จะเป็นผู้อบรมถึงความเป็นสตรีมั่ง

การบริโภคในครอบครัวชาวมั่ง ได้มาจากการผลิตในไร่ ได้แก่ การปลูกข้าวไร่เป็นอาหารหลัก และพืชผักที่ปลูกในไร่ ส่วนการบริโภคเนื้อสัตว์ จะซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้านและรถเร่ขายเนื้อสัตว์ที่เข้ามาขายในช่วงเช้าและเย็น การจับจ่ายซื้อของใช้ทั่วไปภายในบ้านมักเป็นหน้าที่ของภรรยาหัวหน้าครอบครัวในฐานะแม่ใหญ่ แต่สิ่งของใหญ่หรือมีราคาแพง การตัดสินใจจะเป็นของหัวหน้าครอบครัว การซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคสตรีมั่งจะเป็นผู้จัดการหาซื้อตามความต้องการได้หลายแหล่ง ส่วนใหญ่นิยมที่ตลาดในตัวอำเภอหล่มเก่า โดยชาวมั่งจะเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวในช่วงเช้า นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าเร่มาสินค้ามาจำหน่ายถึงชุมชน ภรรยาหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะจัดสรร และจัดหาแบ่งบันให้กับสมาชิกในครอบครัว

จากลักษณะครอบครัวขยาย ลูกชายและลูกสะใภ้ที่อยู่ในครอบครัวเมื่อหาเงินมาได้จะต้องนำเงินส่วนหนึ่งให้กับบิดามารดา ถือเป็นเงินกองกลางที่สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาหัวหน้าครอบครัวหรือแม่ใหญ่จะนำไปใช้จ่ายของครอบครัว แต่ลูกชายและลูกสะใภ้จะเหลือเงินส่วนหนึ่งเป็นเงินค่าใช้จ่ายส่วนตัว ซึ่งถ้าหากเงินจำนวนที่เก็บไว้หมดจะขอจากผู้เป็นแม่ใหญ่ก็ได้ ส่วนในครอบครัวเดี่ยวภรรยาหัวหน้าครอบครัวจะมีบทบาทหรือมีความเป็นใหญ่ในครอบครัว

ส่วนในครอบครัวที่มีลักษณะผัวเดียวหลายเมีย (polygamy) สามีนฐานะหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้จัดการในเรื่องการบริโภคและค่าใช้จ่าย หรือการมอบหมายหน้าที่ให้กับภรรยาคนใดคนหนึ่งที่มีพิจารณาแล้วว่าเป็นคนประหยัด มีไหวพริบดีทำหน้าที่แทน ส่วนสามีจะบันทึกับบัญชีไว้แต่ถึงอย่างไรสามีต้องมอบเงินให้กับภรรยาแต่ละคนด้วยความยุติธรรม จากการสัมภาษณ์นางน้อย (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นภรรยาคนที่สอง มีบุตรจำนวน 3 คน ในขณะนี้นางหลวง(นามสมมุติ) ภรรยาคนแรก มีบุตรจำนวน 5 คน ซึ่งสามีได้ให้เงินแก่นางน้อย จำนวน 3,000 บาท ส่วนนางหลวงได้รับ 5,000 บาท นางน้อยกล่าวว่า “ผัวเขาเป็นกลางแล้ว เพราะเขามีลูกแค่ 3 คนเอง เวลาลงไปซื้อเสื้อผ้าที่ตลาดจะไปกัน 3 คน แต่ละคนจะเลือกเสื้อผ้าที่ตัวเองชอบ ผัวเขาจะเป็นคนจ่ายเงินให้”

5.2.4 การเป็นผู้จัดการทรัพย์สิน

จากการที่เป็นภรรยาผู้มีสิทธิที่จะเป็นผู้ที่จะจัดการทรัพย์สิน การครอบครองทรัพย์สินและใช้จ่ายในครอบครัวร่วมกับสามี ถึงแม้ว่าสตรีในฐานะผู้จัดการทรัพย์สินจะมีสถานภาพที่เป็นรองสถานภาพสามี โดยพิจารณาจากการเก็บเงินทองที่ภรรยาจะเป็นผู้เก็บไว้แต่สามีจะควบคุมจัดทำบัญชีไว้และกำหนดการใช้จ่าย ดังนั้นภรรยาจึงเป็นเพียงผู้เก็บเงินทองเท่านั้น ภรรยาในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพย์สินจึงต้องมีความจำดี ละเอียดรอบคอบ เอาใจใส่เป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งจะเป็นเงินทุนในการทำการเกษตรกรรมและการใช้จ่ายในครอบครัว

โดยทั่วไป หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติในครอบครัว ยกเว้นในครอบครัวขยาย (extended family) ที่ครัวเรือนย่อยอาจจะมีทรัพย์สินส่วนตัวได้ และโดยเฉพาะหญิงที่เป็นภรรยาจะมีทรัพย์สินที่ส่วนตัวที่ได้มาจาก “ของขวัญเจ้าสาว” ที่พ่อแม่มอบให้ในวันแต่งงาน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจใช้จ่ายในทางเศรษฐกิจจะตกอยู่กับหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครอบครัวในเรื่องเฉพาะของครอบครัว แต่ทั้งนี้ในทางปฏิบัติหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครอบครัวนั้นๆ อาจขอคำปรึกษาจากภรรยาในบางเรื่องก็ได้ และการตัดสินใจสุดท้ายจะเป็นของหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครอบครัวนั้นๆ

สตรีที่เป็นภรรยาจะเป็นผู้เก็บรักษาเงินส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน แต่ถ้าหากเป็นเงินจำนวนมากหรือเงินแห่งหัวหน้าครอบครัวมักเก็บรักษาไว้ แต่ถึงแม้ว่าสามีจะเป็นผู้เก็บเงินสามีก็จะบอกให้ภรรยาทราบว่าตนเองมีเงินเก็บไว้จำนวนเท่าใด เพื่อเป็นการช่วยกันจำหรือกันลืม

นอกจากการจัดการเรื่องทรัพย์สินในรูปเงินสดที่นิยมฝากธนาคารและเงินแห่งที่เก็บไว้ในบ้านแล้ว ทรัพย์สินในรูปแบบเครื่องมือในการผลิต สตรีที่เป็นภรรยาผู้มีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจในทรัพย์สินน้อยมาก จะเห็นได้จากการที่มีผู้มาขี้มเครื่องมือในการผลิต การตัดสินใจให้ขี้มได้หรือไม่ต้องให้สามีหรือหัวหน้าครอบครัวตัดสินใจอนุญาตก่อน ส่วนสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีค่ามากนักผู้เป็นภรรยาอาจให้อาจตัดสินใจให้ขี้มได้

5.2.5 การติดต่อกับสังคมภายนอก

สถานภาพและบทบาทนี้จะเป็นบทบาทของสามี ปกติแล้วสตรีม้งนั้นมีลักษณะนิสัยไม่ชอบพูดคุยกับคนภายนอกโดยไม่จำเป็น แม้ว่าจะสามารถพูดและฟังภาษาไทยได้ ดังนั้นถ้าหากมีคนแปลกหน้าเข้าไปทักทายจะเดินหนีหลบหน้าไม่พูดคุยด้วย

5.3 ในฐานะการเป็นมารดา

เมื่อสตรีมิ่งที่แต่งงานจะได้รับสิทธิการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร สถานภาพการเป็นมารดาของสตรีมิ่งได้รับจากถ่ายทอดความรู้ความเชื่อจากบรรพบุรุษ โดยวิธีปฏิบัติในชีวิตจริงในการเตรียมพร้อมที่จะเป็นมารดา ชาวมิ่งเชื่อว่าการตั้งครรภ์เกิดจาก “เทพีแห่งทารก” ทรงประทานให้เด็กมาเกิด เมื่อเวลาใกล้คลอดสตรีมีครรภ์จะทำงานเบาๆ ใกล้เคียงบ้าน เพื่อในเวลาคอดจะได้มีคนช่วยเหลือทันเวลา การคลอดนั้นคลอดที่บ้าน สตรีที่ผ่านการมีบุตรมาแล้วถือว่ามีความประสพการณ์สามารถช่วยเหลือการคลอดของผู้อื่นได้ทุกคน

การทำคลอดจะมีเพียงหมอด้ายหรือสตรีที่ผ่านการคลอดลูกมีประสพการณ์และสามเฝ้าที่นั้นที่จะเข้ามาช่วยทำคลอด สตรีที่จะคลอดต้องนั่งหว่างม้านั่งเตี้ยสองตัวบนแคร่นอนของเธอ ให้สามเฝ้าประคองหลัง เอาผ้าห่มร่างกายให้มิดชิด

หลังจากคลอดจะทำความสะอาดเด็ก บิดาจะใช้ผิวไม้ไผ่หรือกรรไกรที่ต้มในน้ำร้อนตัดรกเด็ก ถ้าเป็นเพศชายจะนำรกของเด็กไปฝังไว้ที่เสากลางบ้าน ซึ่งเป็นเสาที่มีผีสิงสถิตอยู่ เพราะเด็กควรจะรู้เรื่องผี และจะเป็นผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษต่อไป ถ้าบุตรเพศผู้หญิงจะฝังรกไว้ใต้แคร่นอนของมารดา ทั้งนี้เพราะสตรีจะต้องแต่งงานไปนับถือผีตามสามีของตน

เมื่อเด็กเกิดได้ 3 วัน บิดาจะทำพิธีตั้งชื่อให้และทำพิธีขอบุญเทพที่ส่งเด็กมาเกิด จะเช่นไหว้ด้วยไก่พร้อมทั้งบอกกล่าวผีบ้านขอให้คุ้มครองเด็กและรับไว้เป็นสมาชิกของครัวเรือนและวงศ์ตระกูล และจะเชิญขวัญเด็กเข้าสถิตย์อยู่กับที่ในร่างและในบ้านของบิดามารดา พิธีนี้ถือว่าเป็นการรับเด็กเกิดเป็น “ลูกคน” ชาวมิ่งเชื่อว่าเด็กที่เกิดยังไม่ครบ 3 วัน ยังไม่เป็นมนุษย์ จึงยังไม่ตั้งชื่อให้ หากเด็กคนนั้นตายลงจะนำศพไปฝังโดยจะไม่ทำบุญศพตามประเพณีให้

มารดาใหม่จะนอนอยู่ใกล้เตาไฟกลางบ้านสามวันหลังคลอดแล้วจึงกลับเข้านอนในห้อยนอนได้ อาหารที่รับประทานมีข้าวกับไก่เป็นเวลา 20 วัน เพราะเชื่อว่าเนื้อไก่จะช่วยเพิ่มพลัง และอาหารอื่นอาจแสลง หนึ่งเดือนหลังคลอดจึงสามารถออกไปทำงานในไร่ตามปกติและหลับนอนกับสามีได้เช่นเดิม

ความเป็นแม่ของสตรีมิ่งมีแบบแผนที่เหมือนกับมารดาในทุกชนเผ่าทั้งโลก คือมีการเสียสละหรือบันดลให้ทุกคน โดยเฉพาะบุตรมีชีวิตที่อยู่รอดและมีความสุข จะดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาที่ โดยการใช้ผ้าเป็นผืนผูกบุตรติดไว้ด้านหลัง การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรและการให้การศึกษแก่บุตรหรือการตัดสินใจที่เกี่ยวกับบุตรจะเป็นหน้าที่ร่วมกันของทั้งบิดาและมารดา และผู้เป็นบิดาจะเป็นผู้ตัดสินใจเด็ดขาด สิทธิและอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัวเป็นของบิดาแต่เพียงผู้เดียวที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นบิดามีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับบุตรมากกว่า

มารดา สถานภาพของมารดาจึงเป็นรองจากสถานะของบิดา ถึงแม้ว่าบุตร จะให้ความเคารพนับถือ เท่าเทียมกับบิดาแล้วก็ตาม ซึ่งจะเห็นจากการที่บิดามีอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายของครอบครัวนั่นเอง

ในสังคมชาวม้งครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่ถ่ายทอดจารีตประเพณีและความเชื่อทางสังคมให้แก่คนรุ่นหลัง สถานภาพและบทบาทของมารดาจึงมีความสำคัญมากที่สุดเพราะเด็กที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่จะต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน แบบแผนการดำรงชีวิตที่ถูกต้องของชุมชน มารดาเป็นผู้ที่อบรมบุตรทุกคนเด็กจะได้เรียนรู้โดยการเห็นและการเลียนแบบปฏิบัติไปพร้อมๆกัน มีกระบวนการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัว ดังนี้

5.3.1 การเลี้ยงดูเด็ก

เด็กแรกเกิดจะถูกเลี้ยงด้วยน้ำนมมารดาจนอายุเกินกว่า 1 ปีขึ้นไป หรือจนกว่ามารดาจะคลอดบุตรคนใหม่จึงจะหย่านม อาหารสำหรับเด็กหลังจากที่หย่านมแล้วจะเป็นข้าวหุงเปียก และไม่นิยมเคี้ยวข้าวแล้วป้อนใส่ปากบุตร อาหารสำหรับเด็กจะกินได้เกือบทุกชนิดที่ผู้ใหญ่กินได้ เมื่อเด็กโตขึ้นมาจะถูกสะพายไ่ว้ข้างหลังของมารดาด้วยผืนผ้าซึ่งทำไ่ว้โดยเฉพาะสำหรับสะพายเด็ก ซึ่งจะสะพายไ่ว้ข้างหลังแม้ขณะทำงานในไร่

การเลี้ยงดูเด็กในครัวเรือนนั้น นอกจากจะเป็นหน้าที่หลักของมารดาแล้ว ยังมีผู้สูงอายุในบ้านหรือเด็กที่มีอายุมากกว่าจะช่วยดูแลเด็กเล็กแทนมารดาอีกด้วย ซึ่งเด็กในวัยนี้ยังทำงานไร่ไม่ได้ มารดาจึงให้ช่วยดูแลน้องแทนมารดา เด็กหญิงจะรับผิดชอบเลี้ยงน้องเป็นช่วงๆ และเมื่อถึงวัยทำงานในไร่ได้ก็จะไปทำงานที่ไร่ เกี่ยวกับการลงโทษชาวม้งจะไม่มีการดูตัวอย่างรุนแรงหรือการลงโทษเด็กอย่างหนัก เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผีพ่อแม่ผู้ส่งวิญญาณให้มาเกิดจะนำเด็กนั้นกลับไป ชาวม้งจึงหลีกเลี่ยงการลงโทษเด็กอย่างรุนแรง

5.3.2 การอบรมเด็ก

การผลิตทรัพยากรบุคคลทั้งในด้านชีวภาพและทางสังคมของชาวม้ง สามารถแบ่งออกเป็นช่วงๆ ในแต่ละวัย ดังนี้

วัยแรกเกิด-วัยทารก ความแตกต่างระหว่างเพศจะเห็นเด่นชัดนับแต่แรกเกิด คือ การฝังรกในตำแหน่งที่แตกต่างกันภายในบ้าน อันแสดงถึงความสำคัญไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ถ้าเป็นเพศชายจะนำรกของเด็กไปฝังไ่ว้ที่เสากลางบ้าน ซึ่งเป็นเสาที่มีผีสิงสถิตอยู่ เพราะเด็กควรจะรู้เรื่องผี

และจะเป็นผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษต่อไป ถ้าบุตรเป็นเพศหญิงจะฝังรกไว้ใต้แครนอนของมารดา ทั้งนี้ เพราะสตรีจะต้องแต่งงานไปนับถือผีตามสามีของตน ในช่วงวัยนี้บุตรชายและบุตรสาวจะมีการเลี้ยงดูที่ไม่แตกต่างกัน

วัยเด็ก ความแตกต่างในกิจกรรมมีมากขึ้น การอบรมเด็กหญิงของสตรีมั่งนั้นจะกระทำกันตั้งแต่เด็ก เมื่อเด็กหญิงอายุประมาณ 2 ขวบ แม่จะหาฝ้ายมามัดเป็นก้อนกลมยาวเพื่อใช้แทนเด็กทารก และจะมัดฝ้ายนี้บนหลังเด็กในลักษณะที่ผู้หญิงมั่งสะพายเด็กบนหลังเพื่อเป็นของเล่นสำหรับเด็กเล็กๆ เด็กจะคุ้นเคยกับการเลี้ยงดูเด็กที่เล็กกว่าตน แม้ว่าตนเองจะมีอายุน้อยอยู่ก็ตาม ทำให้เด็กหญิงมีความสามารถในการเลี้ยงดูน้องแทนแม่ได้ นอกจากนี้งานขนของโดยใช้ “ก๊วย” สะพายไว้ด้านหลังก็จะถูกฝึกหัดตั้งแต่เด็กๆ ชาวเขาเผ่ามั่งจะมีก๊วยใส่ของอันเล็กๆ ไว้สำหรับเด็กเมื่อแม่ไปหาฟืนหรือไปไร่ก็จะนำลูกไปด้วย แล้วจะสอนให้รู้จักกับการแบกของโดยใช้ฟืนหรือสิ่งของอื่นๆ ในก๊วยของเด็กพอประมาณให้เด็กแบกกลับบ้าน เด็กจะเกิดการเคยชินกับการแบกของจากประสบการณ์ที่มีอยู่ งานที่เด็กเล็กๆ จะได้รับการฝึกหัดจากแม่อีกอย่างหนึ่งก็คือ งานบ้านเล็กๆ น้อยๆ เช่น การเลี้ยงสัตว์ ล้างผัก เป็นต้น ส่วนเด็กผู้ชายจะจับกลุ่มไปเที่ยวในป่า ใช้หนังสัตว์ยิงสัตว์เล็กๆ เช่น นก กระรอก กระแต เป็นต้น

การอบรมเด็กอายุระหว่าง 7-15 ปี ซึ่งขวามั่งถือว่าเป็นวัยที่ใช้แรงงานนั้น แม่จะยังมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรสาวมากขึ้น เด็กสาวก็จะเริ่มทำงานตามแม่ทุกอย่าง แม่จะเป็นผู้อบรมลูกสาวในเรื่องงานบ้านงานเรือน หญิงสาวต้องมีความประพฤติที่เหมาะสม เช่น ต้องเป็นคนขยันขันแข็ง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน การเตรียมตัวที่จะเป็นครัวเรือนใหม่ ตลอดจนความมีอิสระทางเพศที่เป็นไปตามจารีตประเพณีของเผ่าพันธุ์ ส่วนลูกชายบิดาจะเป็นผู้สอนลูกชายให้รู้จักกับบทบาทที่เหมาะสมกับเพศ ได้แก่ การทำไร่ การล่าสัตว์ การสร้างบ้าน ผ่าฟืน จักสานเครื่องใช้ต่างๆ

แม้ว่าเด็กในวัยนี้จะต้องอยู่ในโรงเรียนตามการศึกษาภาคบังคับก็ตาม แต่เมื่อทางครอบครัวต้องการแรงงาน การเลี้ยงดูแลน้องๆ หรือเป็นการสอนลูกก็มักจะไม่ให้บุตรของตนเองไปโรงเรียน ทำให้เด็กได้เรียนรู้โดยการเห็นและการเลียนแบบการปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน

5.3.3 การพิจารณาเลือกคู่ครองของบุตร

การเลือกคู่ครองมีอยู่หลายลักษณะ แยกได้ดังนี้

5.3.1 การเลือกกันเอง เป็นการเลือกคู่ครองที่เกิดจากการเกี้ยวพาราสี ซึ่งนำไปสู่การแต่งงานในที่สุด

5.3.2 การติดต่อโดยญาติผู้ใหญ่ กรณีนี้ญาติผู้ใหญ่จะมีบทบาทเลือกคู่ครองให้ โดยผู้ใหญ่นฝ่ายชายที่ต้องการให้หญิงสาวเป็นสะใภ้ในครอบครัว ก็จะจัดหาแม่แก่ไปสู่ขอให้กับลูกชายของตน และบิดามารดาของหญิงสาวเห็นว่าชายหนุ่มที่ผู้ใหญ่มาสู่ขอนั้นเป็นคนดี ขยัน ก็จะสนับสนุนให้ลูกสาวของตนยอมรับการสู่ขอนั้น แต่หากไม่ยินยอมรับการสู่ขอบิดามารดาทำอะไรไม่ได้

การพิจารณาเมื่อมีการมาสู่ขอลูกสาว ตามประเพณีของชาวม้ง บิดามารดาของหญิงสาวจะเชิญบรรดาญาติพี่น้องมาช่วยพิจารณาด้วย และการเลือกคู่ครองหนุ่มสาวมีสิทธิที่จะเลือกคู่ครองเอง แต่ถึงอย่างไรหนุ่มสาวก็มักจะกระทำตามที่บิดามารดาต้องการ

บทที่ 6

บทวิเคราะห์

การศึกษาถึงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง กรณีศึกษาบ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้นำเสนอข้อมูลทั้งหมดในบทที่ 4 และบทที่ 5 ส่วนบทที่ 6 นี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 2 การวิเคราะห์เป็นไปตามประเด็นต่างๆ ประกอบด้วย ลักษณะของสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง และปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 ลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะของสถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่เป็นภรรยาชาวเฝ้า้มังมีอยู่หลายสถานภาพ เป็นดังนี้

6.1.1 สถานภาพของสตรีที่สังคมกำหนด

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง มีสถานภาพหลายอย่างที่มีลักษณะแตกต่างกันและมีสถานภาพหลัก (key status) ของตนเอง กล่าวคือ สตรีจะมีสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิดคือสถานภาพความเป็นเพศหญิง เมื่อสตรีชาวเฝ้า้มังได้เข้าสู่พิธีแต่งงานจะมีสถานภาพที่ได้มาภายหลังหรือสถานภาพสัมฤทธิ์ (Achieved status) คือ สถานภาพการเป็นลูกสะใภ้ สถานภาพการเป็นภรรยา และสถานภาพการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร

สถานภาพของสตรีที่สมรสแล้วเป็นสถานภาพที่ได้มาโดยสังคมกำหนดให้แก่บุคคลมีบทบาทตามแต่สถานภาพของตน บทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรส เป็นหน้าที่หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหวังของสตรีที่จะกระทำหรือปฏิบัติตามความคาดหวังที่ถูกกำหนดไว้ในสังคมชาวเฝ้า้มัง กำหนดให้แสดงบทบาทในบทบาทต่างๆ โดยได้รับการปลูกฝัง ถ่ายทอดความคิดความเชื่อต่อกันมา หรือที่เรียกว่ากระบวนการจัดเกล้าทางสังคม (Socialization Process) จนกลายเป็นวัฒนธรรมใน

การดำรงชีวิตของคนในชุมชน ให้สตรีที่สมรสประพฤติตามที่สังคมกำหนดขึ้น นอกจากการที่สังคมเข้าไปกำหนดบทบาทและคาดหวังให้ผู้อยู่ในแต่ละสถานภาพปฏิบัติตามแล้ว ยังมีมาตรการลงโทษทางอ้อม เช่น การถูกนินทา ดูหมิ่น เป็นต้น

สถานภาพที่ได้มาโดยสังคมกำหนดให้แต่ละบุคคลมีบทบาทตามแต่สถานภาพของตน พิจารณาตามหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา ได้ดังนี้

1.) สถานภาพการเป็นลูกสะใภ้

ในสังคมชาวม้งสตรีที่เข้าพิธีแต่งงานแล้วจะต้องมาอยู่ร่วมกับครอบครัวฝ่ายสามี ต้องออกจากแซ่สกุล ชาติเผ่าจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับผีแซ่ของสามี มีสิทธิและอำนาจตามสถานภาพของการเป็นลูกสะใภ้ ซึ่งมีสิทธิและอำนาจในครอบครัวมากกว่าลูกสาวของหัวหน้าครอบครัว

บทบาทและหน้าที่ของลูกสะใภ้ที่พึงปฏิบัติต่อผู้อาวุโสและบิดามารดาของสามี

- (1.) ให้ความเคารพ ยกย่อง เชื้อฟิง
- (2.) เลี้ยงดูและปรนนิบัติ
- (3.) ส่งเสริมสวัสดิภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ
- (4.) ดูแลยามเจ็บป่วย

2.) สถานภาพการเป็นภรรยา

การเป็นภรรยาของชาวม้งมีการแสดงออกหรือการปฏิบัติตามสถานภาพของตนต่อสามีที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชาวม้ง ที่ภรรยาปฏิบัติต่อสามี ดังนี้

(1.) จัดการงานดี หน้าที่ทุกอย่างที่ภรรยาจะพึงจัดการการจัดการบ้านการเรือนให้เรียบร้อยดีงาม มีความรู้เรื่องการประกอบอาหาร และจัดสรรเวลาที่ใช้ทำงานให้เหมาะสมกับงานที่มีภารกิจหลายอย่างในเวลาจำกัด เพราะนอกจากต้องทำงานบ้านแล้วยังต้องทำงานนอกบ้านด้วย

(2.) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี หน้าที่ภรรยาจะต้องให้การสงเคราะห์ผูกน้ำใจด้วยการยกย่องนับถือ ช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งญาติฝ่ายสามีและฝ่ายตนเอง ชาวม้งจะมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันเป็นประจำ การดูแลต้อนรับสตรีม้งจะดูแลเป็นอย่างดีทั้งอาหารและที่พัก

(3.) ไม่ประพฤติล่วงใจสามี เมื่อมีสถานภาพเป็นภรรยาความประพฤติตัวที่สืบทอดกันมาของชาวม้ง คือ จะต้องเคารพและให้เกียรติสามี และซื่อสัตย์ต่อสามีอย่างเคร่งครัด ต้องปรนนิบัติรับใช้สามีอย่างดีที่สุด โดยสตรีม้งที่แต่งงานแล้วจะเลิกคบแต่เพื่อนที่เป็นสตรีด้วยกันเท่านั้น และจะหลีกเลี่ยงการคุยกับคนแปลกหน้า ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงข้อครหา นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามของชาวม้งใน

เรื่องคู่สมรส เช่น ห้ามให้ผู้คนอื่นแต่งชุดของสามีตน โดยที่สามีไม่อนุญาต ซึ่งอาจจะถือเป็นเรื่อง การนอกใจกันได้

(4.) รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ชาวเมืองนิยมเก็บทรัพย์สินในรูปของโลหะเงิน โดยการแปรรูป ในแบบต่างๆ ได้แก่ เงินแท่ง เครื่องประดับเงิน เช่น ห่วงคอ สร้อยคอ เหรียญเงินสำหรับนำมาตก แต่งเสื้อ เครื่องเงินประดับเหล่านี้ในสังคมเมืองคือการบ่งบอกถึงฐานะ การวัดค่านิยมความพอใจของ ชาวเมือง จะดูว่าชุดประจำเผ่าที่ใส่ในวันฉลองปีใหม่ ซึ่งเงินนี้ชาวเมืองเรียกว่าเงินฮัง เป็นเงินแท่งมีเนื้อ เงินมาก ช่างจะนำไปตีเป็นเครื่องประดับ เหรียญเงินนั้นจะเป็นเหรียญเงินจริงๆ สกุลฝรั่งเศส ซึ่ง พวกเขาหามาจากพี่น้องชาวเมืองที่ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปัจจุบันชาวเมืองไม่ นิยมสะสมทรัพย์สินโลหะเงิน เนื่องจากต้องนำไปขายในร้านจำหน่ายทองคำที่ตลาดในตัวเมือง และ โลหะเงินมักจะทำปลอมเพียงเพื่อทำเหรียญประดับเครื่องแต่งกายในการรักษาเอกลักษณ์การแต่ง กายเท่านั้น ความนิยมที่จะเก็บทรัพย์สินในรูปเงินฝากธนาคารหรือเงินสดมากกว่า ส่วนทรัพย์สิน ด้านอื่นๆ ก็จะคอยดูแลรักษาเครื่องมือเครื่องใช้อยู่เสมอ

(5.) ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ความขยันของสตรีเมืองจะเห็นได้ตลอดเวลา นับตั้ง แต่เวลา 04.00 น จะเริ่มเตรียมอาหาร ทำงานบ้าน รับประทานอาหารเช้า ออกเดินทางไปทำงานในไร่ จนกระทั่งเย็นกลับจากไร่ ทำงานบ้าน เตรียมอาหาร รับประทานอาหาร เมื่อมีเวลาว่างจะทำการปัก ไช้ไว้ลดทลายเสื้อผ้า และตลอดเวลาที่สตรีเมืองทำงานต้องดูแลลูกพร้อมกันไปด้วย การปฏิบัติเป็นอย่าง นี้ตลอดทั้งปี จะมีเวลาว่างเพียงในช่วงเทศกาลปีใหม่ของเมืองเท่านั้น

3.) สถานภาพการเป็นมารดา

หลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา มีดังนี้

(1.) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว

(2.) ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี มารดาจะมีบทบาทในการอบรมบุตรของตนอย่างมาก โดยเฉพาะบุตรสาวที่จะต้องมีความประพฤติที่เหมาะสม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนที่เป็นไปตาม จารีตประเพณีของชาวเมือง

(3.) ให้การศึกษาศิลปวิทยา การพิจารณาให้การศึกษาแก่บุตรเป็นหน้าที่ร่วมกันของบิดา มารดา ส่วนการตัดสินใจขั้นสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับบิดา

(4.) เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร ถึงแม้ว่าหนุ่มสาวชาวเมืองจะมีสิทธิในการเลือกคู่ ครองของตนเองอย่างเต็มที่ แต่มารดาก็มีบทบาทสูงในการพิจารณาผู้ครองของบุตร โดยเฉพาะบุตร สาวที่เชื่อฟังและกระทำตามมารดาต้องการ

(5.) มอบทรัพย์สินสมบัติให้เมื่อถึงโอกาส ในสังคมชาวม้ง โอกาสที่สำคัญที่จะได้รับทรัพย์สินมี คือ เมื่อแต่งงาน และการแยกครอบครัวจากรอบครัวของบิดามารดา ในการแยกครอบครัวออกมา นั้นต้องใช้เวลาพอสมควร คือ เมื่อสามารถสะสมทรัพย์สินไว้มากพอที่จะสร้างครอบครัวใหม่ได้ และในประเพณีของชาวม้งการแยกครอบครัวก็ต่อเมื่อลูกชายอีกคนของหัวหน้าครอบครัวแต่งงาน ลูกชายคนที่แต่งงานก่อนคนอื่นจึงจะแยกครอบครัวไปได้ นอกจากนี้เมื่อต้องการเงินลงทุน บิดามารดา และญาติพี่น้องจะช่วยเหลือเป็นอย่างดี ซึ่งจะมีการขอร้องกันในช่วงปีใหม่ของม้ง

6.1.2 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเป็นผู้ตามที่ดีและมีบทบาทเป็นรองสามี

จากแนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยม พบว่า สถานภาพของภรรยาถูกกำหนดขึ้นอยู่กับสถานภาพของสามี จึงไม่มีโอกาสได้แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีเป็นสถานภาพของผู้ตามที่ดีของสามีหรือหัวหน้าครอบครัว การที่สตรีถูกกำหนดให้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพต่างๆ ในครอบครัวแบบตายตัว เช่น สตรีในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยาและฐานะมารดา จะถูกสังคมกำหนดให้มีสถานภาพที่แตกต่างจากสามี คือ ต้องมีความประพฤติที่สงบเสงี่ยม เป็นสัญลักษณ์ของความอบอุ่นในครอบครัว เป็นต้น เมื่อสังคมได้กำหนดให้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพต่างๆ ให้แก่สตรีที่เป็นภรรยาเพื่อเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของภรรยา และกำหนดคุณค่าที่แตกต่างกันกับสามี จะเห็นว่าสามีทำงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจตามลักษณะระบบทุนนิยม เป็นผู้มั่งคั่งมากในการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาทำงานในบ้านที่ไม่สามารถตีมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ทำให้สถานภาพของภรรยาเป็นสถานภาพของผู้ตามที่ดีของสามีหรือหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น

สอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมแนววัฒนธรรม เพศหญิงมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากเพศชาย ที่ถูกสังคมเป็นผู้กำหนด ความเป็นผู้หญิงไม่ได้ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ แต่เนื่องจากกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมที่สร้างความเป็นผู้หญิงขึ้นมาทั้งในระดับรูปลักษณ์ทางร่างกายและจิตใจ มีการกำหนดบทบาทอย่างตายตัวโดยถือเพศเป็นปัจจัยกำหนด การอบรมขัดเกลาสมาชิกใหม่ของสังคม ให้สตรีมีพฤติกรรมบุคลิกภาพและคุณสมบัติที่แตกต่างจากเพศชาย เช่น ความอ่อนโยน เสียสละ และเห็นแก่บุคคลอื่น ให้ความสำคัญแก่อารมณ์ ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล เพื่อให้เหมาะสมกับบทบาทในการรับผิดชอบงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตร

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีมีความแตกต่างและมีบทบาทเป็นรองสามีนี้ เมื่อพิจารณาตามแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรี พบว่าบทบาทในครอบครัวของสตรีตามฐานะต่างๆ

เป็นบทบาทที่มีความแตกต่างและที่เป็นรองสามี มีสาเหตุสำคัญที่ทำให้บทบาทของสตรีถูกจำกัดทั้งในขอบเขตและระดับที่ต่ำกว่าบุรุษนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก ในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ บุรุษมีอิทธิพลที่จะผลักดันให้สตรีต้องอยู่ใต้อิทธิพลของตนยอมรับบทบาทและมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่เพศชายกำหนดให้ ในสังคมชาวม้งผู้ที่มียุทธิพลสูงคือผู้นำแซ่และหัวหน้าครอบครัวนั่นเอง ประการที่สอง ระบบความเชื่อในลักษณะสากลที่เกี่ยวกับเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศ ล้วนแต่มีข้อจำกัดหรือกีดกันสิทธิและแบบแผนทางความประพฤติของสตรีไว้ในขอบเขต และฐานะที่ต่ำกว่าบุรุษทั้งสิ้น เมื่อความเชื่อทางสังคมตั้งอยู่ภายใต้อิทธิพลของบุรุษ หากภรรยา ประพฤติผิดแผกไปจากการประพฤติกจากสตรีคนอื่นๆ มักจะได้รับการติฉินนินทา

ส่วนแนวคิดสตรีนิยมแบบมาร์กซิสต์ จะพบว่า ภรรยา มีบทบาทที่แตกต่างและเป็นรองจากบทบาทของสามีนั้น เนื่องจากสตรีถูกจำกัดจากการผลิตและสามีหรือหัวหน้าครอบครัวเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ตลอดจนลักษณะการมีครอบครัวแบบเก่าในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ ทำให้เกิดระบบนี้ ความแตกต่างทางเพศมีผลต่อระบบทุนนิยมก็คือการกำหนดค่าของงานที่แตกต่างทางเพศ งานในบ้านที่ภรรยา มีบทบาทอยู่ไม่ได้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซ้ำยังกระตุ้นเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้น

ภรรยา มีบทบาทที่แตกต่างและเป็นรองบทบาทของสามี ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการดำเนินชีวิตในครอบครัว ดังนี้

1.) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตในครอบครัวที่มีเงินเป็นตัวกำหนด และลักษณะของงานของสตรีไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยตรง ทำให้ภรรยาพึ่งพาสามีในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ต้องขอความเห็นจากสามีก่อนถึงแม้ว่าภรรยาจะเก็บรักษาทรัพย์ไว้บางส่วนก็ตาม

2.) สิทธิและอำนาจการตัดสินใจในครอบครัว โดยปกติสามีจะปรึกษาขอความคิดเห็นจากภรรยา แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ตัดสินใจในทุกเรื่อง ถึงแม้ว่าภรรยาจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

3.) เวลาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ความแตกต่างของการใช้เวลาในการทำงานที่ยาวนานและการพักผ่อนน้อยกว่าของภรรยาเห็นได้อย่างเด่นชัด เริ่มตั้งแต่เวลา 04.00 น. สตรีในฐานะต่างๆ จะต้องประกอบอาหาร เตรียมอาหาร ทำงานบ้าน ในขณะที่สามีหรือหัวหน้าครอบครัวจะตื่นนอนเพื่อรับประทานอาหารเช้าในเวลา 05.00 น. จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะเดินทางไปทำงานในไร่ จนกระทั่งเวลาเย็นจึงกลับบ้าน ภรรยาจะต้องจัดเตรียมอาหารและให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยง และรับ

ประทานอาหารในช่วงเวลา 19.00 น. เมื่อรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ภรรยาจัดเก็บ ทำความสะอาดภาชนะ และเย็บปักเสื้อผ้าจนกระทั่งเข้านอนการใช้เวลาของภรรยาดำเนินเช่นนี้ทุกวัน

6.1.3 สถานภาพของสตรีภายหลังการแต่งงานมีบทบาทที่คาดหวังสูง

สตรีมักจะถูกคาดหวังไว้ตั้งแต่เริ่มวัยเจริญพันธุ์ที่จะต้องแต่งงานเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ เมื่อแต่งงานแล้วจะอยู่ในฐานะต่างๆ ในครอบครัว การคาดหวังในการยกระดับฐานะคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวให้ดีขึ้นได้นั้น ย่อมคาดหวังว่าสตรีในฐานะเป็นลูกสะใภ้และฐานะเป็นภรรยา จะเป็นผู้ที่ร่วมในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวร่วมกับสามี ส่วนฐานะเป็นแม่ย่อมคาดหวังให้กำเนิดบุตร โดยที่ครอบครัวในฐานะที่เป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กในสังคม ซึ่งมีการประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวในสังคมใหญ่ โดยกำหนดบทบาทสามีมีบทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ อันเป็นการคาดหวังในหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี เป็นหลักประกันของครอบครัว ส่วนภรรยาเป็นบทบาทที่สนองจิตใจ อันเป็นการคาดหวังให้พัฒนาด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นแกนกลางที่ก่อให้เกิดความสบายใจทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจอันได้แก่ การเลี้ยงดู การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว การอำนวยความสะดวก สบายให้สมาชิกในครอบครัว

สตรีได้ถูกกำหนดให้แสดงบทบาทความคาดหวัง (Ideal Role) ในเรื่องบทบาทที่สนองจิตใจแล้ว บทบาทความคาดหวังในการทำงานเชิงเศรษฐกิจในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัวเป็นบทบาทที่ภรรยาถูกคาดหวังไว้เช่นกัน ดังนั้น บทบาทในครอบครัวของภรรยาเป็นบทบาทที่มีความคาดหวังไว้สูง ทั้งในบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและบทบาทเชิงเศรษฐกิจในครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นบทบาทหลักของครอบครัว เมื่อพิจารณาตามบทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นสถานภาพที่สตรีเผ่ามั่งกระทำจริงเมื่อมีสถานภาพต่างๆ ในครอบครัว ทั้งบทบาทด้านการผลิต (production) และการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัว (reproduction)

จากแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ บทบาทในครอบครัวของสตรีเผ่ามั่งมีอยู่หลายบทบาทตามสถานภาพที่ได้กล่าวมาที่กล่าวมาแล้วนั้น จากการศึกษา พบว่า ไม่มีความสับสนในบทบาทและความเป็นตัวตนของที่ต้องกระทำตามบทบาทต่างๆ ที่มีหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในครอบครัวจัดเป็นความสัมพันธ์ที่คงที่และเปลี่ยนแปลงได้ยาก เพราะบทบาทต่างๆ อยู่ในลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการยอมรับบทบาทที่กำหนดขึ้นตามจารีตประเพณีดั้งเดิม โดยยึดถือเอาความแตกต่างระหว่างเพศเป็นเกณฑ์ในการกำหนด

บาทและหน้าที่ ดังนั้นการเป็นลูกสะใภ้ การเป็นภรรยาและการเป็นแม่ ที่ยังต้องรับผิดชอบงานภายในบ้าน การดูแลบ้านเรือนจึงเป็นงานหลักของสตรีอยู่ต่อไป

แม้ว่าในปัจจุบัน สตรีมีความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพมากขึ้นกว่าเดิม แต่ปัจจัยทางเพศก็ยังคงมีอิทธิพลในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรีอยู่ กล่าวคือ สตรียังต้องรับผิดชอบงานภายในบ้าน การดูแลบ้านเรือนอยู่ แต่สตรีจะมีการบทบาทในการประกอบอาชีพให้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจ โดยสังคมกำหนดว่าหน้าที่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในการเป็นภรรยา แต่สตรีที่ทำงานมักเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวเท่านั้น

6.2 การเปลี่ยนแปลงของสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะการการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มัง เป็นดังนี้

6.2.1 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพต้องผ่านพิธีการแต่งงานตามประเพณีของชาวมัง

เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพตามการแต่งงาน โดยสังคมชาวมังนิยมแต่งงานอายุประมาณ 14-17 ปี เมื่อสตรีผ่านพิธีกรรมการแต่งงานแล้วสังคมจึงจะยอมรับในฐานะหรือตำแหน่งของสตรีอันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ว่าควรมีควรทำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งฐานะตำแหน่งต่างๆ ของสตรีที่สมรสแล้ว และกำหนดคภาพลักษณะที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่นด้วย ดังนี้

1.) ได้รับสิทธิการเป็นลูกสะใภ้ เมื่อสตรีเข้าพิธีแต่งงานแล้วจะต้องมาอยู่ร่วมกับครอบครัวฝ่ายสามี ต้องออกจากแซ่สกุล ชาติเผ่าจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับผีแซ่ของสามี ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลปรนนิบัติบิดามารดาและผู้อาวุโสของสามี นอกจากนี้มีหน้าที่เป็นแรงงานที่สำคัญของครอบครัวด้วย ลูกสะใภ้ต้องเคารพเชื่อฟังและนอบน้อมต่อบิดามารดาของสามี

2.) ได้รับสิทธิการเป็นภรรยา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปรนนิบัติสามี รับผิดชอบงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ต้องเป็นผู้เสียสละอุทิศเวลาให้กับครอบครัว มีความขยัน อดทน

3.) ได้รับสิทธิของการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตร มารดาจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความรักและเสียสละทุ่มเทชีวิตเพื่อบุตร

ส่วนการที่จะเข้าสู่ฐานะภรรยาของหัวหน้าครอบครัวนั้น ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสามี กล่าวคือ เมื่อสามีของตนอยู่ในครอบครัวของบิดามารดาอยู่ จะมีเพียงฐานะลูกสะใภ้ แต่เมื่อแยกครอบครัวใหม่ออกมาจึงจะมีสิทธิเป็นภรรยาหัวหน้าครอบครัวตามสถานภาพของสามีในฐานะหัวหน้าครอบครัว ในการแยกครอบครัวออกมานั้นต้องใช้เวลาพอสมควร คือ เมื่อสามารถสะสมทรัพย์ไว้มากพอที่จะสร้างครอบครัวใหม่ได้ และในประเพณีของชาวม้งการแยกครอบครัวก็ต่อเมื่อลูกชายอีกคนของหัวหน้าครอบครัวแต่งงาน ลูกชายคนที่แต่งงานก่อนคนอื่นจึงจะแยกครอบครัวไปได้

6.2.2 ในสังคมชาวม้งเมื่อสตรีเข้าสู่สถานภาพเป็นภรรยาแล้วมีการเปลี่ยนแปลง ได้ยาก เนื่องจากมีสถานภาพหลัก (key status) ของตนเองอยู่ คือมีสถานภาพของการเป็นภรรยาที่ยึดตามสถานภาพของสามี และสถานภาพการเป็นแม่เมื่อให้กำเนิดบุตร ซึ่งสตรีได้ถูกคาดหวังให้รับบทบาทการเป็นมารดาต่อเนื่องจากการแต่งงาน

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของภรรยากระทำได้ยาก โดยที่ชาวม้งมีแบบแผนของการประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทที่แต่ละคนจะแสดงออกมาเป็นไปตามวัฒนธรรมของชาวม้ง ซึ่งมีการอบรมตั้งแต่วัยเด็กให้รู้จักบทบาทเกี่ยวกับเพศ คือ มารดาจะเป็นผู้อบรมบุตรสาวในเรื่องงานบ้านงานเรือน ส่วนบุตรชายบิดาจะสอนให้รู้จักกับบทบาทที่เหมาะสมกับเพศ เช่นการทำไร่ การล่าสัตว์ การสร้างบ้าน การค้าขาย เป็นต้น เมื่อสตรีแต่งงานและเข้าสู่ฐานะภรรยาจึงมีบทบาทตามที่สังคมกำหนดให้ประพฤติดำเนินตามเพศของตน

6.3 ปัจจัยหรือเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง พบว่า ปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ มีดังนี้

6.3.1 ปัจจัยทางวัฒนธรรมในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ ผนวกกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญเรื่องเงินตรา งานของบุรุษจึงมีคุณค่าและความสำคัญเพิ่มขึ้น ในขณะที่งานของสตรีถูกลดคุณค่า ปัจจัยเหล่านี้ได้ต่อยอดให้สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรส มีสถานภาพที่เป็นรองจากสถานภาพของสามี ถึงแม้สตรีจะมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้นก็ตาม

6.3.2 ปัจจัยทางด้านการประกอบอาชีพ

เป็นปัจจัยที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของสตรีที่สมรสที่เป็นรองคู่สมรสของตน เนื่องจากบุรุษมักจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว ในขณะที่สตรีมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องงานบ้านและเลี้ยงดูบุตร ทำให้ต้องพึ่งพาสามีในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเท่ากับเป็นการยกสถานภาพของสามีให้สูงขึ้น ในขณะที่ลดบทบาทของภรรยาให้ต่ำลง

6.3.3 ปัจจัยทางด้านรูปแบบของระบบครอบครัวและเครือญาติ

เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ในเรื่องรูปแบบของระบบครอบครัว พบว่า การที่สตรีมาอยู่ร่วมกับญาติของสามีในลักษณะครอบครัวขยาย สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาและลูกสะใภ้ นอกจากจะต้องปรนนิบัติรับใช้สามีอย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องปรนนิบัติรับใช้ญาติของสามีอีกด้วย ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญที่สตรีในฐานะนี้จะปฏิเสธไม่ได้ แต่เมื่อแยกครอบครัวมาอยู่ต่างหากในลักษณะของครอบครัวเดี่ยว จะไม่ต้องปรนนิบัติรับใช้ญาติของสามี

นอกจากนี้ ในลักษณะครอบครัวขยาย สตรีที่อยู่ในฐานะลูกสะใภ้แทบจะไม่มีสิทธิและอำนาจในครอบครัวเลย การตัดสินใจทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับบิดามารดาของสามี แม้ลูกสะใภ้จะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน แต่ลูกสะใภ้ก็ไม่ใช่ผู้ควบคุมดูแลการใช้จ่ายในครอบครัว และเมื่อแยกออกมาอยู่ต่างหากในลักษณะครอบครัวเดี่ยว สิทธิและอำนาจภายในครอบครัวของสตรีจะมีมากขึ้น ตามสถานภาพการเป็นภรรยาหัวหน้าครอบครัวที่ได้มาตามสถานภาพของสามีในเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำให้สตรีที่อยู่ในครอบครัวแบบเดี่ยวมีสถานภาพและบทบาทที่สูงกว่าสถานภาพและบทบาทที่อยู่ในครอบครัวขยาย

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ศึกษาบ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงาน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง และศึกษาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลเป็นเวลา 7 เดือน การศึกษาใช้ทั้งการสังเกต การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ประชากรที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย สตรีที่สมรสแล้ว จำนวน 55 คน สามีหรือหัวหน้าครอบครัว จำนวน 135 คน ผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 คน ผู้นำแซ่สกุลหรือผู้ที่เรือญาติให้การยอมรับ จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่อนามัยตำบลทับเบิก 2 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเพชรบูรณ์ 3 คน ครู จำนวน 2 คน และประชาชนทั่วไปจากการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังนี้

7.1 สรุปผลการศึกษา

7.1.1 พื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านทับเบิก เป็นชุมชนของชนเผ่าม้งบรรพบุรุษได้อพยพมาจากแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว เข้าสู่ประเทศไทยในเขตพื้นที่ติดต่อสามจังหวัด คือ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และเลย ชาวเขาเผ่าม้งที่บ้านทับเบิกถือว่าเป็น “ม้งเหล่า” แปลว่า “ม้งเก่า” เป็นม้งชาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนกลุ่มชนต่างๆ ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามกฎหมายในปี พ.ศ. 2468 และในปี พ.ศ. 2511 ชาวม้งได้ทิ้งบ้านเรือนเข้าไปอยู่ในป่าเพื่อเข้าร่วมอุดมการณ์กับ

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2525 สงครามจึงยุติ มีผลทำให้ชาวเขาที่เข้าร่วมอุดมการณ์กับพรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาบดตัวต่อราชการไทยในนาม “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” และได้เข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านจนกระทั่งปัจจุบันนี้

7.1.2 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง

ผู้ศึกษาได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรสแล้ว และยังคงอยู่กินฉันท์สามีภรรยา ตามตามสถานภาพที่สตรีมีอยู่ในครอบครัว คือ ในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และในฐานะที่เป็นแม่ สรุปได้ดังต่อไปนี้

7.1.2.1 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้งในฐานะลูกสะใภ้

สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาจะอยู่ในฐานะลูกสะใภ้ควบคู่กันไปด้วย ได้รับสิทธิในการอยู่อาศัยร่วมกับญาติในครอบครัวฝ่ายสามี มีสิทธิในการนับถือผีบรรพบุรุษและใช้แซ่สกุลของสามีได้ ส่วนสิทธิในทรัพย์สินและการใช้จ่ายในครอบครัว สตรีในฐานะลูกสะใภ้แทบจะไม่มีสิทธิหรืออำนาจในครอบครัวเลย แม้ลูกสะใภ้จะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน แต่ลูกสะใภ้ก็ไม่ใช่ผู้ควบคุมดูแลการใช้จ่ายในครอบครัว การตัดสินใจทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับบิดาของสามีในฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว และมารดาของสามีซึ่งมีฐานะเป็นภรรยาหัวหน้าครอบครัว (แม่ใหญ่) นอกจากนี้สตรีในฐานะลูกสะใภ้มีภาระหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้สามีอย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องปรนนิบัติรับใช้บิดา มารดาและผู้อาวุโสของครอบครัวฝ่ายสามีอีก

7.1.2.2 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้งในฐานะภรรยา

สถานภาพหรือตำแหน่งของสตรีม้งในฐานะภรรยา เป็นสถานภาพที่ได้มาจากการสมรส ซึ่งมีที่มาของการเป็นภรรยาที่แตกต่างกันออกไป เช่น การสู่ขอ การฉุด การหนีตามกัน ทุกวิธีการที่กล่าวมาได้นำมาสู่พิธีการแต่งงาน การแต่งงานของชาวม้ง หมายถึงการซื้อเมีย เป็นการซื้อที่ทำให้หญิงต้องออกจากแซ่สกุล ชาติผีจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับผีแซ่สามี

สถานภาพของการเป็นภรรยา มีบทบาทตามสถานภาพที่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลในครอบครัว ทั้งด้านการผลิตและการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัวที่แตกต่างกัน ไปตามลักษณะรูปแบบครอบครัว คือ ครอบครัวขยาย (extended family) ที่มีจำนวนสตรีม้งในครอบครัวอยู่หลายคน ซึ่ง “แม่ใหญ่” หรือภรรยาหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดงานและมอบหน้าที่ให้ทุกคนต้องทำตาม ส่วนงานเกี่ยวกับการผลิต หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดและมอบหน้าที่ให้ทุกคน ส่วนในครอบครัว

เดี่ยว (nuclear family) นั้น ภรรยาจะดูแลรับผิดชอบงานในบ้านตามลำพัง ส่วนงานเกี่ยวกับการผลิต สิทธิและอำนาจการตัดสินใจขึ้นอยู่กับสามี

7.1.2.3 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มั่งในฐานะมารดา

เมื่อสตรีมั่งที่แต่งงานจะได้รับสิทธิการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร การเป็นมารดาของสตรีมั่งได้รับจากถ่ายทอดความรู้ความเชื่อจากบรรพบุรุษ โดยวิธีปฏิบัติในชีวิตจริงในการเตรียมพร้อมที่จะเป็นมารดา การตัดสินใจที่เกี่ยวกับบุตรจะเป็นหน้าที่ร่วมกันของทั้งบิดาและมารดา และผู้เป็นบิดาจะเป็นผู้ตัดสินใจเด็ดขาด สิทธิและอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัวเป็นของบิดาแต่เพียงผู้เดียวที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นบิดามีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับบุตรมากกว่ามารดา ถึงแม้ว่าบุตรจะให้ความเคารพนับถือเท่าเทียมกับบิดาแล้วก็ตาม ซึ่งจะเห็นจากการที่บิดามีอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายของครอบครัวนั่นเอง

7.1.3 ลักษณะสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มั่ง

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะของสถานภาพของสตรีที่สมรสแล้วมีหลายสถานภาพที่มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

7.1.3.1 สถานภาพของสตรีที่สังคมกำหนด

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มั่ง มีสถานภาพหลายอย่างที่มีลักษณะแตกต่างกัน และมีสถานภาพหลัก (key status) ของตนเอง กล่าวคือ สตรีจะมีสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด คือ สถานภาพความเป็นเพศหญิง เมื่อสตรีเฝ้า้มั่งได้เข้าสู่พิธีแต่งงานจะมีสถานภาพที่ได้มาภายหลังหรือ สถานภาพสัมฤทธิ์ (Achieved status) คือ สถานภาพการเป็นลูกสะใภ้ สถานภาพการเป็นภรรยา และสถานภาพการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร

7.1.3.2 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเป็นผู้ตามที่ดีและมีบทบาทเป็นรองสามี

ภรรยาที่มีบทบาทที่แตกต่างและเป็นรองบทบาทของสามี ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรม การดำเนินชีวิตในครอบครัว ดังนี้

1.) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตในครอบครัวที่มีเงินเป็นตัวกำหนด และลักษณะของงานของสตรีไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยตรง ทำให้ภรรยาพึ่งพาสามีในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ต้องขอความเห็นจากสามีก่อนถึงแม้ว่าภรรยาจะเก็บรักษาทรัพย์ไว้บางส่วนก็ตาม

2.) สิทธิและอำนาจการตัดสินใจในครอบครัว โดยปกติสามีจะปรึกษาขอความคิดเห็นจากภรรยา แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ตัดสินใจในทุกเรื่อง ถึงแม้ว่าภรรยาจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

3.) เวลาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ความแตกต่างของการใช้เวลาในการทำงานที่ยาวนานและการพักผ่อนน้อยกว่าของภรรยาเห็นได้อย่างเด่นชัด เริ่มตั้งแต่เวลา 04.00 น. สตรีในฐานะต่างๆ จะต้องประกอบอาหาร เตรียมอาหาร ทำงานบ้าน ในขณะที่สามีหรือหัวหน้าครอบครัวจะตื่นนอนเพื่อรับประทานอาหารเช้าในเวลา 05.00 น. จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะเดินทางไปทำงานในไร่ จนกระทั่งเวลาเย็นจึงกลับบ้าน ภรรยาจะต้องจัดเตรียมอาหารและให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยง และรับประทานอาหารเช้าในเวลา 19.00 น. เมื่อรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ภรรยาจัดเก็บ ทำความสะอาดภาชนะ และเย็บปักเสื้อผ้าจนกระทั่งเข้านอนการใช้เวลาของภรรยาดำเนินเช่นนี้ทุกวัน

7.1.3.3 สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเป็นบทบาทที่คาดหวังไว้สูง

โดยที่ครอบครัวในฐานะที่เป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กในสังคม ซึ่งมีการประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวในสังคมใหญ่ โดยกำหนดบทบาทสามีมีบทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ อันเป็นการคาดหวังในหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี เป็นหลักประกันของครอบครัว ส่วนภรรยาเป็นบทบาทที่สนองจิตใจ อันเป็นการคาดหวังให้พัฒนาด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นแกนกลางที่ก่อให้เกิดความสบายใจทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจอันได้แก่ การเลี้ยงดู การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว การอำนวยความสะดวก สบายให้สมาชิกในครอบครัว

สตรีได้ถูกกำหนดให้แสดงบทบาทความคาดหวัง (Ideal Role) ในเรื่องบทบาทที่สนองจิตใจแล้ว บทบาทความคาดหวังในการทำงานเชิงเศรษฐกิจในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัวเป็นบทบาทที่ภรรยาถูกคาดหวังไว้เช่นกัน ดังนั้น บทบาทในครอบครัวของภรรยาเป็นบทบาทที่มีความคาดหวังไว้สูง ทั้งในบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและบทบาทเชิงเศรษฐกิจในครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นบทบาทหลักของครอบครัว เมื่อพิจารณาตามบทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นสถานภาพที่สตรีเฝ้า้มั่งกระทำจริงเมื่อมีสถานภาพต่างๆ ในครอบครัว ทั้งบทบาทด้านการผลิต (production) และการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัว (reproduction)

7.1.4 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มั่ง

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเฝ้า้มั่ง เป็นดังนี้

7.1.4.1 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพต้องผ่านพิธีการแต่งงานตามประเพณีของชาวม้ง

เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพตามการแต่งงาน โดยสังคมชาวม้งนิยมแต่งงานอายุประมาณ 14-17 ปี เมื่อสตรีผ่านพิธีกรรมการแต่งงานแล้วสังคมก็จะยอมรับ ในฐานะหรือตำแหน่งของสตรี อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ว่าควรมีควรทำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งฐานะตำแหน่งต่างๆ ของสตรีที่สมรสแล้ว และกำหนดภาพลักษณ์ที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่นด้วย ดังนี้

- 1.) ได้รับสิทธิการเป็นลูกสะใภ้ เมื่อสตรีเข้าพิธีแต่งงานแล้วจะต้องมาอยู่ร่วมกับครอบครัวฝ่ายสามี ต้องออกจากแซ่สกุล ชาติเผ่าจากสกุลเดิมไปเข้าอยู่กับผีแซ่ของสามี ซึ่งมีหน้าที่จะต้องดูแลปรนนิบัติบิดามารดาและผู้อาวุโสของสามี นอกจากนี้มีหน้าที่เป็นแรงงานที่สำคัญของครอบครัวด้วย ลูกสะใภ้ต้องเคารพเชื่อฟังและนอบน้อมต่อบิดามารดาของสามี
- 2.) ได้รับสิทธิการเป็นภรรยา ซึ่งมีหน้าที่จะต้องปรนนิบัติสามี รับผิดชอบงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ต้องเป็นผู้เสียสละอุทิศเวลาให้กับครอบครัว มีความขยัน อดทน
- 3.) ได้รับสิทธิของการเป็นมารดาเมื่อให้กำเนิดบุตร ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตร มารดาจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความรักและเสียสละทุ่มเทชีวิตเพื่อบุตร

7.1.4.2 เปลี่ยนแปลงสถานภาพได้ยากและจะดำรงสถานภาพไปจนกระทั่งเสียชีวิต

ในสังคมชาวม้งเมื่อสตรีเข้าสู่สถานภาพเป็นภรรยาแล้วมีการเปลี่ยนแปลงได้ยาก เนื่องจากมีสถานภาพหลัก (key status) ของตนเองอยู่ คือมีสถานภาพของการเป็นภรรยาที่ยึดตามสถานภาพของสามี และสถานภาพการเป็นแม่เมื่อให้กำเนิดบุตร ซึ่งสตรีได้ถูกคาดหวังให้รับบทบาทการเป็นมารดาต่อเนื่องจากการแต่งงาน และจะสถานภาพนี้จะดำรงอยู่จนกระทั่งเสียชีวิต

7.1.5 ปังจัยหรือเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง พบว่า ปังจัยหรือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ มีดังนี้

7.1.5.1 ปังจัยทางวัฒนธรรมในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ ผนวกกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญเรื่องเงินตรา งานของบุรุษจึงมีคุณค่าและความสำคัญเพิ่มขึ้น ในขณะที่งานของสตรีถูกลดคุณค่า ปังจัยเหล่านี้ได้ตอกย้ำให้สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของสตรีที่สมรส มีสถานภาพที่เป็นรองจากสถานภาพของสามี ถึงแม้สตรีจะมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้นก็ตาม

7.1.5.2 ปัจจัยทางด้านการประกอบอาชีพ

เป็นปัจจัยที่ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีที่เป็นภรรยามีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากบุรุษมักจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว ในขณะที่สตรีมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องงานบ้านและเลี้ยงดูบุตร ทำให้ต้องพึ่งพาสามีในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเท่ากับเป็นการยกสถานภาพของสามีให้สูงขึ้น ในขณะที่ลดบทบาทของภรรยาให้ต่ำลง

7.1.5.3 ปัจจัยทางด้านรูปแบบของระบบครอบครัวและเครือญาติ

เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ในเรื่องรูปแบบของระบบครอบครัว พบว่า การที่สตรีมาอยู่ร่วมกับญาติของสามีในลักษณะครอบครัวขยาย สตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาและลูกสะใภ้ นอกจากจะต้องปรนนิบัติรับใช้สามีอย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องปรนนิบัติรับใช้ญาติของสามีอีกด้วย ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญที่สตรีในฐานะนี้จะปฏิเสธไม่ได้ แต่เมื่อแยกครอบครัวมาอยู่ต่างหากในลักษณะของครอบครัวเดี่ยว จะไม่ต้องปรนนิบัติรับใช้ญาติของสามี

นอกจากนี้ ในลักษณะครอบครัวขยาย สตรีที่อยู่ในฐานะลูกสะใภ้แทบจะไม่มีสิทธิและอำนาจในครอบครัวเลย การตัดสินใจทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับบิดามารดาของสามี แม้ลูกสะใภ้จะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน แต่ลูกสะใภ้ก็ไม่ใช่ผู้ควบคุมดูแลการใช้จ่ายในครอบครัว และเมื่อแยกออกมาอยู่ต่างหากในลักษณะครอบครัวเดี่ยว สิทธิและอำนาจภายในครอบครัวของสตรีจะมีมากขึ้น

7.2 อภิปรายผล

สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ในฐานะต่างๆ ได้แก่ ในฐานะเป็นลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และในฐานะเป็นมารดา ล้วนเป็นเพียงส่วนประกอบของสามีเท่านั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีม้งอยู่ในวงจำกัดกว่าและมีระดับเป็นรองบุรุษ โดยพิจารณาจากหัวหน้าครอบครัวมีอิทธิพลสูงในครอบครัว อำนาจและการตัดสินใจขึ้นอยู่กับหัวหน้าครอบครัวหรือสามี ซึ่งสตรีชาวม้งไม่รู้สึกรู้ว่าเกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศแต่อย่างใด

การที่สตรีในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันมักไม่ค่อยรับรู้ถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศ ไม่ใส่ใจกับความไม่เท่าเทียมของสถานภาพและบทบาท ที่เป็นดังนี้เพราะสาเหตุสำคัญ ได้แก่

1. กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานในชุมชน ในเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ โดยที่เชื่อว่าผู้ชายจะได้รับมอบหมายหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว และ

หน้าที่หลักคือการเป็นผู้นำครอบครัวเป็นหน้าเป็นตาของครอบครัว ส่วนผู้หญิงจะได้รับมอบหมายให้ดูแลความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัวเป็นหน้าที่หลัก ต้องรับหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกสบายในครอบครัว ดังนั้น ผู้หญิงต้องปรนนิบัติและเชื่อฟังผู้ชายในฐานะเป็นผู้นำ

2. การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างหลักในชุมชน

ภายหลังจากที่ชาวม้งได้เข้ามาปรับตัวเป็นผู้เข้าร่วมพัฒนาชาติไทย ความทันสมัย ความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนเทคโนโลยี ได้เข้ามาสู่ชุมชนชาวม้ง เกิดการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากระบบการพึ่งพิงภายในชุมชนไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมที่เน้นในเรื่องเงินตราและวัตถุ ค่านิยมดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศในครอบครัว กล่าวคือ แม้ลักษณะสถานภาพและบทบาทในครอบครัวยังคงเหมือนเดิม แต่บทบาทของบุรุษจะถูกให้ความสำคัญมาก เนื่องจากในสังคมที่เน้นความสำคัญของเงินตราและวัตถุ จะให้คุณค่าแก่งานที่ที่มีผลตอบแทนเป็นตัวเงินและผู้ที่ถือครองปัจจัยการผลิตซึ่งก็คือหัวหน้าครอบครัว ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำความเป็นครอบครัว ยังคงกระทำอยู่ในครอบครัว สตรียังคงมีบทบาททั้งงานในบ้านและนอกบ้าน แต่งานบ้านไม่มีค่าจ้างตอบแทนถือว่าเป็นการกระทำเพื่อคนในครอบครัว งานในบ้านในสังคมทุนนิยมจึงไม่ถือว่าเป็นงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ การเข้ามาของระบบทุนนิยมได้มีส่วนสำคัญที่ย้ำให้สถานภาพและบทบาทในครอบครัวของภรรยา ยังคงเป็นรองสามีในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว

ดังนั้น การถือระบบชายเป็นใหญ่นี้และการที่ครอบครัวมีค่านิยมที่เน้นในเรื่องเงินตราและวัตถุ ทำให้เห็นลักษณะสถานภาพและบทบาทของสตรีที่เป็นภรรยาเป็นรองหรือส่วนประกอบของสามี และเมื่อการประสาน 2 เรื่องนี้เป็นเรื่องเดียวกัน จะเห็นได้ว่าเรื่องของครอบครัว (family) และเศรษฐกิจ (economy) เป็นเรื่องเดียวกัน การถือระบบชายเป็นใหญ่ทำให้เกิดการแบ่งงานตามชนชั้นทางเพศ ซึ่งทำให้ฝ่ายชายควบคุมเศรษฐกิจได้ และตัวเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalist) เองก็ได้ประโยชน์จากการใช้ระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นี้ ซึ่งในระบบนี้สตรีเป็นฝ่ายเสียเปรียบทั้ง 2 ต่อ เพราะได้งานที่กำหนดค่าของงานที่ต่ำกว่าบุรุษ และงานที่ทำในครอบครัวก็ประสบกับปัญหา 2 เท่า คือ ทำงานในบ้าน และงานนอกบ้าน (double day work)

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา พบว่า สถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้งมีบทบาทที่เป็นรองสามี ในหลายด้านนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของสตรีเผ่าม้ง ซึ่งเป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญ ต่อหน่วยสังคมมูลฐาน มีข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพของสตรี ดังนี้

1. เร่งรัดการพัฒนาสตรี โดยการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรีในชุมชน ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ สามารถเป็นแกนนำในการบริหารงานพัฒนาสตรี และก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งครอบครัวและชุมชน

2. หน่วยงานของรัฐ ควรมีโครงการอบรม ให้ความรู้และส่งเสริมการพัฒนาสตรีให้เต็มศักยภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี มีคุณภาพ ตลอดจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ ควรมีการณรงค์ให้บุรุษมีทัศนคติต่อสตรีในฐานะที่เป็นสมาชิกในครอบครัว ที่มีใช่เป็นผู้ตามหรือผู้ให้บริการแก่สมาชิกเท่านั้น แต่ควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในครอบครัว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีเผ่าม้ง ผู้วิจัยเน้นการศึกษาเฉพาะสถานภาพและบทบาทในครอบครัวในฐานะต่างๆ คือ ในฐานะลูกสะใภ้ ในฐานะภรรยา และฐานะเป็นมารดาในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษา ในประเด็น ดังนี้

1. ควรศึกษาสถานภาพหลังการแต่งงานของสตรีในระดับสังคม การเมือง และทางเศรษฐกิจในชุมชน

2. ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบในเรื่องสถานภาพภายหลังการแต่งงานของสตรีกับชนเผ่าอื่น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ.(2538). การศึกษาเรื่องผู้หญิง.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กุลศิริ อรุณภาคย์. (2542). บทบาทผู้หญิงในชุมชนประมง: กรณีศึกษา บ้านเกาะจิก จังหวัด
จันทบุรี.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2521). กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ.กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การ
พิมพ์.
- คณะกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนงานหลักสตรี.(2527). แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่ง
ชาติ (กสส.),สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- งามพิศ สัตย์สวงน.(2538). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- จงจิต อนันต์คูศรี.(2540). มนทัศน์สตรีนิยมในนวนิยายของซีโมน เดอ โบวัวร์,วิลเวีย พลาธา, บริ
กิตเทอะ ชไวเกอร์และศิริเมอร อุณหรูป. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์.(2535). การศึกษาเรื่องผู้หญิง.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ฉัญฉุยภรณ์ ศรีสุบรรณ.(2540). บทบาทและการแบ่งงานระหว่างหญิงชายในชุมชนที่มีผลต่อการ
พัฒนาสตรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวิช จตุรพฤกษ์.(2538).พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาจากจน: การศึกษาการ
ปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอในจังหวัดเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพวรรณ เคาวางกูร.(2531) บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร:กรณี
ศึกษาสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวหลวง.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นเรศ สงเคราะห์สุข.(2538). งานวิจัยเรื่อง.การเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวเขาเผ่าปาเกะญอในด้าน
ระบบการผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ
ศึกษากรณี: ชุมชนห้วยไม้ดำ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ศูนย์สตรี
ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ปราณี วงศ์เทศ.(2535). เพศและวัฒนธรรม. นครปฐม. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรพิไล ถมั่งรักษาสัตย์.(2528) การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องปัญหาความเสมอภาคของสตรี. วิทยาลัย
นิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทธา สายหู.(2516). ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พัฒนาเศ.
- ภัสสร ลิมานนท์.(2527). การศึกษาและการวิเคราะห์บทบาททางเพศของสถานภาพสตรี. รายงานการ
สัมมนาทางวิชาการเรื่องการพัฒนาสถานภาพสตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชา
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ.(2535). แม่หญิงสีขาวตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
_____. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2538). จากวรรณถึงทวด: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยามาร์กซิสม์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เรืองเดช ปันเจื่อนชาติ.(2531). ภาษาถิ่นตระกูลไทย. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุกัญญา บุญदानนท์.(2534). ความขัดแย้งทางบทบาทของผู้หญิงแต่งงานที่ทำงานนอกบ้านและแนว
ทางแก้ปัญหา. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.(2540). ธรรมเนียมชีวิต พุทธจริยธรรมที่ดี
งาม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2540) หน้าที่และมารยาทของสมาชิกในครอบครัวที่พึงปฏิบัติต่อกัน. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สุจริตลักษณ์ ดีผดุง.(2538). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุชีลา ตันชัยนันท์.(2541). บทบาทหญิงชายกับการพัฒนา; บทเส้นทางกระบวนการประชาสังคม. ใน
ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง: อนุชาติ พวงสำลีและ
กฤตยา อาชวนิจกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุธีรา ทอมสัน.(2537). สตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง: ก้าวไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมระหว่างชาย
หญิง. (เมทินี พงษ์เวช ผู้แปล). สถาบันบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.
- สุริยา รัตนกุล.(2515). พจนานุกรมไทย-ม้ง. กรุงเทพมหานคร: เกษมสัมพันธ์การพิมพ์.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณและคณะ.(2522). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: ชัยศิริการพิมพ์.

สมทบ สุวรรณสุทธิ.(ไม่ระบุปีที่พิมพ์). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย
บุคคล.กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
อุทัย หิรัญโต.(2526). สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร:ทิพย์อักษร.
อมรา พงศาพิชญ์.(2522). มนุษย์กับสังคม.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
อมร ทวีศักดิ์.(2538).บทสนทนาสาธิตสนมธุฐานไทย-ม้ง.สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ
การพัฒนาชนบท,มหาวิทยาลัยมหิดล.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายธงชัย ศรีเมือง
วัน เดือน ปีเกิด	27 มีนาคม พ.ศ. 2513
สถานที่เกิด	จังหวัดเพชรบูรณ์
ประวัติการศึกษา	สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, พ.ศ. 2535-2539 ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ. 2540-2545 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

Executive Summary

THE POST-MARITAL STATUSES OF HMONG WOMEN : A CASE STUDY OF BAN THAPBOEK, WANGBAN SUB-DISTRICT, LOMKAO DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE.

Summary of abstract

The objectives of this qualitative research were to study the post-marital statuses of Hmong women, changes of their statuses and factors or conditions influencing those changes. The data collection methods included interviews and participatory/non-participatory observations.

The study findings revealed that there were several post-marital statuses of Hmong women, including daughters-in-law, wives and mothers. Their statuses were restricted, secondary to those of men and wives who follow their husbands wishes. However, they were granted the right to pay homage to the ancestor spirits of their husbands and live with their husband's relatives. Regarding the power to make decisions and rights concerning family affairs, it was revealed that women's were restricted and different according to the family type. In an extended family, decisions were made by parents of the husband while the wife was a crucial laborer in the family and was required to provide services to the husband and his parents. In a nuclear family, decision-making by the husband was regarded as absolute while the duties of the wife included being a significant laborer and serving the husband. Factors making the statuses of women secondary to those of men were the male-dominated values and the capitalistic economic system, raising the values of men's work while degrading that of women.

From the research findings, it is recommended that state agencies improve and promote the statuses of these women by establishing women development organizations in communities with a mission to empower them from the suppression of men.

Introduction

The Hmong community at Ban Thapboek was located on a mountainous highland, with a simple way of life that depended mainly on available natural resources. The relationship between men and women was based on an assumption that a man was a family and community leader while a woman was a follower being assigned to the role of wife and mother. Such a belief had been instilled and passed on from generations. A man was responsible for a breadwinner and family leader while a woman mainly looked after family members, providing them conveniences and comforts. As a consequence, a woman was expected to give services to and believe in man as leader.

The practice had gone on until a change took place in the community. In 1968, the men joined the Communist Party of Thailand, moved into the jungle and fought

against the government. The battle of ideology came to a halt in 1982 and the men joined the government as “Citizens of national development”, and resettled in the community.

Under such a context and circumstance, Hmong women in the community had to adjust themselves to the new changes. Economic necessity had forced them to take on economic responsibility of their families, making them work even harder although they had a better chance to develop their statuses and role.

The changes had strong impacts on conventional relationship between man and woman. It was indicative of changes of duties or work between both sexes. Women had to shoulder more responsibilities so much so that it was difficult to play the according to the expectation of the family and community. Women had to play many roles at the same time, causing confusions to the roles assigned as well as identity crisis of Hmong women. It was thus interesting to study post-marital statuses of Hmong women to see how changes took place and what factors influencing the changes of their roles and statuses after marriage.

Objectives.

1. To study aspects of the post-marital statuses of Hmong women.
2. To investigate characteristics of changes of those statuses.
3. To find out factors or conditions influencing those changes.

Research Methodology

The research was of qualitative in nature and employed the following methods to collect data :

1. Conduct a document study as fundamental data in order to understand the topic of discussion and population group, and to be used during the data analysis.
2. Collect the data from field research by,
  - 2.1 Surveying basic data in the community and important places in it.
  - 2.2 Observing all the phenomena taking place in the community. Both participatory and non-participatory observations were utilized.
  - 2.3 Carrying out formal / informal interviews.

Scope of the study

The scope of study was as follows:

1. Scope of the area under investigation.

The area selected for this study was the Hmong community at Ban Thapboek, villages No.14 and No.16, Wangban sub-district,Lomkao district,Phetchabun province.

2. Scope of contents.

The contents of the investigation covered the study of post-marital statuses of Hmong women. Additionally the focus was on basic data of the community, statuses and role of these women in the family, which included statuses of daughters-in-law, wives, and mothers. Different statuses and roles were definitely expressed differently.

The research findings

After the analysis of the data, the findings were as follows:

1. Post-marital statuses of Hmong women.

The three statuses, namely as daughters-in-law, wives and mothers, of married Hmong women could be summarized as follows:

1.1 The status daughters-in-law

A married woman held a status of the wife and daughter-in-law. She was granted the right to live with her husband's relatives, to pay homage to ancestor spirits and to use the family name of her husband. However, in terms of property and family expenses, she had no or almost no right on the issues. Despite having a duty to look after the family, she could not control family expenditure as all the decisions were made entirely by her father-in-law, who was the head of the family and by her mother-in-law, who was the wife of the family leader. In addition to providing services to her husband, as a daughter-in-law, she was expected to give services to her husband's parents and senior relatives residing in the family.

1.2 The status of the wife

The status was derived from marriage. Such a status could be derived from permission, force or enlopment, all of which led to a wedding ceremony.

The role of the wife was to look after the whole family in terms of production and repeated production, depending on the family type. In an extended family where there were several women, her mother-in-law would assign work to everyone while her father-in-law would assign work concerning production. In a nuclear family, the women would be in full charge of family affairs whereas her husband had all the right and power to make decisions on production.

1.3 The status of the mother.

The status would be attained when she gave birth to a child. Conventional knowledge about being a mother had been passed on from generations by actual practices from childhood. Decision-making about having a child was a joint responsibility between the husband and wife even though in reality the former had a more say on the matter than the latter. Children would respect the two parties equally, but ultimate and absolute decisions rested on the father.

2. Characteristics of post-marital statuses of Hmong women.

The study findings revealed different characteristics of post-marital statuses as follows:

2.1 Different statuses of Hmong women as defined by the society

The statuses as defined by the society were of two types : key and achieved. The key status was a women's birth right, that is, the status of female. The achieved statuses were obtained after marriage which included statuses of a daughter-in-law, wife and mother after giving birth. The roles specified by the society were different according to her statuses.

2.2 A good follower and having a secondary role to her husband's

The roles of a wife were different from and secondary to those of her husband as reflected in the behaviors of family life as follows :

1.) Economic dependency. Currently daily family life was defined by money or economic gains. Nonetheless women's work was not directly valuable in terms of economy, making them financially dependent on their husbands. A wife had to seek permission from her husband prior to spending money although a part of an asset was saved by herself.

2.) Right and power to decisions. In general, the husband would seek opinions from his wife, but ultimately his discuss were regarded as absolute, whether his wife would agree or not.

3.) Working hours. A wife spent far more time working with far less rest than her husband. Her time of each day start at 4 a.m. when she got up to prepare food and do household work while her husband or family leader would get up to have breakfast at 5 a.m. After that everyone would go out to work in the field and return home in the evening. The wife once again had to prepare dinner and feed animals until dinner was served at 7 p.m. After dinner, she to do clean-up work and do some sewing and patching until bedtime at around 9 p.m. The cycle went on every single day.

2.3 The statuses of high expectation.

Family as a smallest until of the society could be maintained with the coordination of roles of its members. The roles of the husband were defined in materialistic terms as a crucial breadwinner and security of the family. As for the wife, she was assigned her roles in spiritual terms, with an expectation to develop human relations and compromise to attain peaceful co-habitation within the family. The roles in spiritual terms included providing care, love, warmth, happiness and comfort to her family members. In addition, she was expected to play a role in economic terms by being another financial source of the family.

3. Change of post-marital statuses of Hmong woman

The findings revealed post-marital status changes of Hmong women as follows :

3.1 Changes due to a tradition of marriage

Changes due to marriage usually took place when a Hmong woman was about 14-17 years old. After having gone through the ceremony, she would then be eligible to play the roles of a married woman assigned by the society so that she could maintain those roles and rights different from images projected by others.

3.2 Life-long statuses resistant to change

After marriage, the statuses of the wife were difficult to change because of inherent key statuses of a married woman, namely a daughter-in-law, wife and mother after giving birth.

4. Factors or conditions influencing status changes

The study findings revealed the factors or conditions influencing the change of Hmong women's statuses as follows :

4.1 Cultural and economic factors

One cultural factor was the male-dominated values while an economic one was the capitalistic economic system with a particular emphasis on monetary gains. Such factors had further raised the values of men's work while degrading that of women. These factors had also aggravated the secondary statuses of women even farther even though they had played more parts in the family.

4.2 Occupational factors

The factors contributed to the changes of women's statuses as men were fully in charge of economic situations of the family while women were responsible for household chores. Economically, women had to depend on men, raising their statuses even higher.

4.3 Factor on family and kinship system

It was discovered that in an extended family where the wife resided with the relatives of her husband, as a wife and daughter-in-law, she was expected and required to provide services to her husband and his senior relatives and parents.

However, in a nuclear family such a requirement was not imposed except to her husband and family members.

Moreover, in an extended family a daughter-in-law almost had no right and power in the family affairs as decision-making depended entirely on her parents-in-law although her duty was to look after the household. She was unable to supervise family expenses. At any rate, when a nuclear family was established, she would be entitled to have more rights and power on her family affairs.

Recommendation

From the research findings, it is recommended that state agencies improve and promote the statuses of these women by establishing women development organizations in communities with a mission to empower them from the suppression of men.

